

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
1 (68)' 2018**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України» Головні співредактори

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Володимир ЛУГОВИЙ

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН України (перший заступник головного редактора)

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Володимир БОНДАР

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, декан факультету педагогіки та психології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА

доктор педагогічних наук, професор Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНІКОВА

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА

доктор філософії, професор Університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (заступник головного редактора)

Ян КРАСИЦЬКИЙ

доктор габілітований, професор Інституту філософії факультету суспільних наук Вроцлавського університету (Польща)

Василь КРЕМЕНЬ

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ

професор, декан факультету педагогічного менеджменту Університету Хаджеттепе (Туреччина)

Сергій КУРБАТОВ

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Наталія МОЗГОВА

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Володимир РЯБЧЕНКО

доктор філософських наук, старший науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Володимир СЕРГІЄНКО

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Петро СТАВИНСЬКИЙ

доктор габілітований, професор Педагогічного університету імені Комісії Народної освіти у Кракові (Польща)

Ірина СТЕПАНЕНКО

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Ольга ЯРОШЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.
Інститут вищої освіти НАПН України
Тел.: +38-044-286-68-04/286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради НПУ ім. М. П. Драгоманова,
протокол № 10 від 27.02.2018.

ЗМІСТ

СТОРИНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО, Іван СИЛАДІЙ

Поняття педагогічного дискурсу в сучасних наукових дослідженнях 5

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Ігор БОГДАНОВ, Сергій ЛИСАКОВ, Сергій НЕМЧЕНКО, Василь КРИЖКО

Ідея провідництва в управлінні вищою освітою 11

Іван МОРОЗ, Олександр СТАДНИК

Реінжиніринг у системі освіти 21

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Marja NESTEROVA

European studies of social innovations in higher education: cognitive principles of social cohesion development (Європейські студії соціальних інновацій у вищій освіті: когнітивні принципи розвитку соціальної згуртованості) 28

Вільям КОВАЛЕНКО

Дидактологістика у сфері політології як науки і дисципліни у вищій школі: влада розуму над політичними ідеями 34

Марина ЛУКАШУК

Теоретико-методологічні засади дослідження інноваційних процесів у системі освіти .. 41

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Костянтин ЗАХАРЕНКО

Категорія інформаційної безпеки у вітчизняному філософсько-політологічному дискурсі 48

Юлія ОПАНАСЮК

Інноваційний тип прогресу як об'єкт дослідження філософії і науки 55

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Лариса ЛЯШЕНКО

Роль оволодіння англійською мовою у підвищенні якості освіти в Україні 59

Ігор ІВАНІЙ

Розвиток системи оцінювання якості вищої професійної фізкультурної освіти 67

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Володимир ФЕДІВ, Анатолій ЄГОРЕНКОВ, Лариса ШИНКУРА

Соціальні мережі як засіб підвищення мотивації до вивчення природничих дисциплін у вищому медичному навчальному закладі 72

СТОРІНКА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Ірина ОНІЩУК

Особливості навчання іноземної мови студентів гуманітарних спеціальностей
у вищих навчальних закладах України 77

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Валентина АСТАХОВА

Головна наукова подія навчального року 83

Леся ПАНЧЕНКО, Денис СВИРИДЕНКО

Ціннісний дискурс в освіті та суспільстві 85

Реферативний обзор статей номера 86

Abstracting Review of Journal Articles 90

Content 94

До уваги авторів 95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 10 травня 2017 р. № 693 внесено до Переліку видань,
де можуть друкуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
філософських наук**

УДК 13+37.0+316.7

ПОНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Віктор Андрущенко
доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України,
ректор Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
Президент асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, головний редактор
часопису (м. Київ)

© Андрущенко В., Силадій І., 2018

Іван СИЛАДІЙ
кандидат педагогічних наук,
здобувач Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Ключові слова: людина, освіта, дискурс, педагогічний дискурс, особливості педагогічного дискурсу, елементи педагогічного дискурсу.

Дійсна демократизація освіти можлива лише на дискурсній основі, де кожен з учасників навчально-виховного процесу має можливість висловлювати власну думку, відстоювати її під час перманентних дискусій. Тому останнім часом особлива увага дослідників спрямована на вивчення педагогічного дискурсу. Головною метою цих досліджень є насамперед лінгвістичний аспект суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників дискурсу з огляду на його тлумачення як ситуативно й соціально визначеної мовленнєвої діяльності. Але розмаїті дискурсивні практи-

ки зумовлюють необхідність перегляду такого розуміння педагогічного дискурсу та перенесення ваги в його оцінці із суто лінгвістичного аналізу на соціальні фактори спілкування. Це спонукає до вивчення екстралінгвістичних факторів розгортання педагогічного дискурсу як мовної, комунікативної, ситуативної, особистісно й статусно орієнтованої компетенції, яка визначається усталеними в суспільстві сферами спілкування і соціальними інститутами.

ермін дискурс (від лат. discursus – доведення, міркування; від фр. discours і англ. discourse – мова) як за частотою вживання, так і за кількістю наявних трактувань посідає одне з перших місць у сучасній науці. Це явище отримало в гуманітарних науках різні назви, як-то «дискурс-бум» у роботах І. Т. Касавіна, «дискурсивний переворот»

(R. Harre, U. Flick) або «парадокс дискурсу», за висловлюванням Н.Н. Білозерцевої [14, с. 25]. Етимологічно слово дискурс розкладається на дві складові частини: *dis* (у різних напрямках) і *course* (бігти), тобто буквально означає «різноспрямований рух». «Різноспрямованість» дискурсу визначає не тільки різні варіанти вимови, а й безліч інтерпретацій, які найбільш повно реалізувалися в межах дискурсів гуманітарних наук. Треба визнати, що теоретичні засади дискурсу досліджувалися багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими.

Зважаючи на велику кількість дефініцій поняття «дискурс», треба означити, що існують різні підходи до класифікації визначень дискурсу. У межах низки наукових дисциплін на сьогодні склалося три основних походи до його розуміння: дискурс як цілісний оформлений мовленнєвий твір, обумовлений лінгвістичними та екстралінгвістичними характеристиками; вид мовної комунікації; спілкування, що реалізується у якому-небудь громадському інституті [15, с. 307].

Також багатозначність сучасних дефініцій дискурсу, за визначенням Т. В. Мельнич, укладається в такі кластери: 1) текстоцентрична інтерпретація дискурсу, де текст розглядається: як комунікативна система, форма комунікативної ситуації (Т. Дрідзе, І. Колегаєва); як семіосфера (С. Данилов, В. Красних, Ю. Лотман, М. Фуко, Ю. Габермас); як надтекст (Г. Бітєньська, Н. Купіна, А. Лошаков); 2) дискурс як мовлення, вписане в комунікативну ситуацію, як процес намірів мовця та інтерпретації слухачами (І. Агамалієва, В. Богданов, М. Макаров, Ю. Носар); 3) дискурс як інституціонально заданий тип спілкування на основі соціокультурного контексту (Ф. Бацевич, В. Карасик, Г. Почепцов, Дж. Фішман); 4) дискурс як замкнута цілісна комунікативна ситуація – подія, у яку занурюється текст і комуніканти на основі соціальних, культурних та етичних чинників (О. Селіванова) [10].

Дискурс також розглядається у трьох науково-методологічних напрямках, перший з яких, як за часом, так і за розповсюдженістю визначень, – лінгвістичний. У більшості робіт вітчизняних і зарубіжних ечених-

лінгвістів під словом «дискурс» розуміється невербалізована мовно-розумова діяльність, реалізована в цілісному мовному творі, що містить не тільки лінгвістичні, але й екстралінгвістичні компоненти [16, с. 19]. Зокрема, Н. Д. Арутюнова, узагальнюючи різні визначення дискурсу в мовознавстві, характеризує його як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, узятий у подієвому аспекті; мова, розглянута як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мова, «занурена в життя» [2, с. 136–137]. Дослідник Ю. С. Степанов додає до цього визначення: «... дискурс – це «мова в мові», але представлена у вигляді особливої соціальної даності. Дискурс реально існує не у вигляді своєї «граматики» і свого «лексикону», як просто мова. Дискурс існує насамперед і головним чином у текстах, але таких, за якими постає особлива граматика, особливий лексикон, особливі правила слововживання і синтаксису, особлива семантика, в кінцевому рахунку – особливий світ» [16, с. 19].

Другий напрям уживань терміна «дискурс», властивий соціологічному знанню, соціальній семіотиці та політології, в останні роки у такому визначенні вийшов за межі науки і став популярним у публіцистиці і пов'язаний насамперед з роботами французького філософа, історика і культуролога Мішеля Фуко. У його роботах дискурс являє собою соціально обумовлену організацію системи мови і дії, сукупність висловлювань, які можна досліджувати не тільки лінгвістично, через прояснення значень, що містяться в них, а й соціально, у певних дискурсивних практиках. Дискурсивні практики розглядаються як сукупність анонімних історичних правил, які визначають умови виконання функцій висловлювання в дану епоху і для даного соціального, лінгвістичного, економічного чи географічного простору. Термін «дискурс» (а також похідний від нього термін «дискурсивні практики») характеризується стилістичною специфікою ідеології, що стоїть за цими правилами [13, с.10].

Третій напрям може бути умовно названий філософським та може вважатися видовим щодо попереднього розуміння, але має значну специфіку. Він пов'язаний передусім з ім'ям німецького філософа і соціолога Ю. Габермаса, який у 1980–90-х рр. трактує дискурс як особливий ідеальний вид мовної комунікації, що здійснюється у максимально можливому усуненні від соціальної реальності, традицій, авторитету і має на меті критичний розгляд цінностей, норм і правил соціального життя. У межах цього підходу центр ваги переноситься із суто лінгвістичного аналізу дискурсу на соціальні фактори спілкування: «Дискурс починає розумітися як складне комунікативне явище, не тільки включає акт створення певного тексту, а й відбиває залежність створюваного мовного твору від значної кількості екстралінгвістичних обставин – знань про світ, думок і конкретних цілей мовця як творця тексту» [8, с. 19].

Узагальнюючи погляди на природу дискурсу і його функції, О.Л. Михальова пропонує розуміти його як «вербалізацію певної ментальності, або такий спосіб говоріння і інтерпретування навколишньої дійсності, в результаті якого не лише специфічним чином відбивається навколишній світ, але і конструюється особлива реальність, створюється свій (властивий певному соціуму) спосіб бачення світу, спосіб упорядкування дійсності» [11, с. 19].

Також дослідники розмежовують статусно-орієнтований (інституційний) і особистісно-орієнтований (персональний) дискурс. Інституційний дискурс являє собою спеціалізований клішований різновид спілкування між людьми, які можуть не знати один одного, але повинні спілкуватися відповідно до норм даного соціуму, використовуючи розширений код спілкування. Специфіка інституційного дискурсу розкривається в типі соціального інституту, який у колективній мовній свідомості позначений відповідним терміном, який узагальнений в ключовому концепті цього інституту (наприклад, медичний – здоров'я, педагогічний – навчання тощо). Це також пов'язується з певними функціями людей, громадськими ритуалами і поведінко-

вими стереотипами, а також текстами, виробленими в цьому соціальному утворенні. Ядром інституційного дискурсу є спілкування базової пари учасників комунікації – лікаря і пацієнта, викладача і учня та ін. [6, с. 5]. Отже, інституційний дискурс як сфера професійного спілкування характеризується інтелектуальною взаємодією людей, представляє собою обмін інформацією в їх спільній професійній діяльності та особистісній взаємодії – співробітництві. З погляду В. І. Карасика, основними учасниками інституційного дискурсу є представники інституту (агенти) і люди, які звертаються до них (клієнти) [5, с. 6]. Зрозуміло, що педагогічний дискурс є дискурсом інституціональним.

Саме поняття «педагогічний дискурс» з'явилося в 70-ті роки ХХ ст., коли воно стало частковою сферою загального дискурс-аналізу (Дж. Сінклер, М. Култхард та ін.). Дослідники описували його як ситуаційно й соціально визначену мовленнєву діяльність. Головною метою цих досліджень був лінгвістичний аспект взаємодії вчителя і учня на уроці в класі. Основні проблеми: 1) вивчення «функцій висловів» (ствердження, питання, відповідь, команда і т. д.) та способів їх інтерпретації; 2) послідовність появи висловів різних функціональних типів; 3) способи, засоби і порядок уведення тем; закономірності розвитку тематичної структури дискурсу на уроці; 4) «право» мовців на мовлення: ким і як воно визначається, як реалізується. Для опису структури педагогічного дискурсу Дж. Сінклер і Р. Култхард використовували рівневу шкалу, аналогічну рівневій організації мови: урок, взаємодія (трансакція), обмін, акт [10].

Звернені до проблем дискурсу педагогічні дослідження вражають своєю широтою: від дискурсивного виміру цінностей та оцінки освітньої політики до вивчення медико-педагогічного, освітнього, педагогічного, рефлексивно-гуманістичного, соціально-освітнього, навчального, навчально-виховного дискурсів як засобів формування умінь, компетенцій, мислення та ін. Заразом, як і будь-який «модний» термін, слово дискурс у сучасних педагогічних дослідженнях часто вживається авторами в

широкому спектрі еkleктичних значень, виконуючи «не так інформативну, скільки пароліну функцію» [18, с. 38]. Наслідком природної та штучної багатозначності стала аморфність змісту дискурсу в педагогіці. Можна говорити про те, що поняттю «дискурс» на сьогодні притаманна проблема надлишкової визначеності, що звужує його евристичний і методологічний потенціали.

Серед багатьох визначень педагогічного дискурсу можна виділити погляд К. Михальської, яка розглядає педагогічний дискурс як «мовленнєву поведінку в тому класі мовленнєвих ситуацій, для котрих природа комунікативної події визначається як навчання та виховання у професійній та освітній діяльності» [12, с. 170]. Отже, «педагогічний дискурс» – це процес мовленнєвого й невербального спілкування між тим, хто навчає, і тим, хто навчається; складниками цього процесу є суб'єкти спілкування – адресант і адресат (з певним набором особистісних характеристик), які мають відповідну інтенцію, встановлюють між собою контакт; повідомлення, що містить навчальну інформацію; канал комунікації; контекст, що сприяє реалізації навчальної мети.

Крім цього, існує багато специфічних проблем педагогічного дискурсу, які виходять у спробах визначення на перший план. Зокрема, С.Ф. Сергєєв обґрунтовує пріоритетність розгляду школи як динамічної системи циркулюючих організаційних, професійних і особистісних дискурсів, процес породження яких – це процес породження «культурного шару» [17, с. 14]. О. А. Лєнова розглядає рефлексивно-гуманістичний дискурс педагогіки як дискурс, «що дозволяє осмислити педагогічну реальність як освітній простір, що розуміється як подія учителів та учнів» [9, с. 12]. Деякі дослідники розглядають проблему формування дискурсивної компетенції у різних суб'єктів дискурсу в процесі міжкультурного діалогу. Звернення до дискурсу здійснюється як до метафори, що визначає головні наукові диспозиції педагогічної реальності (стійкі схильності до можливого і належного розуміння педагогічного знання і перспектив його подальшого розвитку). Як

зазначає В. К. Пічугіна, на відміну від дискурсу як поняття дискурс як метафора дозволяє «компактно і нетривіально» передати будь-який зміст в обсязі, що значно перевершує обсяг, який був у ній спочатку закладений. Інституційність є для дискурсу дескриптивною ознакою, що вказує на причини виникнення і способи подолання суперечностей, які виникають у педагогічному знанні при зміні культурних домінант [14, с. 26].

Спираючись на певні наукові напрацювання, слід зазначити, що педагогічний дискурс охоплює зовнішні (мета, засоби досягнення, об'єкт впливу, суб'єкт діяльності, результат) і внутрішні (мотивація, зміст, операції) компоненти. Як і будь-яка педагогічна діяльність, він виконує гностичну (пізнавальну), проектувальну (перспективне планування завдань і способів їх розв'язання), конструктивну (співпраця педагога і вихованців), комунікативну (взаємодія педагога з учнями, колегами), організаторську (поетапність дій педагога і вихованців) функції. Водночас для дискурсу обов'язковим є наявність особистісного підходу (спрямованість на особистість, гуманістична природа), творчий, дослідно-експериментальний характер, стійка вмотивованість на пошук нового в організації навчально-виховного процесу [3, с. 84].

Загалом, увага до слова, тексту, дискурсу в педагогічних висловлюваннях різної природи та їх аналіз спонукають замислитися про шляхи розвитку педагогічного знання з погляду його цінностей, новацій, подолати деякий еґоцентризм, обумовлений приналежністю до педагогічної науки.

Як зазначають В. Андрущенко, О. Скубашевська, особливістю педагогічного дискурсу є те, що він може бути віднесеним до продуктивної інноваційної діяльності, оскільки серед його обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, чи механізму, конструкції – як у техніці. Педагогічний процес розглядають як спільну творчість (співтворчість) педагога

й вихованця в ситуації педагогічної взаємодії, у процесі якої відбувається педагогічне перетворення людини [1, с. 13].

Усі ці особливості, безумовно, важливі для розуміння педагогічного дискурсу, однак дослідники попереджають, що зведення його інституційних особливостей лише до специфіки комунікації агентів (вчитель – учень) звужує розуміння цього дискурсу. Звужує розуміння педагогічного дискурсу і виділення головного концепту. Наприклад, І. В. Карасик у педагогічному дискурсі основним визнає концепт навчання [6, с. 16]. Але загальна зацікавленість у педагогічних проблемах і, зокрема, в освітньо-виховних, неможливість їх звести тільки до проблем навчання, швидше за все, вимагає розширення складу учасників (агентів) педагогічного дискурсу й обумовлює виділення (як головного) іншого концепту (чи кількох). Деякі дослідники дотримуються погляду, згідно з яким, із позицій сучасних цілей навчання, головною є комунікація. Головним в акті комунікації є не смислове наповнення тексту, не його мовна форма, а реалізація комунікативних цілей партнерів, для якої необхідним є текст – заціб досягнення цих цілей. Дискурс у зв'язку з цим – це не тільки продукт мовленнєвої діяльності, а й процес її створення, який визначається екстралінгвістичними факторами, тобто комунікативним контекстом і умовами спілкування [4, с. 13].

Отже, аналізуючи сучасні підходи, можна стверджувати, що з позиції мовної особистості дискурс прирівнюється до комунікативної компетенції, тобто являє собою знання, уміння та навички, необхідні для підтримки спілкування; з позиції утворення тексту дискурс прирівнюється до мовної

компетенції, тобто розглядає правильність побудови висловлювання; з позиції ситуації спілкування дискурс представлений у вигляді різних комунікативних ситуацій, особистісно та статусно-орієнтованих, і визначається прийнятими в суспільстві сферами спілкування і сформованими інститутами (інституційний дискурс). Педагогічний дискурс, будучи різновидом дискурсу в цілому, має мету – формування у свідомості адресата культурно-педагогічного концепту, до складу якого входять різні ознаки образного, понятійного, оцінного, інструментального характеру [19, с. 87].

Підбиваючи підсумки аналітичної розвідки тлумачення поняття «дискурс», можна погодитись із дослідницею Л. Колток, яка зазначає, що по-перше, дискурс не просто інше слово для позначення «дискусії», як його іноді неправильно трактують. Загалом дискурс має на увазі специфічний вид дискусії, тоді як під дискусією у принципі може розумітися будь-яка форма людської комунікації, байдуже, наскільки вона неврегульована або незв'язна; дискурс має на увазі, що обговорення слідує певним правилам. По-друге, дискурсний аналіз більш ніж просто аналіз тексту і тим більше поняття: ідеться про спосіб дослідження історичної семантики, який виходить за межі слова і пропозиції, навіть за межі тексту і текстуальності: при дискурсному аналізі йдеться не тільки про сказане, але і про те, що не було сказане або не могло бути сказано, оскільки певні мовні акти лежать зовні дискурсивного кодексу правил. По-третє, дискурс не є чимось, що пов'язано з окремою особою. Дискурс – це щось надіндивідуальне, навіть якщо окремі особи можуть впливати на дискурси і створювати їх [7, с. 91].

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В., Скубашевська О. Технології сучасного педагогічного дискурсу. *Вісник інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 14. С. 13–20.
2. Арутюнова Н.Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. М.: Сов. энцикл., 1990. С. 136–137.
3. Бужикова Р. Нові пріоритети розвитку сучасної освіти. *Вища освіта України*. 2006. № 3. С. 83–88.

REFERENCES

1. Andrushchenko V., Skubashevskaya O. Technologies of modern pedagogical discourse. *Bulletin of the Institute for Child Development. Ser.: Philosophy. Pedagogy. Psychology: Sb. sciences works / national ped Un-t them. M. P. Drahomanov*. Kyiv: View of the NPU them. MP Drahomanova, 2011. Proceed. 14. P. 13–20. (in Ukrainian).
2. Arutyunova N.D. Discourse Linguistic Encyclopedic Dictionary. *Moskov: Sov. Encycl.*, 1990. P. 136–137. (in Russian).

- 4. Елухина Н.В.** Роль дискурса в межкультурной коммуникации и методика формирования дискурсивной компетенции. *Иностранные языки в школе*. 2002. № 3. С. 9–12.
- 5. Карасик В.И.** О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*: сб. науч. тр. Волгоград, 2000. С. 5–20.
- 6. Карасик В.И.** Характеристики педагогического дискурса. *Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики*: сб. науч. тр. / под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слышкина. Волгоград: Перемена, 1999. С. 3–18.
- 7. Колток Л.** Педагогічний дискурс та його роль в структурі інноваційних процесів у вищій школі. *Молодь і ринок*. 2010. №10 (69). С. 88–92.
- 8. Кубрякова Е.С.** Виды пространств текста и дискурса. *Категоризация мира: пространство и время*: матер. науч. конф. / под ред. Е.С. Кубряковой, О. А. Александровой. М.: Диалог; МГУ, 1997. С. 15–26.
- 9. Леонова О.А.** Региональное образовательное пространство: принципы формирования и прогнозирования развития: автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра пед. наук: спец.: 13.00.01 / Волгогр. гос. пед. ун-т. Волгоград, 2009. 43 с.
- 10. Мельник Т.В.** Навчально-педагогічний дискурс як типізована соціально-культурна взаємодія. *Науковий вісник Донбасу*: електрон. наук. фах. вид. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_30.pdf
- 11. Михалева О.Л.** Политический дискурс: способы реализации агональности. *Построение гражданского общества*: матер. Междунар. гуманитарного конгресса. Иркутск: Изд-во Ирк. гос. пед. ун-та, 2002. Ч. 3: Русский язык: его современное состояние и проблемы преподавания. С. 96–105. URL: <http://rus-lang.com/about/group/mikhaleva/state2/>
- 12. Михальская А.К.** Педагогическое речеведение: словарь-справочник. Изд. 2-е, испр. и доп. / под ред. Т.А. Ладыженской, А.К. Михальской; сост. А. А. Князьков. М.: Флинта; Наука, 1998. 312 с.
- 13. Осипова С.И., Фомина Е.И.** Дискурс как объект педагогического анализа. *Сибирский педагогический журнал*. 2012. № 3. С. 9–12.
- 14. Пичугина В.К.** Дискурс как педагогическое понятие: методологический и эвристический потенциалы. *Известия Волгоградского гос. пед. ун-та*. 2012. № 10, т. 74. С. 25–28.
- 15. Поспелова Ю.Ю.** Педагогический дискурс и его характеристики. *Вестник ГГУ им. Н.А. Некрасова*. 2009. Вып. 1, т. 15. С. 307–310.
- 16. Роботова А.С.** Современный педагогический дискурс. *Universum: Вестник Герценовского университета*. 2008. № 12. С. 19–25.
- 17. Сергеев С.Ф.** Дискурсивное обучение: принципы и пример методики проведения урока. *Образовательные технологии*. 2009. №3. С. 13–17.
- 18. Слышкин Г.Г.** Дискурс и концепт (о лингвокультурном подходе к изучению дискурса). *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*: сб. науч. тр. / под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слышкина. Волгоград: Перемена, 2000. С. 38–45.
- 19. Суворова С.Л.** Феноменология исследования понятий «дискурс» и «педагогический дискурс». *Вестник Южно-Уральского гос. ун-та. Сер.: Образование. Педагогические науки*. 2012. Вып. № 4 (263). С. 84–87.
- 3. Buzhikova R.** New priorities for the development of modern education. *Vyshcha Osvita Ukrainy*. 2006. No. 3. P. 83–88. (in Ukrainian).
- 4. Elukhina N.V.** The role of discourse in intercultural communication and the method of formation of discursive competence. *Foreign languages at school*. 2002. No. 3. P. 9–12. (in Russian).
- 5. Karasik V.I.** About types of discourse. *Linguistic personality: institutional and personal discourse*: sat. scientific tr. Volgograd, 2000. P. 5–20. (in Russian).
- 6. Karasik V.I.** Characteristics of pedagogical discourse. *Linguistic personality: aspects of linguistics and lingvodidactics*: sat. scientific tr. / Ed. V.I. Karasika, G.G. Slyshkina. Volgograd: Peremena, 1999. P. 3–18. (in Russian).
- 7. Koltok L.** Pedagogical discourse and its role in the structure of innovative processes in higher education. *Molod' and Rynok*. 2010. No.10 (69). P. 88–92. (in Ukrainian).
- 8. Kubryakova E.S.** Types of spaces of text and discourse. *Categorization of the world: space and time*: mother. scientific conf. / ed. E.S. Kubryakova, O.A. Alexandrova. Moscow: Dialogue; MGU, 1997. P. 15–26. (in Russian).
- 9. Leonova O.A.** Regional educational space: principles of formation and forecasting of development: author's abstract. dis. to soup. Student the degree of Dr. Ped. Specialty: 13.00.01 / Volgograd. state ped. un-t. Volgograd, 2009. 43 p. (in Russian).
- 10. Melnik T.V.** Educational-pedagogical discourse as a typified socio-cultural interaction. *Scientific Bulletin Donbass: Electron. sciences profession. kind.* / Lugansk nats Un-t them. T. Shevchenko. 2013. No. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_30.pdf (in Ukrainian).
- 11. Mikhaleva O.L.** Political discourse: ways to implement agonality. *Building a Civil Society: Mater. International humanitarian congress*. Irkutsk: Publishing house Irk. state ped Un-te. Ch. 3: *Russian language: its current state and teaching problems*. 2002. P. 96–105. URL: <http://rus-lang.com/about/group/mikhaleva/state2/> (in Russian).
- 12. Mikhalskaya A.K.** Pedagogical speech: a dictionary-reference. Ed. 2-nd, corrected. and additional / Ed. T.A. Ladyzhenskaya, A.K. Mikhalskaya; comp. A.A. Knyazkov. Moscow: Flinta; Nauka, 1998. 312 p. (in Russian).
- 13. Osipova S.I., Fomina E.I.** Discourse as an object of pedagogical analysis. *Siberian pedagogical journal*. 2012. No. 3. P. 9–12. (in Russian).
- 14. Pichugina V.K.** Discourse as a pedagogical concept: methodological and heuristic potentials. *News of the Volgograd state. ped. University*. 2012. No. 10, volume 74. P. 25–28. (in Russian).
- 15. Pospelova Yu.Yu.** Pedagogical discourse and its characteristics. *Bulletin of KSU im. O.N. Nekrasov*. 2009. Issue 1, volume 15. P. 307–310. (in Russian).
- 16. Robotova A.S.** Modern pedagogical discourse. *Universum: Herald of the Herzen University*. 2008. No. 12. P. 19–25. (in Russian).
- 17. Sergeev S.F.** Discursive learning: principles and example of the methodology of the lesson. *Educational Technologies*. 2009. No. 3. P. 13–17.
- 18. Slyshkin G.G.** Discourse and concept (on lingvokulturnom approach to the study of discourse). *Language personality: institutional and personal discourse*: Sat. sci. tr. / Ed. V.I. Karasika, G. G. Slyshkina. Volgograd: Peremena 2000. P. 38–45.
- 19. Suvorova S.L.** Phenomenology of the study of the concepts of "discourse" and "pedagogical discourse". *Bulletin of the South Ural state. University. Sir.: Education. Pedagogical sciences*. 2012. Issue No. 4 (263). P. 84–87.

УДК 13+37.0+378(091):005

ІДЕЯ ПРОВІДНИЦТВА В УПРАВЛІННІ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

© Богданов І., Лисаков С., Немченко С., Крижко В., 2018

Ігор БОГДАНОВ

доктор педагогічних наук, професор,
ректор Бердянського державного
педагогічного університету

Сергій ЛИСАКОВ

аспірант Бердянського державного
педагогічного університету

Сергій НЕМЧЕНКО

доцент кафедри менеджменту
та адміністрування Бердянського
державного педагогічного університету

Василь КРИЖКО

професор кафедри менеджменту
та адміністрування Бердянського
державного педагогічного університету

Ключові слова: провід, провідництво в освіті, менеджмент в освіті, методологічне мислення, кентавр-система, фрейм.

Автори виклали своє бачення ідеї провідництва в освіті. Ідею визначено як основну місію вищої освіти, місію, яку визначає національна еліта. Досліджено герменевтичне тлумачення поняття «провідництво в освіті» та запроваджено його англійська транслітерація. Окреслено відмінності менеджменту в освіті та провідництва. Зроблено спроби первинного методологування ідеї провідництва в освіті.

айглибша криза, яка є у вищій освіті, – це криза управління цією сферою. Наразі конституційовано державно-громадську модель управління системою освіти, головними принципами якої є гуманізація, професіоналізм, науковість, адаптованість, цілеспрямованість, відкритість, толерантність тощо. Закон України «Про вищу освіту» констатує, що метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань. Дивно, двісті років тому Вільгельм Гумбольдт завдання університету бачив дещо ширше: «Немає нічого важливішого, як вища сила і багатобічний розвиток індивідуальності, і тому перший закон істинної моральності – «утворюй себе самого» і лише другий – «впливай на інших за допомогою того, що ти є» [9].

Розвиваючи думки В. Гумбольдта, Макс Вебер сто років тому проголошував, що університети зобов'язані формувати майбутню еліту суспільства – учених, політиків, підприємців, а у них, обов'язково(!) – етику відповідальності, ясне усвідомлення того, що треба розплачуватися за наслідки своїх дій [5, с. 735]. У всі часи вектор про-

гресу суспільства та держави визначала еліта (провідна меншина).

Схоже, що в нас відбулося спрощення місії університету. Як результат Б. Будзан запровадив до вжитку поняття «безголовості» нашої вітчизняної еліти. Якщо світ переходить до постіндустріальної, посткапіталістичної стадії – суспільства знань, то постсоціалістичній «безголовій» Україні призначено лише один шлях – до «постбезголовості». Наше нинішнє «тупцювання» на місці, а то й відкочування назад у багатьох сферах життя пояснюється саме відсутністю справжніх провідників та лідерів, куцїстю і немічністю наших елітних рядів» [4, с. 135].

Критично ставиться до можливості нашої еліти народний депутат України В. Вовк: «Правляча псевдоеліта не має належної культури та інтелектуальної підготовки, глибоко не орієнтується в суті суспільних процесів, що відбувається в Україні, та не може надати їм необхідної спрямованості й темпу» [4, с. 135].

В. Андрущенко пише, що у дослідженні власної історії ми не завжди вдало визначали пріоритети здобутків для шани. У пошуках національної ідеї визначальна роль належить етнічній ідеї «проводу» та «провідництва». Це ідея соціального концепту, якому досі складно знайти порівняльні аналоги [10].

Представники передової прогресивної української еліти XVIII–XX століть (М. Грушевський, В. Винниченко, Дмитро Донцов, В. Липинський, М. Шлемкевич, Юліан Вассиян, Юрій Липа, Дмитро Мирон – «Орлик», Лев Силенко) у своїх працях, які тоді і пізніше були віднесені до націоналістичних, розробляли та просуvalи ідею національного проводу. Ця ідея самобуття, виплекана генетичним кодом українського народу.

На початку 1970-х з'явилась хвиля досліджень проблеми провідництва.

Проблема наразі набуває особливої актуальності не лише в освітянському, а й соціальному аспекті. Обраний нами метод дискурс-аналізу виразно засвідчив несформованість дискусивного поля теми феноме-

на провідництва в освіті. Дослідження виявило потребу глибокого філософського та методологічного осмислення ролі провідництва не лише в історичному аспекті, а й перебудові та реформуванні управління системою вищої освіти.

В. І. Вернадський писав: «Історія науки... повинна критично складатися кожним науковим поколінням і не тільки тому, що змінюються запаси наших знань про минуле, відкриваються документи або знаходяться нові прийоми відновлення минулого. Ні! Необхідно знову переробляти історію науки, знову історично йти в минуле, тому що завдяки розвитку сучасного знання у минулому набуває значення одне і втрачає інше. Кожне покоління наукових дослідників шукає і знаходить в історії віддзеркалення наукових теорій свого часу. Рухаючись уперед, наука не тільки створює нове, але неминуче переоцінює старе, пережите» [6].

На жаль, дискурс з проблеми провідництва в освіті формується переважно науковцями США та Європейського освітнього простору (Т. Серджіованні, М. Фуллан, Е. Дейл, М. Генсон, Р. Стогділл, С. Сарасон, Д. Ліфам, Т. Карлейль, Д. Гріббін, У. Бенніс, Ба. Нанус, Я. Гецельс, Д. Хант, А. Каплан, Д. Кац, Г. Юкл, Р. Старрат, Е. Гулднер, П. Томас, К. Мацусіта).

Вітчизняних «пророків» мало (В. Кремень, В. Луговий, В. Журавський, М. Згуровський, М. Шут, С. Клепко, С. Дацюк, А. Малик, В. Громовий, Т. Фініков, К. Корсак, В. Луговий, Н. Тарасевич, Н. Гавкалова, В. Іванишин, І. Семенець-Орлова, І. Богданов, С. Благодетелева-Вовк, Є. Лебідь, С. Лисаков).

Феномен провідництва в освіті – одна з нерозкритих проблем сучасного соціального управління. У дослідженнях феномену провідництва поки що немає «остаточного діагнозу», який дозволив би коротко підсумувати та узагальнити досягнення. Різні теорії здійснювали спроби пояснити природу провідництва в освіті і виявити фактори, що впливають на цей феномен.

Народний депутат України Юрій Шухевич звернувся до нас з такими слова-

ми: «Український провід – то незавершений пласт нашої історії та культури! Це державницька ідея українського наряду, ідея розвитку та національного становлення. На жаль, у ХХ ст. ця ідея писалася у схронах та криївках. До неї та її провідників була нетерпимість і гоніння. Сутяжні часи сьогодення нашого суспільства потребують нового проводу та нових провідників» [10].

«Чого ж ми шукаємо за океаном? У них «менеджмент» – у нас «провід»! Провід, який ми не знаємо і, на жаль, не вчимо. А пора! Четверть століття українське суспільство чекає істотних змін в освіті. Прийняті закони, доктрини, постанови та накази про реформи в цій галузі не призвели до відчутних зрушень. Потрібні провідники, люди, які бачать перспективу та знають шляхи до неї» [10].

Вітчизняний філософ Сергій Клепко погоджується з необхідністю і актуальністю обговорення гіпотези про «провідництво як нереалізований соціальний управлінський проект». Для однозначності інтерпретації «проводу» як ментально-го українського феномену з глибоким історичним корінням необхідне глибоке занурення в історію, у праці авторів «проводу»... [10].

Завдання вбачаємо в тому, аби легітимізувати в теорії управління освітою істинно українське, вітчизняне тлумачення проводу. За висловом лінгвіста, професора О. Реформатського, значення терміна визначається його місцем у теорії, а значить, і відповідній терміносистемі» [12].

Уперше спробу герменевтичного аналізу феномену проводу здійснили В. Андрущенко та В. Лазарев. Вони пишуть, що в україномовному варіанті досліджень американських авторів термін «*governance*» подається у трьох некоректних варіантах – як «врядування», як «керівництво» і як «провідництво» [1].

С. Клепко також вважає, що необхідно обґрунтовано визнати українське поняття провідника синонімом англо-американського поняття лідера або ж аргументова-

но протиставити звичному концепту лідера поняття провідника [10].

Брендом сучасного наукового авторитету стала необхідність публікування результатів наукових досліджень у наукометричних виданнях, більшість з яких англомовні. Для нас (дослідників провідництва) тут є серйозна проблема. В англійській мові термін «провід» відсутній. Його представлення у вигляді транслітерації «*provid*» в англомовних виданнях виглядає некоректним та й незрозумілим.

За консультацією ми звернулися до кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету ім. Івана Франка (завідувачка професор Роксолана Зорівчак). Саме завдячуючи праці викладачів цієї наукової установи в Україні вийшли праці Т. Серджіованні «Керування освітою і шкільне врядування», Марка Е. Генсона «Керування освітою та організаційна політика», Сеймур Сарасон «Політичне провідництво і можливі невдачі у реформуванні освіти», М. Фуллан «Вимірювання глибини освітніх реформ». У них уперше легітимізовано поняття «провідництво» в царині освіти. У результаті дискусії лінгвістів та управлінців провідництво знайшло свою ідентичність в англійській мові як «*The Guidance*», провідництво в освіті – «*The Guidance in Education*». В основі корінь слова *guide* – вести, керувати, направляти. Це дає нам можливість виокремити, розвести поняття «провідництво» та «лідерство». Часто вони йдуть в контексті терміна «*leadership*», що породжує невинуватну плутанину та підміну наукових понять і унеможливує дискурс провідництва.

Що знають студенти про ідею провідництва? Результати дослідження С. Лисакова серед студентів (магістрантів) вражаючі. Відсутні знання – 78%, 20 % – відповіді, які важко класифікувати (кращий викладач, батьки, директор школи, декан факультету... 2% провідниками назвали політичних та державних керівників.

Науковці достатньо чітко вирізняють ролі менеджменту та провідництва в управ-

лінні освітою. Гордон Драйден і Джаннетт Вос убачають суттєву різницю між функціональним призначенням освітнього менеджменту та провідництва в освіті: «Менеджмент: визначати короткотермінові завдання для інших людей. Провідництво: надихати до творення майбутнього через окреслення що раз більших завдань» [10].

Томас Серджіованні відстоює думку, що провідники в освіті – це люди, які здатні знайти глибоке значення та цінність у, на перший погляд, звичайних подіях, надати їм важливого значення, далекоглядно сформулювати мету, пояснити її іншим, викликати у працівників готовність та почуття партнерства і перетворити ці якості в організаційні завдання, структури та програми [16]. М. Барлінгейм, Ф. Кумз та П. Тарстон упевнені, що «основою керування освітою зостається роль освітнього провідника. Роль менеджера, хоч і дуже важлива, не основна. Насправді вона тільки підтримує та доповнює попередню роль» [13]. Провідництво... – це ряд процесів, що включають в себе створення бачення майбутнього, стратегію його досягнення, донесення цього бачення до інших таким чином, щоб вони повірили. А потім створення такого середовища, яке б мотивувало цих людей і надихало їх на те, щоб зробити це бачення реальністю. І завдання провідництва полягає в тому, щоб створити системи, якими будуть керувати менеджери, або змінити ці системи докорінно, з тим щоб вони адаптувалися до змін поза організацією, використовували можливості, ухилялися від небезпек, підвищували стандарти [7].

Складне завдання – упорядкувати ідею давнини в «теорію провідництва в освіті» та скорелювати її з іншими сучасними концепціями.

Чи маємо ми право говорити, що тема провідництва у вітчизняній освіті стала виразною в наукових дослідженнях та соціальних запитах? На жаль, ні.

Ідея провідництва в освіті, по суті, є виправданням суспільства, нації у своїй загальній неспроможності. Потреба в провідниках – це не лише очікування

розв'язування ним усіх проблем, захисту в обмін на лояльність до нього, це і потреба знайти винуватого, проголосити винного. Провідництво, лідерство є певним затребуваним видом соціальних послуг [10].

Ми дійшли висновку, що провідництво в освіті – це креативна *позапарадигмальна* діяльність суб'єкта (суб'єктів) освітньої системи з розширення її теоретичного та прикладного поля на основі унікального авторського бачення усвідомлених перспектив, що лежать за межами існуючої нормативної реальності [10].

Професор Ігор Богданов та педагог-дослідник Сергій Лисаков визначили вісім рівнів (форматів) освітнього провідництва [10]. Певні, що реально таких форматів значно більше.

У якій системі управління можна інституювати «провідництво»?

Сучасний рух вищої освіти до академічної автономії загострює питання трансформації конформістських культур професійної педагогічної діяльності до культури «антисистемного диверсанта» (провідника). Як це можливо і якою мірою – це завдання наступних досліджень у проблематиці культур професійної педагогічної діяльності.

Визнаємо всю складність завдання, яке взяли на себе автори монографії. Адже мова йде, практично, про «реінкарнацію» основоположних ментальних українських понять гуртування нації, суспільства, соціальних та професійних громад.

Наше дослідження – це лише перша наукова розвідка щодо ментальних засад етнічних форм соціального управління освітою. Провідницька практика, здобутий досвід ще не стали предметом серйозних наукових досліджень. Провідний фахівець у справі методологування педагогічних ідей А. Фурман визначив *професійне методологування як* надскладну та багатопредметну мислєдїяльність, котра, процесно формулюючи і розв'язуючи системні проблеми, рефлексивно охоплює всі типи мислення, займається розробкою нових схем мислення, діяльності, мислєдїяння та здійснює розвитко-

ву проблематизацію ситуацій і забезпечує їх розв'язання шляхом створення й удосконалення засобів спільної діяльності [14].

Наше ставлення до методологічних проблем виважене. Ми досліджуємо методологічну ідею «проводу» в її українському етнічному сенсі. Не відступаємося від методу дискурс-аналізу, щоб врахувати напрацьований досвід методологування.

Методолог Олександр Зінченко назвав методологію мистецтвом інтелектуальної боротьби, під час якої здійснюється «виготовлення думки» [15].

Логіка дослідження змушує нас звернутися до методологічних роздумів Олександра Богданова при побудові теорії управління «Тектологія. Усезагальна організаційна наука». О. Богданов пише, що будь-який продукт «духовної творчості» – наукова теорія, поетичний твір, система правових або моральних норм – має свою архітектуру, являє розчленовану сукупність частин, що виконують різні функції, взаємно доповнюючи один одного. При цьому будь-яке завдання практики і теорії зводиться до тектологічного питання: про спосіб найбільш доцільно організувати деяку сукупність елементів – реальних або ідеальних [3].

За А. Ейнштейном, існує два способи обґрунтування об'єктивного характеру наукової теорії управління:

– зовнішнє виправдання наукової теорії – вимога її практичної корисності, зокрема можливості її емпіричного застосування. Це прагматична оцінка її цінності й одночасно своєрідне обмеження абсолютної свободи розуму;

– внутрішнє виправдання наукової теорії – здатність бути засобом внутрішнього вдосконалення, логічної гармонізації і зростання теоретичного світу, ефективного рішення наявних теоретичних проблем і постановки нових [15].

Інституювання концепції провідництва в освіті, серйозних зрушень в управлінні вищою освітою пов'язане з вирішенням проблем диспозиту соціальних практик та їх результативності в освіті. Соціальний інте-

рес системи управління формалізується як її вимоги до свого цілого, тому саме соціальний організм країни може бути диспозитивом цілепокладання (система стратегічних орієнтирів вищої освіти, цінності, форми, критерії, стандарти), імпліцитно заданих характерним для того або іншого соціуму.

Ю. Бех визнає, що провідництво, як вид управління, «занурене» в культуру. Воно оновлює успадковані з минулого цінності і норми з урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві, транслює їх поколінням, що живуть нині, озброює людей певними стереотипами поведінки [2].

Як зауважував видатний методолог Георгій Щедровицький, методологічне мислення є новим, принципово іншим типом організації мислення, ніж наукове мислення; воно надбудовується над науковим мисленням і поглинає або включає його до себе. Методологічне мислення за Г. П. Щедровицьким – це нова, більш висока форма організації мислення в цілому. Воно виходить за той або інший стиль мислення, вимагає вільно змінювати програми дій та думок, працювати як у критичній, так і в конструктивній модальності. Його основними характеристиками є: відсутнє єдине розуміння, доповіді та єдина тема – є зразу ж багато тем і доповідей; немає різниці між твердженням і запитанням, між формулюванням знання та проблематизацією; є визначальна роль мети; відсутні визнані всіма норми, у тому числі і логічні норми [15].

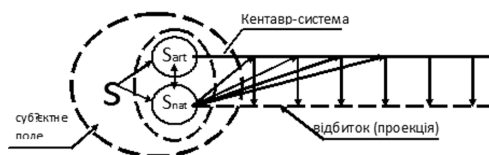
Людська свідомість у процесі діяльності роздвоюється та фактично стає «кентавр-системою» (штучно-природною-Sart), у свідомості умовно виникає суб'єкт безпосередньої дії та ідеальний суб'єкт, що контролює цю діяльність. Управлінська діяльність – це завжди «кентавр-система», тобто система, що функціонує та розгортається завдяки одночасній дії та поєднанню природних і штучних механізмів». У цьому випадку природним є суб'єкт діяльності, а штучним – ідеальний суб'єкт. Ці два суб'єкти безперервно взаємодіють та узгоджують свою діяльність (сенс діяльності,

предмет діяльності), але кожен з них водночас має власну траєкторію руху.

Взаємодія суб'єкта управління (провідника) з навколишнім світом (системою освіти) завжди пов'язано з рухом, який спрямовано на зовнішній предмет та сам по собі відбуватися не може. Він завжди здійснюється відповідно до визначеної мети. Система руху на предмет з метою його перетворення – це дія, тобто процес змін якостей будь-якого об'єкта відповідно до визначеної мети, а сукупність дій, пов'язаних спільною метою, є діяльність суб'єкта. Отже, можна констатувати, що діяльність провідника нерозривно пов'язана з рухом та дією, має право на існування триада: діяльність – дія – рух.

У процесі взаємодії суб'єкта діяльності (провідника) із суб'єктом контролю (системою вищої освіти) перший залишає відбиток здійсненої дії на траєкторії руху іншого, який у свою чергу порівнює його на відповідність з ідеальним процесом або узгоджує його. Узгоджені сенс та предмет діяльності створюють єдине об'єктне поле, що сигналізує про наявність узгодженості між суб'єктами: «єдине об'єктне поле забезпечує взаєморозуміння між суб'єктами діяльності і до нього повинні бути зведені усі різноманітні сенси, що отримані у різних позиціях» [15]. Така узгодженість є процесом адаптації до умов, що існують, без цієї завершальної частини зведення сенсів до єдиного об'єктного поля неможливо. Відсутність узгодженості між сенсами діяльності суб'єктів сигналізує про неможливість створення єдиного об'єктного поля. Виникає проблемна ситуація – «розрив» у діяльності, не відповідність між цілями та можливостями суб'єкта, тобто умови, що породжують проблему. Умови виникнення проблеми – це об'єктивні суперечності, що виникають між тими чи іншими діями, зокрема, через незнання шляхів або відсутності засобів її виконання. За таких умов фактично припиняється віддзеркалення проекції руху суб'єкта діяльності на траєкторію руху суб'єкта контролю, після чого діяльність втрачає ознаки схематизму – аб-

солютної відпрацьованості дій, що характеризується внутрішньою узгодженістю та досягається багаторазовістю повторень, якщо спроби вирішити проблему існуючими засобами виявляються неефективними, то діяльність зупиняється.

Щодо розгляду феномену провідництва, то в момент зупинки діяльності провідник вступає у конфронтацію з організацією (суспільством) тому, що особистість починає формуватися тільки в опозиції до організації. Парадоксально, але людина може бути особистістю, якщо вона протистоїть організації, відділяє її від себе. І навпаки, щоб бути людиною організації (суспільства), вона повинна відмовитися від своїх особистісних якостей, і навіть від особистості, тому що люди в організації, що діють згідно з інтересами організації, повинні відмовитися від власних життєвих (професійних) цілей і завдань та прийняти цілі і завдання організації (суспільства), що будуть передаватися вищими інстанціями.

Відмова від цілей організації (суспільства), як свідчить історія, як правило, призводила до переслідування або нищівної критики провідника з боку нормативної системи. Таким чином, зупинка власної діяльності призводила до порушення напрацьованих зв'язків в організації, що, з одного боку, негативно позначається на провідникові, а з іншого – відбувається процес катарсису – очищення провідника від непотрібних зв'язків, ідей, цілей, завдань. Цей етап у життєдіяльності провідника можна назвати дестабілізаційним. Після цього проходить деякий стагнаційний період, у якому провідник, як правило, залишається сам на сам з власними проблемами і в цей же період, на нашу думку, відбувається перенесення його активності у сферу ідеаль-

ного суб'єкта (нової моделі управління). У цей період виникають власні ідеї, концепції, теорії, визначаються цілі, завдання, норми та правила майбутньої діяльності. Якщо провідник був до цього безпосереднім учасником процесу, то після цього, щодо попередньої діяльності, з'являється необхідність відсторонитися від неї – зайняти позицію незалежного спостерігача з метою порівняння себе в минулому з собою в сучасності. Це важливий момент тому, що провідник завжди упереджений до своєї діяльності, що позбавляє можливості об'єктивно розібратися у власних діях. Це психологічно особистісний момент, але він необхідний для того, щоб відсторонитися від попередньої діяльності («ефект гелікоптера» – В. Луговий) та об'єктивно розглянути дії, визначити важливі й сторонні. Для того щоб вийти в таку позицію, необхідно об'єктувати свої думки, а саме викласти їх у вигляді рукописних текстів, виступів, схем тощо. Процес об'єктування дає можливість ознайомити колег, керівництво, стейкхолдерів зі своїми ідеями, проектами. У результаті починається новий етап, який умовно можна назвати коопераційним. Цей етап характеризується виникненням нових суспільних, професійних зв'язків, починається процес виявлення та приєднання до ідей прихильників, який з часом переходить у новий етап – стабілізаційний, коли починається створення організаційних структур на рівні суспільних, професійних та громадських організацій – поширення прихильників ідеї, або теорії. Це, своєю чергою, дає змогу повернутися до початкової ситуації (ситуації виникнення проблеми), але з новими поглядами та розумінням діяльності. Таким чином, вважаємо, що методологія провідництва може будуватися на відповідно теорії рефлексії та рефлексивного управління, тому що всі процеси феномену «провідництва» відбуваються через рефлексію, а поширення нових ідей, концепцій, теорій – через процес рефлексивного управління – взаємодію суб'єктів, що ініціює їх розвиток через рефлексію.

Умовно всі вищезазначені процеси можна подати у схемі (див. на с. 18): вісь абсцис – минуле – майбутнє, вісь ординат – прогрес, регрес.

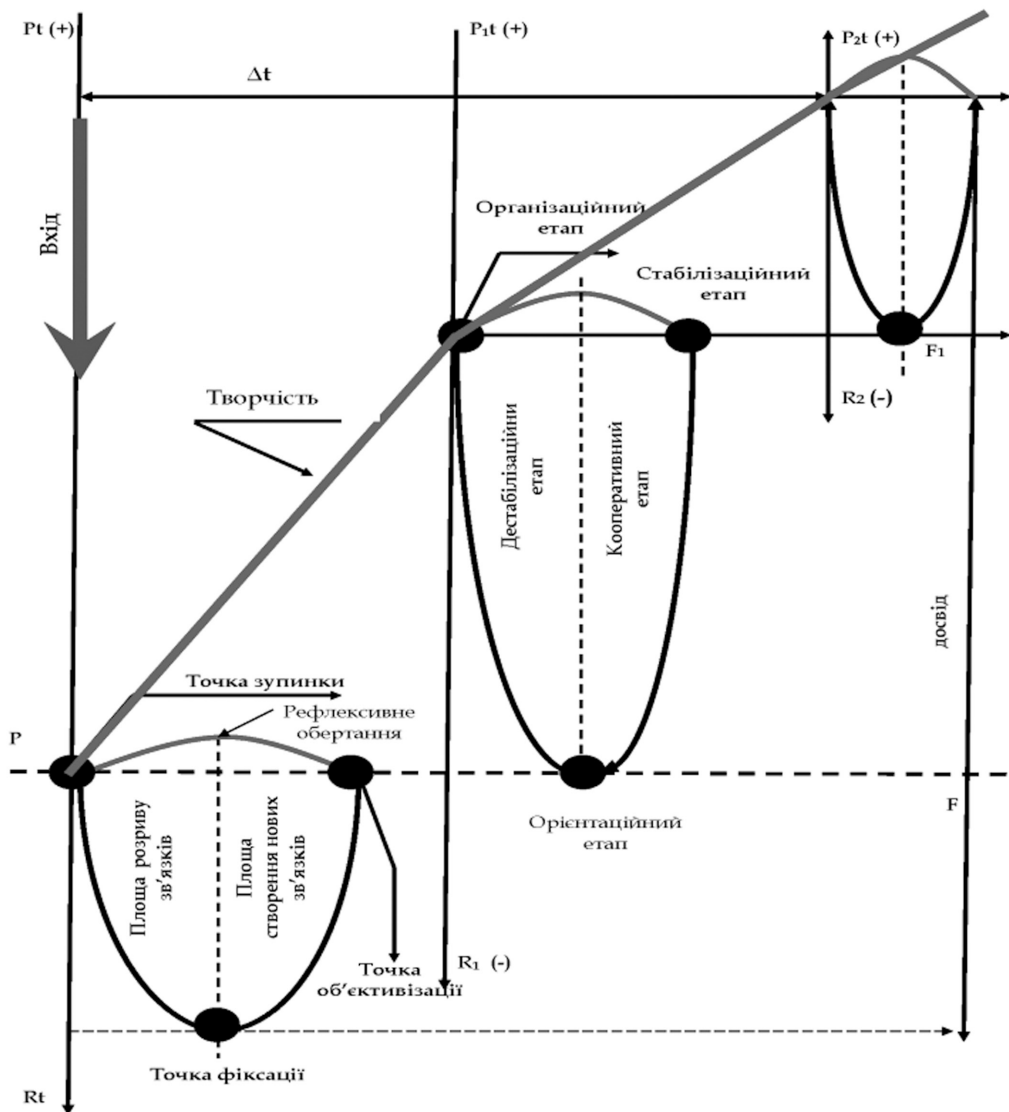
Найважливішою ознакою методологічного мислення людини є те, що його результатом є створення нею власних когнітивних схем, проекту власної мислєдїяльності [15]. Ця теза виводить нас на ідею фреймів, розроблену американським дослідником штучного інтелекту Марвіном Лі Мінським. У нього з Г. Щедровицьким спільним є модельний, схемний підхід до методологування творчої діяльності.

Ми наразі робимо спробу використати ідею «фрейму» – структурно-логічної моделі, рамки, у якій відбувається мисленєва процедура накопичення, узгодження та виключення феноменологічних позицій як проміжний методологічний інструмент. «Суть її полягає в тому, що будь-яка перетворююча діяльність поведінки штучної системи в умовах реального зовнішнього світу вимагає наявності у цієї системи спеціально організованої моделі... будь-яка модель, що відображає складності реального світу, повинна будуватися у вигляді досить великої сукупності певним чином сформованих даних – фреймів, що представляють собою моделі стереотипних (часто повторювані) ситуацій. Ситуація розуміється тут в узагальненому сенсі, тобто це може бути дія, міркування, зоровий образ, оповідання...» [8].

Відповідно до теорії фреймів ми приймаємо усталені нею «процедури» перетворюючої провідницької діяльності щодо основних «терміналів» традиційного фрейму.

1. Передбачення (візія провідника) На цьому етапі відбувається ірраціональна щодо реальної освітньої практики мислєдїяльність провідника. Визначаються межі конфлікту з системою.

2. Деталізація. Провідник розробляє фрейм впливу на систему: м'яка сила, пропаганда авторської ідеї, переконання, пояснення, пошук однодумців та стейкхолдерів, аналіз помилок попередників, передбачення результатів змін та соціальної відповідальності, визначення меж, формату змін.

3. Зміна. Відбувається зміна меж системи (основного фрейму), реалізується принцип презумпції нового фрейму. Вплив провідника на субфрейми системи, що конфліктують чи саботують зміни.

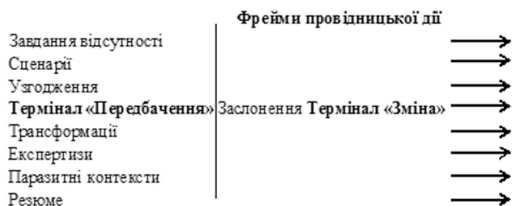
4. Оновлення. Провідник мотивує, керує чи консультує компоненти структури нового фрейму, парадигмального зсуву. Обмежує чи вилучає паразитні контексти сутності фрейму. Корелює нову структуру фрейму

з тими, що існують поряд, одночасно, але залишилися в традиційному форматі.

5. Навчання. Провідник забезпечує середовище сприйняття ідеї, структури нового фрейму, більшістю. Убезпечує існування фрейму, переводить його в стан відносного гомеостазу, нейтралізує внутрішні та зовнішні флуктуаційні впливи. Збільшує форму фрейму за рахунок нових компонентів, які раніше були у фазі заслонення.

Надає раціонального статусу своїм ірраціональним ідеям.

Провідництво у форматі теорії фреймів спирається на аналіз «ситуації», яку можна змінити, та феномен «розуміння» ситуації на кожній стадії зміни чи опору.

Теорія фреймів багато в чому виграє завдяки можливості використання в ній очікувань та інших видів ірраціональних припущень, прогнозів й очікувань провідника. Методологування провідництва ресурсами ідеї фреймів видається нам результативним та перспективним.

Загалом, ще рано феномен провідництва позначати статусом теорії. Необ-

хідні дослідницькі зусилля та витримка. Необхідно створити ареал наукової освітнянської спільноти, у свідомості якої ідея провідництва здобуде статус пріоритетності (парадигми). Необхідна організаційна та координаційна підтримка вітчизняної, патріотично налаштованої академічної науки.

Подальші перспективи дослідження автори вбачають у кількох напрямках: 1. Необхідно опрацювати філософські виміри запровадження «проводу» та «провідництва» у сучасну систему вітчизняної освіти з метою з'ясування, чому «провідництво» залишається в Україні «нереалізованим соціальним управлінським проектом». 2. Посилити (мотивувати) науковий дискурс та полілог стосовно провідництва в освіті. 3. Узгодити механізми проводу освітньою сферою з викликами сучасності. 4. Запроваджувати різноманітні підходи щодо методологування провідництва в освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В.П., Савельєв В.Л.** Освітня політика (огляд порядку денного). Київ: МП "Леся", 2010. 368 с.
2. **Бех Ю.В.** Філософія управління соціальними системами: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 623 с.
3. **Богданов А.А.** Тектология: Всеобщая организационная наука. Кн. 1. М.: Изд-во «Экономика», 1989.
4. **Будзан Б.** Менеджмент в Україні: сучасність і перспективи. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 349 с.
5. **Вебер М.** Избр. произведения: пер. с нем. / сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко. М., 1990. 808 с.
6. **Вернадський В.І.** Нариси й мови. Петроград, 1922. Вип. 2. 123 с.
7. **Манусита К.** Принципы успеха: пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. 126 с.
8. **Минский Марвин.** Фреймы для представления знания: [пер с англ.; под ред. Ф.М. Кулакова]. М.: Энергия, 1979. 151 с.
9. Переписка А. Гумбольдта с учеными и государственными деятелями России. М.: Прогресс, 1962. 215 с.
10. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності: колективна монографія / за заг. ред. проф. І. Богданова. Передм. акад. НАПН України В. Андрущенка. Київ: Освіта України, 2017. 368 с.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V.P., Saveliev V.L.** Educational policy (agenda overview). Kyiv: "MP Lesya", 2010. 368 p. (in Ukrainian).
2. **Bech Yu.V.** Philosophy of management of social systems: monograph. Kiev: View of the NPU named after M.P. Drahomanov, 2012. 623 p. (in Ukrainian).
3. **Bogdanov A.A.** Tectology: Universal organizational science. Book 1. Moscow: Publishing house "Economics", 1989. (in Russian).
4. **Budzan B.** Management in Ukraine: Present and Future. Kyiv: Publishing House of Solomiya Pavlychko "Osnovi", 2001. 349 p. (in Ukrainian).
5. **Weber M.** Izbr. works: per. with him / sost., commonly; Ed. and afterl. Yu.N. Davydova; prelude P.P. Gaidenko. Moskov, 1990. 808 p. (in Russian).
6. **Vernadsky V.I.** Essays and speeches. Petrograd, 1922. Issue 2. 123 p. (in Ukrainian).
7. **Manusita K.** The Principles of Success. Konosuke Manusita: Per. s Eng. Moskov: Alpina Business Bus, 2008. 126 p. (in Russian).
8. **Minsk Marvin.** Frames for presentation of knowledge: [per from ing. ed. F.M. Kulakov]. Moskov: Energiya, 1979. 151 p. (in Russian).
9. Correspondence of A. Humboldt with scientists and statesmen of Russia. Moscow: Progress, 1962. 215 p. (in Russian).
10. The Guidance in Education. From Idea to Eternity: Collective Monography / For Coll. ed. prof. I. Bogdanova; Foreword by Academician of the National

11. Путеводитель по основным понятиям и схемам методологии Организации, Руководства и Управления: хрестоматия по работам Г.П. Щедровицкого. М.: Дело, 2004. 208 с.

12. **Реформатский А.А.** Что такое термин и терминология. *Вопросы терминологии*. М.: АН СССР, 1961. С. 46–54.

13. **Серджиованні Т., Барлінгейм М., Кумз Ф., Тарстон П.** Керування освітою і шкільне врядування: пер. з англ. О. Щур. Львів: Літопис, 2002. 440 с.

14. **Фурман А.** Структура і зміст професійного методологування. *Вітакультурний млин. Модуль 2*. 2005. С. 4–11.

15. **Щедровицкий Г.П.** Мышление – Понимание – Рефлексия. М.: Наследие ММК, 2005. 800 с.

16. **Эйнштейн А., Инфельд Л.** Эволюция физики. Развитие идей от первоначальных понятий до теории относительности и квантов: пер. с англ. 4-е изд. М.: Мол. гвардия, 1966.

Academy of Sciences of Ukraine V. Andrushchenko. Kyiv: Education of Ukraine, 2017. 368 p. (in Ukrainian).

11. A guidebook on the basic concepts and schemes of the methodology of the Organization, Guide and Management: The textbook on the works of G.P. Shchedrovitsky. Moscow: Case, 2004. 208 p. (in Russian).

12. **Reformatsky A.A.** What is the term and terminology? *Questions of terminology*. Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1961. P. 46–54. (in Russian).

13. **Sergirovaniya T., Barlingame M., Kumz F., Tarston P.** Management of Education and School Governance / Per. from english O. Schur. Lviv: Chronicle, 2002. 440 p. (in Ukrainian).

14. **Furman A.** Structure and content of professional methodology // *Vita-cultural mill. Module 2*. 2005. P. 4–11. (in Ukrainian).

15. **Shchedrovitsky G.P.** Thinking – Understanding – Reflexion. Moscow: Heritage of MMK, 2005. 800 p. (in Russian).

16. **Einstein A., Infeld L.** Evolution of physics. Development of ideas from the original concepts to the theory of relativity and quanta: Per. with English. 4-th ed. Moscow: Molodaya. Guardiyya, 1966. (in Russian).

---

17. **Sergiovanni T.J.** Value-added leadership: How to get extraordinary performance in schools. San Diego: Harcourt Brace Jo-vanovich, 1990.

Іван МОРОЗ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фізики та методики
навчання фізики, Сумський державний
педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Олександр СТАДНИК

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри фізики та методики
навчання фізики, Сумський державний
педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Ключові слова: професійно-педагогічний інжиніринг, методологія реінжинірингу бізнес-процесів ВНЗ.

Сформульовано практичні пропозиції щодо поліпшення якості управління інфраструктурою університетів за рахунок використання методології реінжинірингу на різних рівнях. Наголошується на необхідності постійного пошуку інноваційних інструментів управління системою освіти, які дозволять вирішувати проблему забезпечення нового, більш ефективного освітнього результату. Запропоновано менеджерам педагогічних ВНЗ спільно з адміністрацією регіону на основі SWOT-аналізу розробити, обговорити, затвердити і оприлюднити

РЕІНЖИНІРИНГ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

© Мороз І., Стадник О., 2018

стратегію розвитку університетів регіону. У стратегії визначити очікуваний результат, заходи щодо її реалізації, відповідальних, указати стратегічні пріоритети та ініціативи розвитку в часі та за напрямками, створити свого роду «Бачення» – яким повинен бути університет, і головне – домогтися її виконання у заплановані терміни.

Постановка проблеми. Аналізуючи стан середньої та вищої фізичної освіти в Україні та взаємозв'язок фізичної науки з виробництвом, можна виділити комплекс чинників, що негативно впливають на стан наукових досліджень і практичне впровадження наукоємних технологій, а також на рівень знань з фізики сучасного молодого покоління. Останнє проявляється не тільки в низьких показниках зовнішнього незалежного оцінювання, а й у значному падінні набору студентів на спеціальності «фізика», «вчитель фізики», а також на ряд інженерних професій, в основі яких лежать фізико-математичні знання. Це, без сумніву, негативно позначається на конкурентоспроможності вітчизняної машинобудівної та іншої наукоємної продукції на міжнародних ринках і характеризує, на жаль, загальну тенденцію – відставання системи освіти та виробництва в Україні від світового рів-

ня. Так, у рейтингу Global Competitiveness Index за багатьма комплексними показниками Україна посіла 85 місце із 138 країн, а з розвитку фінансових ринків – 130 місце. Зазначимо також, що Україна, яка зовсім недавно відрізнялася високою природничо-науковою освіченістю населення, посідає лише 42 позицію в рейтингу систем освіти, 54 місце за станом охорони здоров'я та початкової освіти, 52 місце за рівнем інновацій та 81 – із глобальної конкурентоспроможності [7].

З наведених тут та інших, відомих в літературі, даних видно, що практично за всіма показниками Україна знаходиться на останніх місцях серед розвинених країн не тільки на європейському, а й на пострадянському просторі. Зазначені та інші показники в останні роки ще погіршилися, тому ні вища школа, ні суспільство і держава в цілому не повинно залишатися стороннім спостерігачем, а має шукати ефективні заходи, які б дозволили в найкоротші терміни змінити ситуацію на краще. Такими заходами автори розглядають використання методології реінжинірингу в управлінні педагогічними та бізнес-процесами ВНЗ.

Аналіз літературних джерел. Одним з найефективніших методів фінансового та економічного оздоровлення підприємств є реінжиніринг бізнес-процесів. Його застосовують у тому випадку, коли традиційні методи оптимізації вже не вирішують головної проблеми [1; 2].

З кінця 1990-х рр. стали проводитися теоретичні дослідження проблеми використання принципів реінжинірингу в освітньому просторі. Дослідженнями в цій сфері займаються фахівці та вчені багатьох лабораторій реінжинірингу, цій же проблемі присвячені роботи [2–6] та ін. Реінжиніринг бізнес-процесів у ВНЗ використовується при введенні інноваційних методів управління, а саме при переході до процесного управління [3; 8]. Можливості реінжинірингу в розвитку дистанційного навчання розглядаються в [9], а покрокова послідовність дій при введенні процесного управління в ВНЗ аналізується в [5].

Аналіз літературних джерел показує, що натеper закордонними університетами накопичено значний позитивний досвід

упровадження методології реінжинірингу для фундаментальної зміни їх підприємницької діяльності. Цей досвід докладно описано в [13]. Однак досліджень, що стосуються результатів застосування реінжинірингу в системі управління вищими навчальними закладами України, нам виявити не вдалося, що і визначає актуальність і вибір теми даного дослідження.

Завдання цієї статті – спроба на основі комплексного осмислення змін, що призвели до низьких показників в освітній сфері України, виробити практичні пропозиції щодо поліпшення якості управління інфраструктурою університетів.

Виклад основного матеріалу. Світ уперше зіткнувся з феноменом, коли життєвий цикл покоління техніки, нових знань, відповідного програмного забезпечення та необхідних професійних компетенцій для ефективної роботи став, як правило, істотно коротший періоду активної трудової діяльності людини. У зв'язку з чим виникає одна з основних суперечностей сучасної епохи:

- з одного боку, підприємства малого, середнього і великого бізнесу, вирішуючи проблеми виживання і розвитку в умовах жорсткої конкуренції, повинні використовувати інноваційні підходи до управління, найперевіреніші технології та обладнання і залучати для цього кадри, які мають відповідну кваліфікацію;
- з іншого боку, система освіти, яка покликана забезпечувати ринок праці такими кадрами, через відсутність інструментальної бази, умов і програм, спрямованих не лише на сучасні, але й на перспективні знання, уміння і навички, не може забезпечити необхідний рівень компетенцій випускників. Не може також розвинути здатність після закінчення навчального закладу вирішувати професійні завдання і в перспективі – підвищувати свою професійну компетентність протягом трудового періоду життя.

Таким чином, потреби ринку праці змінилися і старий освітній результат у вигляді комбінації знань, умінь і навичок перестав влаштовувати бізнес-співтовариство, яке вимагає від претендентів на робочі місця вміння управляти сучасним обладнанням, орієнтуватися в інноваційних про-

цесах і вирішувати реальні і перспективні практичні завдання.

Навчальному закладу, працюючи над удосконаленням навчально-виховного процесу і борючись за результат (випускник-професіонал), необхідно постійно знаходити інноваційні інструменти управління, які дозволять вирішити проблему отримання нового освітнього результату, за якого сучасні випускники відповідають необхідному рівню професіоналізму, конкурентоспроможні на ринку праці, володіють необхідними компетенціями, тобто вільно володіють професією, мобільні і прагнуть до професійного росту.

Вищезазначене, можливо, найбільшою мірою відноситься до педагогічних університетів, навчальний процес у яких має свої особливості, пов'язані з майбутньою професією студентів. Тут, без применшення значення інших предметів у формуванні наукового світогляду студентів педуніверситетів, ми надаємо особливу важливість природничо-науковим дисциплінам, оскільки вони найбільше дають можливість формувати у молоді цілісні уявлення про наукову картину світу і впливають не тільки на світоглядні, а й на соціальні та етичні погляди людей. Засвоєні ними наукові ідеї та концепції будуть згодом багаторазово тиражуватися і, в кінцевому підсумку, у найближчій перспективі визначать світоглядний настрій у суспільстві, орієнтацію випускників на реальний сектор економіки, а також на здатність і схильність працездатного населення на інноваційні зміни.

До недавнього часу традиційно вважалося, що сучасний учитель – це фахівець, діяльність якого спрямована на навчання та виховання майбутніх поколінь. Він повинен уміти не просто розповісти інформацію, а й донести її до слухача таким чином, щоб він зрозумів, запам'ятав і навчився застосовувати її в житті. Однак зміни, які відбуваються в останні десятиліття в економіці та суспільстві, і як наслідок – в освітньому середовищі, призвели до того, що вчитель-новатор, «наповнюючи» учнів знаннями, уміннями та навичками, повинен враховувати і розвивати їх індивідуальні здібності та нахили для використання ними своєї освіти в подальшій практичній діяльності.

Таким чином, поряд із зазначеними вище якостями педагога сучасному суспільству потрібний не просто сіяч розумного, доброго, вічного, а педагог-менеджер, який уміє організувати навчальний процес і здатний полегшити учням вирішення багатьох життєвих проблем, скеровувати навчальний процес на всебічний розвиток особистості, який надає допомогу і підтримку школярам, у тому числі (а можливо і в першу чергу) у виборі майбутньої професійної діяльності. Таке поєднання традиційно педагогічних властивостей вчителя з менеджерськими і становить суть професійно-педагогічного інжинірингу, основними компонентами якого є інтелектуальні види педагогічної діяльності та науково-освітній менеджмент [11].

Як показує навіть поверховий аналіз економічного стану педагогічних університетів України, який багато в чому залежить від набору студентів на перший курс і в магістратуру, використання лише професійно-педагогічного інжинірингу, який тією чи іншою мірою активно розвивається в усіх ВНЗ педагогічного спрямування, не може повною мірою вирішити проблему набору, тобто виживання спеціальностей, а можливо й факультетів і університетів у цілому. Це обумовлено існуючою кризою управління, тому що діюча у ВНЗ система управління не відповідає новим умовам. Традиційно ВНЗ були науково-освітніми установами. Однак у сучасних умовах, коли державна політика спрямована на реалізацію можливостей самофінансування, із навчально-освітніх педагогічних університетів, очевидно, повинні поетапно переходити в комерційно-фінансово-науково-освітню установу. Ці процеси нові й погано вивчені, у результаті виникають неявні або погано визначені обов'язки, що покладаються на керівників університетів, деканів, завідувачів кафедр, викладачів і всіх, хто причетний до навчального процесу [9]. Одним із можливих рішень проблеми може бути зміна стилю та принципів керівництва університетів, що безпосередньо залежить від внутрішніх, особистісних планів ректорів – спокійно досидіти в кріслі до кінця терміну або дати хід розвитку університету. В останньому випадку як пошук шляхів вирішення проблеми виживання університе-

тів ми рекомендуємо застосувати методологію реінжинірингу бізнес-процесів ВНЗ.

Поняття «реінжиніринг» виникло близько трьох десятиліть тому і спочатку відносилось виключно до бізнес-процесів (Business Process Reengineering – скорочено BPR). Воно виникло на стику двох, спочатку не зв'язаних напрямків: інформаційні технології, які в останні десятиліття розвиваються експонентними темпами й активно проникають у всі сфери діяльності людини, і менеджменту, який грає істотну роль у діяльності бізнесу. В останні роки методологію BPR використовують практично всі великі процвітаючі бізнес-структури, і внесок цих компаній у реінжиніринг зростає зі швидкістю більш ніж 40% на рік.

Автори терміна «реінжиніринг» визначають реінжиніринг як «фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів компаній для досягнення корінних поліпшень в основних актуальних показниках їх діяльності: вартість, якість, послуги і темпи» [12].

Професійно-педагогічний реінжиніринг ми розглядаємо як спосіб виживання сучасних педагогічних університетів в умовах жорсткої конкурентної боротьби в освітньому просторі з іншими ВНЗ за абітурієнта і за замовника на кінцевий продукт – дипломованого випускника, який може успішно працювати не тільки викладачем, але й стати реальним конкурентом випускникам інших ВНЗ як у сфері виробництва, так і у сфері обслуговування.

У сучасних умовах, коли ВНЗ позбавлені 100%-го фінансування і виживають за рахунок підприємницької діяльності, освіта стала значною мірою виробничо-фінансовою сферою, і, отже, управлінську діяльність університету, а більш широко – всієї вітчизняної освітньої системи потрібно проєктувати відповідно до законів бізнесу, які повинні забезпечувати максимально можливий результат при мінімальних витратах.

Застосування методології реінжинірингу в освітніх установах, на підставі вивчення ринку освітніх послуг, оцінки наявних ресурсів і ризиків та можливостей сучасних інформаційних технологій, дозволить динамічно переорієнтувати роботу всіх структур на досягнення запланованих по-

казників. При цьому заходи індивідуальної мотивації будуть стимулювати всіх учасників такого бізнес-проєкту, що займаються підприємницькою діяльністю, працювати як деталі єдиного механізму, на досягнення максимального ефекту.

Для кращого розуміння необхідності і можливості впровадження методології реінжинірингу в систему освіти України нагадаємо деякі відомі факти.

1. Сьогодні в Україні функціонує майже 200 державних ВНЗ III–IV рівня акредитації (університети, академії, інститути) і майже 300 приватних – з такою ж акредитацією. Для порівняння – в Італії на 60 мільйонів населення припадає 65 університетів, у Франції на 63 мільйони – 41, в Іспанії на 45 мільйонів – 60 і т. д.

Важко знайти дані про те, скільки випускників наших ВНЗ після отримання диплома йде працювати за фахом. У педагогічних колах називаються цифри від 20 до 50 відсотків. Тут ми навіть не обговорюємо якість підготовки тих випускників, які все-таки пішли працювати за фахом. Отже, наша система освіти виробляє величезну кількість дорогого, але нікому не потрібного продукту.

2. У Сумській області, наприклад, з населенням 1 113 300 (2016 р.) людей функціонує 5 університетів, 2 з яких – педагогічні, з рядом однакових спеціальностей, а починаючи з 2018–2019 навчального року три університети Сумської області (Глухівський національний, СумДПУ імені А. С. Макаренка і СумДУ) будуть вести підготовку вчителів фізики, і це при тому, що в 2017 році в них на ці спеціальності поступало всього півтора десятка абітурієнтів, не заповнивши всі бюджетні місця.

На наш погляд, більш природним і професійним було б рішення МОН про концентрацію підготовки фахівців одного профілю в одному ВНЗ, наприклад, з фізики і математики в СумДПУ імені А. С. Макаренка, де є відповідні дипломовані педагогічні кадри, лабораторне обладнання і більш ніж 90-річний досвід підготовки вчителів фізики і математики. Достатньо зазначити, що значна частина викладачів фізико-математичних кафедр усіх ВНЗ Сумської області – це кандидати і доктори наук – випускники СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Мабуть настав час не дробити, а об'єднувати зусилля щодо вдосконалення системи підготовки кадрів з вищою освітою, і в зв'язку з цим видається природним об'єднання Глухівського і Сумського педагогічних університетів у єдиний, більш потужний університет, наприклад, Північно-Східний національний педагогічний університет, у якому будуть об'єднані споріднені спеціальності і зменшиться управлінський персонал. На нашу думку, у більш далекій, можливо 10–15-річній, перспективі відбудеться об'єднання всіх ВНЗ Сумщини в єдиний Північно-Східний національний університет. І таке об'єднання рано чи пізно відбудеться, тому що світовий досвід показує, що найбільших успіхів домагаються великі регіональні університети, які мають 20 і більше тисяч студентів. У таких університетах концентруються кращі наукові та педагогічні кадри регіону, серед цих категорій фахівців виникає серйозна конкуренція і різко зростає ймовірність появи проривних ідей і технологій, що піднімає як престиж ВНЗ, так і регіону в цілому.

Зрозуміло, що в умовах соціально-політичної кризи, коли в уряді та парламенті «сидять» переважно «тимчасові люди», подібне об'єднання ВНЗ у Сумській області, як частина реалізації методології реінжинірингу в регіональному масштабі, можливе лише з ініціативи «знизу», з якою можуть і повинні виступити **колективи університетів**. Затягування такого процесу не грає на позитив. Зазначимо, що словосполучення «сидять... тимчасові люди» ми вживаємо не в негативному розумінні. У МОН і в парламенті є багато професіоналів, які бачать необхідність і можливість структурних реформ в освіті, але вони є заручниками політичної ситуації і розуміють, що її зміна може призвести до закінчення їх зусиль на шляху стратегічних реформ.

Звернемося тепер до аналізу можливості та необхідності застосування професійно-педагогічного реінжинірингу на рівні університетів. Візьмемо, наприклад, знову ж таки СумДПУ імені А. С. Макаренка, у якому автори статті пропрацювали не одне десятиліття. На межі століть у ньому навчалось понад 10 000 студентів, у складі було 6 факультетів, 4 відділи і заочне відділення. У бухгалтерії працювало 7 чоловік,

у навчальному відділі – 4, відділі кадрів – 3, заочному – 4, і всі ці співробітники були «озброєні» ручками та бухгалтерськими рахівницями (пізніше – арифмометрами). Натепер кількість студентів зменшилася удвічі, приблизно в стільки ж разів збільшилася кількість відділів та їх співробітників, і в усіх – на робочому столі дорогий сучасний комп'ютер з готовими програмами, і всі вони дійсно постійно працюють. Аналогічна ситуація, мабуть, спостерігається і в інших, і не тільки педагогічних, університетах. Виходить, що застосування новітнього обладнання та сучасних технологій істотно підвищило собівартість підготовки вчителя. З позиції здорового глузду – це нонсенс. І винні у такому розширенні обслуговуючого персоналу не ректори, як керівники бюджетних організацій, а бюрократична структура управління системою освіти, яка багато в чому є спадком радянської системи управління і передбачає багаторівневий контроль, численні узгодження та докладне інформування всіх мислимих і немислимих інстанцій, що й пояснює необхідність існування такої кількості обслуговуючих відділів і співробітників.

Таким чином, ми маємо справу з очевидними прорахунками держави в побудові системи управління і, мабуть, доцільно застосувати методологію реінжинірингу, тобто радикального переосмислення і перетворення процесу функціонування університетів і всієї вищої школи України. Зазначені прорахунки, обмежений резерв і зовнішній тиск неминуче призведуть до скорочення кількості ВНЗ і радикальної зміни їх структури і управління. І чим швидше це відбудеться, тим швидше система освіти України позбудеться поки що хронічної хвороби – марна трата досить обмежених ресурсів. Ті ресурси, які витрачаються на підготовку невлаштованих за фахом дипломованих випускників і на утримання величезного допоміжного, викладацького та управлінського персоналу **надмірної** кількості ВНЗ, можна витратити на фінансування професійної освіти, тобто для підготовки фахівців для реального сектору економіки, на розвиток дистанційної та мобільної освіти і на підвищення зарплати викладачів. Зараз соромно перед студентами озвучувати оклад в 6160 грн доктора наук,

професора – завідувача кафедри. Низькі оклади викладачів їх не тільки не стимулюють, а й є основною причиною того, що найбільш підготовлені випускники ВНЗ не хочуть вступати до аспірантури, особливо з фізико-математичних дисциплін, а їдуть у зарубіжні університети.

Реінжиніринг в освітній системі призведе до того, що у ВНЗ залишаться працювати лише найбільш підготовлені викладачі та фахівці допоміжних служб. Тому на першому етапі реформування системи освіти відбудеться певне скорочення викладацького та допоміжного складу, що викличе серйозне соціальне напруження. Винними будуть самі звільнені за скороченням співробітники, тому що під час роботи вони не переважалися і тому не мали високих показників своєї роботи, і саме тому вони потрапили під скорочення (можливу корупційну складову ми не розглядаємо, тому що сама методологія реінжинірингу її виключає – всі будуть зацікавлені у радикальному поліпшенні показників ВНЗ). Але ще більшою мірою в цій напруженості буде винна держава, тому що саме вона, через управлінський персонал ВНЗ, довгий час не пред'являла достатніх вимог до цих людей, дозволяючи їм працювати в півсили, а іноді – і як-небудь. Саме тому держава у зазначений період має підтримати цих людей, наприклад, надати їм можливість перекваліфікуватися або давати майже безвідсоткові кредити для відкриття «своїх справ», тобто дати їм можливість спробувати себе в малому (середньому) бізнесі і т.д. У кінцевому підсумку, через нетривалий час усі виграють, виграє і держава.

Зауважимо, що, на наш погляд, методологію реінжинірингу кожен ВНЗ може починати вже зараз, не чекаючи команди згори. Очевидно, що для початку ректору необхідно створити компетентну і зацікавлену команду однодумців, яка проведе SWOT-аналіз матеріальних і нематеріальних (людських) ресурсів, виділить їх сильні і слабкі сторони, оцінить свої можливості та можливості залучення нових ресурсів, виділить і проаналізує загрози, виробить стратегію і тактику розвитку та розширення ресурсів, що підвищують економічний стан, а також – тактику позбавлення від ресурсів, які призводять до невиправданих

втрат. Таким чином буде створена **стратегія розвитку**, що представляє свого роду «бачення» – яким повинен бути університет, будуть узані стратегічні пріоритети розвитку (на основі SWOT-аналізу), стратегічні ініціативи та напрямки розвитку ВНЗ у часі та за напрямками («Освіта», «Наука – інновації, інжиніринг та консалтинг», «Управління та кадри», «Сервіси та інфраструктура», «Позиціонування і просування, виховна та позанавчальна діяльність»), як це описано, наприклад, у [10]. Необхідно також визначити основні інструменти і підходи до реалізації **стратегії розвитку** ВНЗ і позначити кінцеві показники реалізації процесу реінжинірингу. Реалізація цієї стратегії залежить не тільки від керівництва навчального закладу, а й від захоплення цим бізнес-процесом усього колективу, що має бути забезпечено відповідною мотивацією. Вдало проведений реінжиніринг бізнес-процесів хоча б в одному ВНЗ або регіоні покаже його ефективність, що, безсумнівно, буде прикладом і втягне в цей процес усю систему освіти.

Висновки

1. В університетах, особливо в педагогічних, існує необхідність проведення безперервного науково-педагогічного інжинірингу та реінжинірингу на різних рівнях.

2. Навчальному закладу, працюючи над удосконаленням процесу і борючись за результати – випускник-професіонал, необхідно постійно знаходити інноваційні інструменти управління системою освіти, які дозволять вирішити проблему забезпечення нового, більш ефективного освітнього результату.

3. Менеджерам МОН і ВНЗ, включаючи периферійні, слід розробити, обговорити, затвердити й оприлюднити стратегію розвитку університетів кожного регіону, і головне – розробити заходи щодо її реалізації на середньострокову перспективу, визначивши ресурси, очікуваний результат, відповідальних, створити свого роду «Бачення» – яким повинен бути університет, указавши стратегічні пріоритети та шляхи розвитку ВНЗ у часі та за напрямками і домогтися її виконання в заплановані терміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гриценко П.В.** Економічне обґрунтування реінжинірингу бізнес-процесів на промислових підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: [спец.] 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Сумський державний університет. Суми, 2014. 22 с.
2. **Бедрина С.Л.** Реинжиниринг бизнес-процессов в условиях внедрения инновационных методов управления вузом: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. эконом. наук: [спец.] 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: управление инновациями и инвестиционной деятельностью» / Казанский государственный университет. Владивосток, 2009. 22 с.
3. **Беляев Д.А.** Особенности управления экономическими процессами в вузе. *Ученый совет*. № 3. С. 49–54. URL: http://www.cfin.ru/management/practice/hs_process.shtml (дата обращения: 15.10.2017).
4. **Богаткина Е.А.** Применение реинжиниринга в управлении ВУЗом [*Электронный ресурс*]. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/6_bogatkina%20e.a.doc.htm (дата обращения: 18.11.2017).
5. **Вагнер Ю.** Управление процессами в вузе. *Открытие системы*. Москва, 2010. № 9. URL: https://www.osp.ru/os/2011/01_11/13005738/ (дата обращения: 25.11.2017).
6. **Ильenkova С.Д.** Показатели качества образования. URL: <http://coolreferat.com/294486> (дата обращения: 28.11.2017).
7. Инфографика: Рейтинг конкурентоспособности: Украина потеряла шесть позиций. *Информационное агентство ЛІГАБізнесІнформ*: [сайт]. Киев, 2017. URL: http://www.liga.net/infografica/314707_reyting-konkurentosposobnosti-2017-ukraina-poteryala-shest-pozitsiy.htm (дата обращения: 30.11.2017).
8. **Лукашенко М.А.** Высшее учебное заведение на рынке образовательных услуг: актуальные проблемы управления. М.: Маркет ДС, 2003. 356 с.
9. **Сликишина И.В.** Внедрение дистанционного обучения студентов на основе реинжиниринга бизнес-процессов в вузе. *Педагогическое образование и наука*. 2014. №1. С. 125–129.
10. Стратегия развития Тольяттинского государственного университета до 2020 года. Тольятти, 2014. 60 с.
11. **Якушева С.Д.** Профессионально-педагогический инжиниринг в инновационной деятельности образовательного учреждения: теория и практика: монография. 2-е изд. Москва, 2012. 308 с.
12. **Хаммер М., Чампи Дж.** Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе. СПб.: Изд-во СПбУ, 1997. 328 с.

REFERENCES

1. **Ghrycenko P.V.** Economic Grounding of Business Process Reengineering at the Manufacturing Enterprises: the abstract of the thesis for degree of the candidate of Economic Sciences: [specialty] 08.00.04 «Economics and Management of Enterprises (by types of economic activity)» / Sumy State University, Sumy, 2014. 22 p. (In Ukrainian).
2. **Bedrina S.L.** (2009). Reengineering of business processes in the conditions of introduction of innovative methods of management of higher education institution: the abstract of the thesis for degree of the candidate of Economic Sciences: [specialty] 08.00.05 «Economics and Management of National Economy: management of innovations and investment activities» / Kazan State University. Vladivostok, 2009. 22 p. (In Russian).
3. **Beljaev D.A.** Features of management of economic processes in Higher education institution. *Uchenyj sovet*. No. 3. P. 49–54. URL: http://www.cfin.ru/management/practice/hs_process.shtml (application date: 15.10.2017). (In Russian).
4. **Bogatkina E.A.** Application of reengineering in management of higher education institution. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/6_bogatkina%20e.a.doc.htm (application date: 18.11.2017). (In Russian).
5. **Vagner Ju.** (2010). Management of processes in higher education institution. *Otkrytye sistemy*. Moscow. No. 9. URL: https://www.osp.ru/os/2011/01_11/13005738/ (application date: 25.11.2017). (In Russian).
6. **Il'enkova S.D.** Indicators of quality of education. URL: <http://coolreferat.com/294486> (application date: 28.11.2017). (In Russian).
7. Infographics: Rating of competitiveness: Ukraine has lost six positions. *News agency LIGhA BiznesInform*: [website]. Kyiv, 2017. URL: http://www.liga.net/infografica/314707_reyting-konkurentosposobnosti-2017-ukraina-poteryala-shest-pozitsiy.htm (application date: 30.11.2017). (In Ukrainian). (In Russian).
8. **Lukashenko M.A.** Higher educational institution in education market: current problems of management. Moscow: Market DS, 2003. 356 p. (In Russian).
9. **Slikishina I.V.** Introduction of distance learning of students on the basis of reengineering of business processes in higher education institution. *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka*. 2014. No.1. P. 125–129. (In Russian).
10. The development strategy of the Tolyatti state university till 2020. Tolyatti, 2014. 60 p. (In Russian).
11. **Jakusheva S.D.** Professional and pedagogical engineering in innovative activity of educational institution: theory and practice: monograph, second edition. Moscow, 2012. 308 p. (In Russian).
12. **Hammer M., Champi Dzh.** Reengineering of corporation: the manifesto of revolution in business. Sankt Peterburg: Publishing house SPbU, 1997. 328 p. (In Russian).

13. **Smith H., Fingar P.** (2003). Business Process Management: the third wave. Florida. URL: www.bpm3.com (application date: 19.10.2017).

Marja NESTEROVA

Habilitated Doctor in Philosophy,
Associate Professor of the Department
Management and Innovative Technologies
of Social Cultural Activity
National Pedagogical Dragomanov University

Ключові слова: когнітивні практики, освітній простір, соціальна згуртованість, трансверсальні компетенції.

У статті розглянуто Європейські студії політик соціальних інновацій в освіті: громадянська освіта, когнітивні практики розвитку соціальної згуртованості та перспективи їх імплементації в освітній простір України. Показано зв'язок громадянської освіти, соціальної згуртованості та трансверсальних компетенцій. У статті окреслено основні практичні завдання щодо імплементації європейських студій Європейської політики освітніх соціальних інновацій в український освітній простір.

УДК 13+37.0+378,1+316.7(4+477)

**EUROPEAN
STUDIES OF SOCIAL
INNOVATIONS
IN HIGHER
EDUCATION:
COGNITIVE
PRINCIPLES OF
SOCIAL COHESION
DEVELOPMENT**

© Нестерова М., 2018

To respond to the challenges of loss of European values, migration crisis and an infringement of human rights and fundamental freedoms it is necessary both to the European Union and Ukraine to revise their priorities in educational policies and to implement initiatives with a great emphasis on social skills and inclusiveness. It's more actual because of globalization in terms of flows of people and services, both globally and locally [2]. To prepare future social actors to the new societal challenges seems to be not technical but social problem because of separation of modern society, global network constructions of social links and communications. Therefore the problem of social cohesion policy is very actual for civic society in Ukraine. Obviously it should be solved by social innovations in the whole social dimension but in the education dimension at the first.

Stages of the problem development. Thus, the Yerevan Communiqu in 2015 is a good illustration of these new priorities, such as making European Education systems more inclusive. This is an essential aim for the European Higher Education Area as European population become more and

more diversified, also due to immigration and demographic changes. The actuality of the above educational policy trend of Social Innovation in Education and Lifelong Learning is confirmed by the results of the first empirical phase of the EU funded project “Social Innovation: Driving Force of Social Change” (SI-DRIVE). It takes stock of challenges and practice fields of social innovations gathered in the SI-DRIVE policy field report on education and lifelong learning. Policy foresight and recommendations were elaborated in the first Policy and Foresight Workshop on Education and Lifelong Learning which took place in autumn 2015. This policy brief will be updated after the final empirical phase at the end of the project in 2017 [3].

The system of higher education is not the one key force of social cohesion and sustainable society development. “People in the Ukraine are now in the process of learning how to be active, how to participate in social and political life, how to defend their views and opinions, and how to apply democratic values. Hence, the introduction and implementation of a sustainable civic education system in the Ukraine is vital” [4]. Higher education and civic education still are separated. But for the progressive changes in societal and educational dimensions they have to be properly connected. Civic education is not a mandatory subject in formal education curricula. Civic education only partially addressed in national education standards and educational programmes, most teachers are not familiar with civic education and the current system of retraining and in-service training for teachers does not include programmes or special courses in civic education designed to enable teachers to teach civic education in a professional way. “Moreover, teachers are not capable of mastering active and interactive teaching methods, and many of them are still not used to leading classroom debates with students and accepting them as partners. The pedagogical universities do not train prospective teachers in civic education” [4]. But the civic education is

very important because of the main aim of the modern pedagogical education – to build the society of mutual shared values. These include declining civic participation and rising disenchantment with democratic politics, increasing challenges to fundamental rights by governments, and growing difficulties for intercultural understanding within nations, Europe, and the world. The European Cohesion Policy is one of the answers to the challenges of the very fast changing modern society. Early in the human mankind’s history there were some difficult periods when it was necessary to join each other for the surviving. Nowadays humans again need to change its adaptation strategies because of different cognitive and evolutionary niche. Internet of Things, Augmented and Virtual Reality, 3D manufacturing and Artificial Intelligence Socio-economical global crisis challenges for the new innovation approach in education and upper-education of the specialists in the future creative economics. First of all this is a challenge for the system of high education. The main task of modern high education (in particular) is to prepare new learners for the current global realities. The core problem is changing of cognitive niche of humans. Especially young people are living in informational, digital society, mostly in virtual reality. The social reality is very non-stable with the high level of uncertainty. So, there is the gap between social and “virtual” reality of social networks, digital reality of gamers, etc. Accordingly, it causes the gap between old and new generations. Therefore very actual is the problem of social cohesion development. All generations – “new” generation and “old” generation need higher order thinking, higher cognitive effectiveness. Thus, it leads to the problem of proper changes and innovations in the educational system. Education policies and curricula aim to incorporate a broad range of skills and competencies necessary for learners to successfully navigate the changing global landscape. “Transversal competencies”, sometimes referred to as “21st Century skills”, are broad based skills that aim to meet these challenges, such as technological advances

and intercultural communication. Education policies and curricula aim to incorporate a broad range of skills and competencies necessary for learners to successfully navigate the changing global landscape [6].

Unsolved parts of the problem. Students expressed growing disenchantment with educators because of they belong to traditional educational paradigm. It doesn't solve the core societal problems. One of them is the problem of social cohesion which is deeply connected with other problems: separation of society, resistance to innovations and reforms, slow integration processes etc. Education and training are key factors in maintaining social cohesion and competitiveness in the European Union. Lisbon strategy fifth updated social EB confirms that education is one of the key elements of the European social model. But the modern problem of the separation of society due to the war (Ukraine) and waves of migrants (Europe) or displaced persons (Ukraine), requires go to another level of consideration of educational strategies focus on enhancing social cohesion. Educational cognitive practices are based on the using of the cognitive channels. Also they deeply involve students in interactive processes of teaching & learning for better results in education for better cohesion, teambuilding and social intellect training. From my point of view they are so effective because of connections with the most powerful mechanisms of human cognition – visual communications and mutual games. Mutual games to be considered as one of the most effective way to reach social cohesion in educational dimension.

Goal of the research. It is necessary to find the proper answers on the following important questions. How can social innovation solve social issues in your policy domain, and what could be a really active role of policy makers (possibilities and limitations)?

Is social innovation accepted in education policy field as a helpful instrument? How can social innovation become accepted and implemented in educational dimension and society? How can we better engage policy makers in to the process of constructions

and implementation of social innovations in education? What are cognitive mechanisms of social innovations?

Finding the proper answers we are expected to form and deep our knowledge and understanding of the foundational theories, as such as: knowledge about cognitive principles and mechanisms of social cohesion and long-life learning, forming of European inclusive educational environment, main trends of cognitive economics, social innovations, comparative analysis skill, transversal competences development etc.

Problem research. The problem of social innovation is not only educational problem. First of all, it's the problem. Each year, there are more and more NGOs, social venture enterprises, socially-responsible companies and brave activists, who work for enhancing people's wellbeing in Ukraine. In April 2015, the first festival for social innovation UCRAZYANS took place in Kyiv. Social innovation is time and context specific. That means it can mean different things in different context. What might not seem innovative in one country, may be ground breaking in another. The political and cultural background is important to understand. There are also a wide variety of organisations involved in this field, each have different perspectives. Many organizations have taken an interest in the problems of social studies and civic education out of professional concern about the possible implications of interethnic and national tension, intercultural dialog. These organizations include the United Nations Development Program (UNDP), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), the European Union, the Council of Europe, United Nations Children's Fund (UNICEF), the Soros Foundations, and many other organizations in the "third sector" of non-government activity. Social innovation in Ukraine is slow to be recognized. While the conservative older generation is resisting rapid changes in social life, it is the youth that have become a driving force of creating and promoting innovations in

Ukraine. There is a lack of support from local government, and as such, non-governmental organizations aimed at promoting social innovations are financed by overseas grant-makers. The main support is from European Commission. Thus, there is a well-known Includ-ED project, an Integrated Project of the European Commission's 6th Framework Programme under priority 7, "Citizens and governance in a knowledge-based society". The Includ-ED consortium brings together an interdisciplinary team covering anthropology, economics, history, political science, linguistics, sociology and education. The Includ-ED project seeks to identify education strategies that help overcome inequalities and promote social cohesion, and thus contribute to meeting the EU's Lisbon goals. The research also distinguishes practices that engender social exclusion, particularly of vulnerable and marginalised groups. The project focuses on the impact of education systems up to the compulsory level (including vocational and special education programmes), with a view to highlighting inclusive approaches for education and social policy [1].

The "Center of Social Leadership" provided an overview of the social innovation scene in Ukraine. It shows that nowadays social innovations have started to make headway in IT, education and new activity spheres. Also it shows the way to the civic education development. It became usual for active Ukrainians to establish political parties, non-governmental organizations, innovative education establishments, new municipal enterprises, as well as new forms of entities through social networks. This process is both social cohesion and social innovations growing.

The another example of successful project in Ukraine is "All-Ukrainian Centre for Social Innovations to Combat Poverty", which was founded in 2013 with support from Austrian government, Ministry of Social Policy of Ukraine and regional administrations. The project aim is to teach regional novice organization to work effectively and eradicate poverty on local level.

But despite of economic problems, poverty, crisis reduction, the main problem of societal challenges nowadays is the fast growth of aggression in societies around the world. In some places violence destabilize state power and social order. In others, mass dissatisfaction and frustration lead to unprecedented social movements. Unrest in rich and poor societies called deep and comprehensive frustration from a lack of something vital, for example, the food, the stalled, sustainable economic and other expectations. Local communities as one of the most predictable and effective tools on this matter to be developed during the program of decentralization (the core direction of reforms in Ukraine). To support this direction of reform and economy development should be change the educational dimension to enhance the social cohesion processes for better communities strengthening. The civic education will help to reduce this inequality, social exclusion of vulnerable groups (internally displaced persons, migrants, poorest social clusters representatives etc.). For education and communities is actual offering specific, effective training and implementation strategies to assist schools and communities in reducing bullying and harassment and its lasting trauma, thereby improving the academic, social, physical and emotional lives of youth, while reducing school liability.

It is necessary to find methodological foundations for the implementation of new approach in the educational system. This approach should be based on the recent achievements of cognitive researches, neurosciences, social\communicative educational technologies implementation, etc. It should be taken into the consideration that practical educational tools also need to be upgrade according to the recent innovations. This process should be based on the relevant aspects of European educational policy (including social cohesion and transversal competences studies). The main task is the dissemination of this direction of educational policy cognitive principles. Innovations in high education should be based on the

latest scientific researches, approaches and technologies. Therefore the one of the most perspective direction is cognitive.

Cognitive practices in education based on multimodal learning, embodied cognition and interactive-learning framework. Cognitive practices are practical technologies of interactive communication (facilitation, mediation, active-learning based case studies, serious games, etc.). Implementation of educational cognitive practices has to take into consideration the basic cognitive mechanism. One of the major cognitive mechanisms of social cohesion is the game – through the game, as shows evolutionary epistemology, a person learns and develops, joins appropriate community. In addition, the game is one of the most emotionally deep, exciting process not only for children and young people but also for adults. This specificity of our cognitive system is successfully taken into account in "the experience economy", "economy of entertainment". The existing trend of development of social reality reflected in this area – "virtual offset": more and more games are transferred to virtual reality, and even in the space of social networks. Some modern cognitive practices of social cohesion, for instance, mediation also could be applying by virtual approach, using the modern trend of social self organization – virtual interactive communication, virtual training [5].

But virtual, interactive expansion of social cohesion techniques in to the higher education is not enough. One of the main problem of the higher education is social cohesion development in secondary schools because of evolutionary mechanisms of the aggression stages in the personality and youth groups development. Accordingly the educators and managers of the higher pedagogical education system should take in to their considerations key points of the above problem. For instance, the most painful phenomenon in a modern school is bullying. And future teachers and educational managers should be able to manage this phenomenon's manifestations. And practical tools of conflict solving are

not enough. Because of the part of the bigger picture is the influence of state and national politics on school climate and ultimately school culture. "When there are legislatively imposed processes that many adults in school find intrusive and personally demeaning it affects their attitudes about working in education in negative ways. Attitudes drive behavior and in some cases may impact a person's general demeanor and affect their relationships with other staff and students in negative ways that effect the school culture and climate simultaneously. It takes strong leadership to maintain a positive staff outlook in the face of such impacts from outside of school" [5]. To growth the social cohesion inside the school it is necessary to include social dimensions of the external social system and to keep in focus the cognitive principles of social behavior.

The modern society oriented on to the competitiveness and «success race» should be changed to the society of support and cohesion. Therefore this finding balance approach is really suitable for the transformation way. So, finalizing main principles of the transformational learning and the difference between instrumental and transformational learnings we can share the following suggestion:

European cognitive practices in educational sphere seemed to be based both on the transformative and, partially, instrumental learning. The basic innovations of the implementation of them into the Ukrainian educational dimension will be as follows:

- elaboration of new courses in the field of the European social cohesion studies, including development of methodology and research techniques and teaching of a theoretical and practical material;
- conducting of inter-university training which is expected to provide the possibility for students of different higher educational institutions and secondary schools to participate in studying of modules and research in the field of the European social cohesion studies; methodologically, the implementation of European practices of social

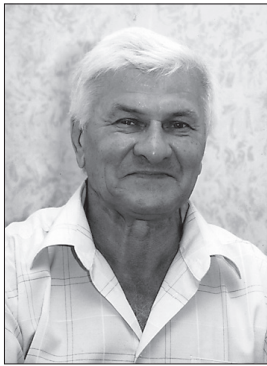
innovation (based on cognitive mechanisms of social cohesion) to the Ukrainian educational dimension. It assumes a combination of various innovative modes of study within the limits of teaching of basic courses and trainings: simulation games, small-group tutorials, individual and group coaching, facilitation sessions – the above modern cognitive practices.

Conclusions and perspectives of further researches. Reforms of the higher educational system should be based not only technical but social innovations for their sustainability and effectiveness. The one of the main results of the above social innovations is implementation of European values in to the Ukrainian educational dimension. In particular, these

values are tolerance and cohesion. Therefore the applying of the best knowledge and practices of social cohesion will allow to change the existing approach to the teaching and learning in secondary schools and high institutions, in particular, pedagogical universities. It is necessary to deliver tailor-made courses on European practices of social cohesion, civic and inclusive education in the conditions of the modern digital and network society. It will help to provide more widely all these social innovation in the higher educational system. Accordingly, it will help to develop the civil society in Ukraine. Also modernizing education and teaching will be a vital contribution to the prosperity and social cohesion in Europe.

REFERENCES

1. **Carrera, S., Geyer, F.** EU Policy on Education: The Impact on the Social Inclusion of Vulnerable Groups. CEPS Special Report/September 2009. URL: <http://www.ceps.eu>
2. **Castells, M.** Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*. 2000. Vol. 51, No. 1.
3. **Corbett, A.** Universities and the Europe of Knowledge: Ideas, Institutions and Policy Entrepreneurship in European Union Higher Education 1955–2005. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2005.
4. **Morska, L.** European Integration of Ukrainian Higher Education. *Научни трудове на Русенския университет*. 2010. Vol. 49, issue 5. 1. P. 41–46.
5. **Saufler, Ch., M. Ed., Lead Trainer.** USM Bullying Prevention Education Program. URL: <http://www.usm.maine.edu/law/mlce/bully.htm>
6. **South, J.** A turning point for soft skills – The Mediation Simulator. URL: <https://www.cedr.com/articles/?item=A-turning-point-for-soft-skills-The-Mediation-Simulator>
7. Ten transversal key competences [Online source]. URL: <https://blog.jobfraternity.com/2015/07/20/ten-transversal-key-competences/>

Вільям КОВАЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри практичної психології
Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя

Ключові слова: політологія, дидактологіка, типи процедур універсалізації: знакова, парадигмовізація, УФЗМ, політичний розум, політичні ідеї, політична влада, влада розуму.

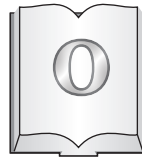
У статті розглянуті політологія як наука і дисципліна в контексті відмінностей їх об'єктів, зумовлених наявністю у наукових текстах підручників, статей, монографій двох онтологічно різних реальностей: політичних явищ і думок, ідей, роздумів, міркувань учених-політологів про них, що потребує нової дидактичної стратегії освіти та навчання у вигляді дидактологістики як теорії навчання мистецтву міркування. Через зіставлення та протиставлення двох теоретико-методологічних та методико-технологічних стратегій як-то природничо-наукова та логістична парадигми пропонується нова освітня стратегія і теорія аналізу політичних текстів у вигляді трьох типів процедур універсалізації: знакова, універсальна форма змісту мислення (УФЗМ) і парадигмовізація. І, як результат, дається визначення політичного розуму, яким учені-політологи створюють нові політичні ідеї щодо політичної влади і влади розуму над політичними ідеями.

УДК 378.126:37.013:165.243:159.953/164.2

ДИДАКТОЛОГІСТИКА У СФЕРІ ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК НАУКИ І ДИСЦИПЛІНИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВЛАДА РОЗУМУ НАД ПОЛІТИЧНИМИ ІДЕЯМИ

© Коваленко В., 2018

Поки що нічого кращого не могли придумати політологи як довірити народу вибирати депутатів до Верховної Ради не на професійній (високий рівень) основі, а утаємниченій кабінковій технології.

Об'єктом нашого дослідження є політологія як наука і як навчальна дисципліна у сфері вищої фахової освіти (далі ВФО) політологів. На перший погляд об'єкти у них (науки і дисципліни) однакові і ними постають об'єктивно існуючі і не залежні як від вчених, так і викладачів політології політичні явища. Але слід зазначити, що між ними (об'єктами) є і досить суттєві відмінності, оскільки результати своїх досліджень вчені-політологи презентують у текстах підручників, статей, монографій та ін., відображаючи в них водночас і свої думки, ідеї, роздуми, міркування, тобто зовсім іншу онтологічну реальність. А думка, за визначенням М.І. Кондакова, «є результат, продукт процесу мислення у формі судження або поняття, який відображає загальне в масі одиничних речей, фіксує суттєве, закономірне в різноманітті явищ навколишнього середовища» [5, с. 366]. І саме думки, роздуми, міркування та ідеї як

вигляду думок, які створюються не природою, а розумом вчених-політологів, є предметом наших досліджень у даній роботі.

Оскільки зазначені тексти підручників, статей, монографій є основними засобами теоретичної та практичної підготовки майбутніх політологів, то постає питання: чи володіють викладачі політології знаннями, уміннями та навичками відображати в наукових текстах не тільки досліджувані та досліджені вченими-науковцями політичні явища, але й їх (вчених) думки, ідеї, роздуми, міркування?

Згорнута відповідь на поставлене нами питання у назві статті подана терміном «дидактологістика», який складається з двох частин: «дидактика» як теорія навчання і «логістика» (від гр. *logistika* – мистецтво міркувати, рахувати [4, с. 300]). А зміст відповіді у назві статті поданий судженням: «влада розуму над політичними ідеями».

Якщо у декого і читачів може виникнути іронічна посмішка щодо «влади розуму над політичними ідеями», то ми радимо повернутись до початку статті і спростувати зазначену нами репліку. А суть відповіді на поставлене питання щодо іншої виборчої технології зазначена нами у меті даної статті.

Мета статті – звернути увагу вчених-політологів та викладачів політології на необхідність кардинальної зміни філософських та методологічних пріоритетів у сфері політології як науки та навчальної дисципліни, у тому числі і кардинальну зміну їх (науки і дисципліни) методико-технологічних основ спочатку у сфері ВФО (мета статі), а потім і оновлення технологій у виборчій системі.

Тож які факти мають місце у сфері політології, що свідчать про необхідність здійснення зазначених кардинальних змін у політології як науці, так і навчальній дисципліні.

Відповідь на поставлене питання ми почнемо з аналізу терміна «політологія». Цей термін складається з двох частин: «політо» і «логія». Перша частина терміна походить від «полі» (гр. – численний, у складних

словах відповідає поняттям: «численний», «багато» [8, с. 532]. А друга частина «логія» від гр. лог. – слово, вчення, у складних словах відповідає поняттям: «той, хто займається наукою», «слово», «мова» [4, с. 397].

Аналіз терміна свідчить про таке. Об'єктна сфера політології як науки у вигляді політичних явищ різноманітна і містить предметні сфери багатьох інших наук: соціології, економіки, юриспруденції тощо. *Узагальнений* перелік сфер діяльності та відповідних їм наук, які мають відношення до політології, можна подати визначенням поняття «соціальна система» як організація людей на основі виробничої, економічної та ідеологічної діяльності.

Сенс виробничої діяльності ми пов'язуємо з виробництвом *речей* у самому широкому сенсі. Економічну діяльність – з виробництвом *грошей*, уточнюємо, не купюр, а ефективних засобів, способів та прийомів *заміни технологій натурального обміну речами та послугами на грошові засоби та технології*, яким (засобам, способам, прийомам та послугам) вчені-економісти надають статус «умовної еквівалентності». Ідеологічну (від «ідея») діяльність ми пов'язуємо з *виробництвом ідей* різних видів: наукових, економічних, політичних ідей, національних, профспілкових, юридичних тощо.

Діяльність щодо виробництва речей різного виду регламентується результатами природничо-наукової парадигми у вигляді наукових фактів, закономірностей, законів і створюваних на їх основі теорій і технологій, авторами яких є вчені-науковці в тій чи іншій *галузевій* науці. Специфіка науководослідної діяльності на основі природничо-наукової парадигми не допускає впливу вчених на результати досліджень (принцип об'єктивності у контексті матеріалістичної філософії). Водночас слід зазначити, що самі закони, теорії, парадигми створюються вченими, їх інтелектуальними, розумовими діями, а їх результати мають статус не речей, а наукових ідей, зафіксованих у текстах підручників, посібників, статей, монографій тощо.

Діяльність щодо виробництва грошей також *частково* здійснюється на основі використання результатів природничо-наукової парадигми, оскільки економічна діяльність взаємопов'язана з результатами виробничої діяльності у вигляді речей. Але їх виробництво та технології, а також їх взаємообмін з використанням грошей підпорядковується положенням, правилам і законам (далі ППЗ), які *мають бути* напрацьовані вченими-економістами в економічній науці у вигляді економічних ідей. Їх предметну сферу ми номінуємо терміном «умовна еквівалентність», яка по суті матиме статус економічної парадигми.

Діяльність щодо виробництва ідей явно, тобто термінологічно, визначає предметну сферу результатів даного виду виробництва, яку мають здійснювати вчені-ідеологи, а також вчені інших наук та дисциплін.

Очевидно, що зазначені види діяльності за ознакою *результатів* їх предметних сфер різні (речі, гроші, ідеї), але водночас вони мають універсальну предметну сферу, якою постає поняття *ідея*, види ідей. І створює ідеї не природа, а вчені-науковці своїм умом, розумом, інтелектом. Тож постає питання: чи володіють вчені-політологи, викладачі політології та майбутні політики чіткими уявленнями щодо сутності ідей, механізмів їх походження, видів ідей, критерії та стандарти *оцінки* їх якості, їх функції тощо.

Ми стверджуємо таке. Переважна більшість учених-політологів будь-якого рангу, викладачів політології та майбутніх політиків з вищою освітою *не мають у достатній мірі* таких знань, умінь та навичок, оскільки освітня стратегія у більшості ВНЗ орієнтована лише на природничо-наукову парадигму та матеріалістичну філософію типу «діалектика речей створює діалектику ідей, а не навпаки» [6, с. 178]. Очевидно, що дане судження однобоке, оскільки не враховує зворотного впливу «діалектики ідей» на появу та створення як *нових речей, яких ще не існує*, так і нових ідей.

Таким чином, аналіз терміна «політологія» свідчить про те, що політичні явища

(як об'єкт політології – науки та навчальної дисципліни) мають міждисциплінарну, синергетичну, поліпарадигмальну природу і принципово не можуть досліджуватись на основі реалізації ППЗ природничо-наукової, мономодальної парадигми, яка прийнята за методологічну та методико-технологічну основу дослідження будь-яких об'єктивно існуючих явищ і результатів досліджень яких претендують на статус власне, уточнюємо, *наукових*, із часів Галілея в усіх ВНЗ світу. Тим самим напрошується висновок щодо оцінки сутності політології як *науки* у класичному розумінні її предметної сфери, яка висвітлена вченими-політологами у текстах підручників, статей, монографій тощо. Інакше кажучи, статус політології як науки у класичному розумінні інтерпретації її результатів у створених вченими-політологами текстах підлягає сумніву, але термінологічно така претензія у її назві зазначена.

То чи існують інші теоретико-методологічні та методико-технологічні основи дослідження явищ, природа яких міждисциплінарна, синергетична, поліпарадигмальна, результати яких могли б претендувати на статус наукових і відповідали критеріям об'єктивності, інваріантності, достовірності, однозначності, репрезентативності та ін.

Ми пропонуємо іншу і методологію, і технологію аналізу та інтерпретації текстів, які створюються вченими будь-яких наук та дисциплін, у тому числі і політології. Суть її ми номінуємо терміном «*процедура універсалізації*», яка (процедура) в подальшому отримує статус наукового принципу щодо досліджуваних явищ, природа яких синергетична, міждисциплінарна, поліпарадигмальна. До речі, «процедура універсалізації» щодо предметної сфери власних наукових інтересів використовував Лейбніц у своїх працях [5, с. 494–536].

Суть першого типу процедури універсалізації, яку ми пропонуємо, зводиться до такого. Вчені будь-яких наук процес та результати власних досліджень фіксують у текстах наукових робіт, використовуючи чотири *основні* типи знаків: знаки-сло-

ва, знаки-терміни, знаки-концепти і математичні знаки.

Знаками-словами вчені позначають предмети та явища різного змісту, використовуючи десять частин мови (в українській та російській мовах). Знаками-термінами вчені позначають не предмети та явища, а результати операцій свого мислення з використанням логічних форм мислення: суджень, понять, елементів логічних форм типу суб'єкт, предикат, рід, вид, клас та інші типи узагальнень. Знаками-концептами вчені позначають (мають позначати) логічну форму свого мислення у вигляді визначення поняття, указуючи найближчий рід та видові відмінності, а також фахову парадигму, яка фаховізує *сутність* досліджуваного (у гіпотезі) та дослідженого ними явища. Математичними знаками вчені позначають кількісні результати своїх досліджень відповідно до прийнятої парадигми. Оскільки зазначені нами основні типи знаків використовуються вченими в усіх науках та дисциплінах, ми номінуємо цю процедуру терміном «*знакова універсализація*».

Яку роль відіграє процедура «знакової універсализації» щодо політології? Очевидно, якщо вчені всіх без винятку наук використовують дану процедуру, і вчені-політологи також, то політологія отримує статус науки за даним критерієм.

Другий тип процедури універсализації має відношення до змісту мислення вчених і полягає в тому, що вчені будь-яких наук досліджують свої явища в динаміці, розвитку і номінують цей підхід терміном «процес» (фізичний, хімічний, економічний, політичний тощо). Проміжні параметри процесу вчені номінують терміном «стан» (ті ж самі та ін.). Процеси завершуються певним результатом, і вчені номінують їх терміном відповідно до прийнятої в тій чи іншій науці парадигми. А детерміновані результатом процесу прояви досліджених явищ вчені номінують терміном «властивості» (економічні, біологічні, фізичні тощо). Таким чином, термінами «процес», «стан», «результат процесу» і «властивості» вчені будь-

яких наук позначають *змістовно різні* предметні сфери *своїх досліджень та думок про них*, і ми номінуємо їх терміном «універсальні форми змісту мислення» (УФЗМ) та думок про них.

Слід зазначити, що в об'єктивно існуючих явищах виділені нами «форми змісту» взаємопов'язані синергетично. Але, будучи виділені і розведені *мисленням* вченого та зафіксовані термінологічно і концептуально, вони визначають квантифікацію *чотирьох різних типів термінів та понять за змістом* у наукових текстах будь-яких наук і дисциплін.

Третій тип процедури універсализації ми номінуємо терміном «парадигмовізація». Термін складається з двох частин: «парадигма» – панівна теорія в тій чи іншій окремій науці (Томас Кун) і «візація» (франц. *visa* – від лат. *visus* – побачений, переглянутий) – 1) позначка, зроблена службовою особою на документі, що свідчить про його вірогідність або надає йому юридичної сили [8, с. 127].

Роль даного типу процедури універсализації полягає в тому, що парадигма, яка створена і прийнята спільнотою вчених у кожній окремій науці, визначає і задає *фахову систему координат інтерпретації* (СКИ) універсальних форм змісту мислення, тобто *фаховізує* предикати УФЗМ термінами «фізичні», «психологічні», «економічні», «юридичні» тощо.

Таким чином, виділені нами типи процедур універсализації визначають по суті певні положення і правила так званої «практичної логіки», яка поки що не розроблена теоретично [1, с. 4].

Водночас є глобальна проблема у сфері ВФО, яка має відношення до будь-яких наук та дисциплін, у тому числі і до політології. Суть проблеми полягає в тому, що три із чотирьох типів знаків, а саме знаки-слова, знаки-терміни і знаки-концепти вивчають різні науки, референти та денотати зазначених типів знаків також різні, а зовні ці типи знаків абсолютно однакові для очей.

Ідею вирішення даної проблеми ми знаходимо у того ж Лейбніца. «Нашому віку

випало щастя бути свідком створення інструмента, дивним чином удосконалившого наш зір, а з усіх органів нашого тіла ні один не є настільки важливим для пізнання світу, як очі, але настільки розум, цей інструмент інструментів і, так би мовити, око ока перевершує не тільки очі, але й будь-який інший природний інструмент, настільки перевершує усіх телескопів і мікроскопів це знаряддя самого розуму, яке ми збираємось розглянути» [5, с. 446]. І даний параграф під назвою «Елементи розуму» Лейбніц присвячує їх аналізу.

Але слід зазначити наступне. Лейбніц не дає визначення розуму і тому виділення та аналіз елементів розуму здійснюється ним в історичному контексті з детальними посиланнями на інших учених, переважно математиків, логіків, фізиків, філологів та ін., з акцентом на *форми* як елементи розуму і можливість їх (форм) використання як «універсального засобу аргументації за формою» [5, с. 50]. І саме тому абстрактні поняття, вважав Лейбніц, є надважливими серед усіх, які цікавлять розум, і що в них містяться принципи та зв'язки навіть самих образно уявних речей, які є в реальних речах [5, с. 453].

Узагальнюючи перелік зазначених Лейбніцем у даному параграфі ідей (елементів розуму), ми даємо таке визначення розуму, керуючись при цьому, уточнюємо, *результатами* тих універсальних процедур, які стосуються *типів знаків, УФЗМ і парадигми*. Так, родова ознака визначення розуму задається *результатом* процесу мислення вченого, який (результат) детермінує потенційну його (вченого) здатність (властивість) *відобразити* (психологічна парадигма у вітчизняній психології). А далі зазначаються видові ознаки: *що відобразити* (думки, роздуми, міркування та ідеї як твори думок ученого), потім *уточнення* – як свої, так і думки, роздуми, ідеї інших, які *графовізовані* в наукових текстах або *фонетизовані*, використовуючи чотири основні типи знаків (результати першого виду процедури універсалізації), керуючись ППЗ наук, причетних до розуму та розуміння,

це психологія, логіка (логічні форми мислення), термінологія (узагальнення як результати операцій мислення), концептологія, лінгвістика, математика і фахова наука.

Таким чином, розум є потенційна властивість, тобто здатність вченого відображати як свої думки, ідеї, роздуми, міркування, так і думки, роздуми, міркування та ідеї інших, які графовізовані в наукових текстах або фонетизовані, використовуючи чотири основні типи знаків, керуючись ППЗ наук, причетних до розуму та фахового розуміння: психологія, логіка, термінологія, концептологія, лінгвістика, математика і фахові науки.

Якщо керуватись зазначеними у визначенні розуму його складовими, то ми можемо дати визначення поняття «політичний розум», у якому предикат «політичний» задає *вид розуму* (така функція видовізації предикатів), а у видових ознаках зазначається: здатність політологів відображати свої думки, політичні ідеї як результат їх роздумів, міркувань та думки, роздуми, ідеї інших, керуючись ППЗ наук, які мають відношення до розуму та політології як науки.

Процедуру побудови визначень понять, дотримуючись зазначених нами положень, ми номінуємо терміном «концептуалізація», суть якої та її функції регламентують ППЗ побудови *денотатів фахових концептів* будь-яких наук, у тому числі і політології, за умови, що у визначувані поняття вводиться фахова парадигма.

То постає питання: чи має політологія як наука власну парадигму за умови, що предметна сфера її об'єкта, тобто політичних явищ, поліпарадигмальна, міждисциплінарна, синергетична?

Частина політологів пов'язує таку парадигму з терміном «влада». Але постає питання: влада кого, над ким, чим? Якщо виходити з визначення поняття «соціальна система як організація людей на основі виробничої, економічної та ідеологічної діяльності», то переважна більшість людей та й політиків термін «влада» пов'язують переважно з речами, грошима, їх розподілом, перерозподілом тощо.

Інший погляд учених-політологів пов'язує владу з парадигмованим терміном «організація» щодо сутності «соціальної системи». І цей факт фіксується, наприклад, у словниках: «Влада. 1. Право керувати державою; політичне панування, владування. 2. Керівні державні органи. 3. Право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь та ін.» [7, с. 356].

Але ми хочемо звернути увагу ще на одну глобальну проблему розвитку політології як науки та її методологічних основ.

Суть проблеми полягає в тому, що переважна більшість будь-яких наук розвивалась і продовжує розвиватись під впливом матеріалістичної філософії, згідно з принципами якої існують об'єктивно і незалежно від вчених явища різної природи. І політичні явища як об'єкт політології, який має полімодальну, поліпарадигмальну, міждисциплінарну суть, підпадають також під статус об'єктивно існуючих і незалежних від вчених-політологів явищ, які (вчені) їх досліджують. І цей факт можна прослідити протягом усього історичного розвитку політології як науки в її класичному розумінні. Як приклад монографія Вільяма Петті «Політична арифметика» (1683) та інші політичні арифметики [9, с. 356]. Як наслідок, діалектика політичних явищ визначала і продовжує визначати (за В. І. Леніним) діалектику політичних ідей, а не навпаки.

Але слід звернути увагу на той факт, що політологія як наука відноситься до сфери *ідеологічної діяльності*, предметною сферою якої постають *ідеї*, їх сутність, механізми утворення ідей, а не щось інше, матеріальне, типу речі, гроші тощо. Так визначення поняття «ідея» М. І. Кондаков дає таким чином: «Ідея (грецьке *idea* – вид, образ) – вищий ступінь у розвитку *поняття* (курсив наш. – В. К.)... [4, с. 189–190]. І вищий ступінь його (поняття «ідея») розвитку ми визначаємо як уміння будь-яких учених, і вчених-політологів також, створювати таке поняття, яке здатне відображати предмети та явища, у тому числі і політичні явища, які ще не існують у природі, у дійсно-

ті. Але вони можуть існувати, якщо в ньому (понятті «ідея») вченим-політологом будуть зазначені суттєві ознаки їх *утворення та існування* у вигляді розумних технологій [2]. І саме тому, як висновок, *діалектика політичних ідей визначатиме діалектику нових політичних явищ*, не виключаючи при цьому зазначеного Леніним зворотного впливу.

Процедуру побудови *визначень* політичних ідей-понять, дотримуючись зазначених нами положень, ми номінуємо терміном «політологічна концептовізація», суть якої та її функції регламентують ППЗ побудови *денотатів політичних концептів*. Але звернемо при цьому увагу на зауваження Гегеля: «щоб направити свій інтерес на такі чисті визначення, потрібний дуже високий ступінь освіченості [2, с. 125]. А перераховані нами у понятті «політичний розум» складові визначатимуть у майбутньому програму «Політичної дидактологістики» у ВНЗ, яка визначатиме теоретико-методологічні та методико-технологічні основи влади розуму політологів, викладачів політології та політиків над політичними ідеями.

Висновки щодо нових виборчих технологій депутатів такі.

По-перше, вибори депутатів необхідно здійснювати в два етапи. Перший етап – традиційна кабінкова технологія, і фінансується вона партіями або власними коштами А другий – теж кабінкова, але в кабінці є комп'ютер, програмне забезпечення якого створюють учені-політологи, а не депутати. І зміст програми та її функція – персональне тестування професійного розуму вибраних народом депутатів та їх політичного розуміння, а не їх дипломами.

По-друге, критерії оцінки результатів також визначають політологи. При цьому уточнюємо: якщо у когось виникне заперечення щодо економічних витрат на організацію цієї технології, то зазначимо, що пройде таке тестування приблизно половина депутатів, може трохи більше, але розумних. А зарплата тих, хто не пройшов тестування, втрачає статус депутата, а це значна

кількість зарплат кожного місяця і кількох років витрат народних грошей, і їх буде достатньо.

Ми робимо такий висновок, дивлячись на поведінку депутатів у Верховній Раді, які організують кулачні бої, бійцівські

розборки і вважають себе політичною елітою. Народ це бачить і думає: вони що – дурні? Очевидно, що такі дії депутатів не тільки огидні, але й образливі для народу. І зміна виборчої технології вкрай необхідна і народу, і державі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Войшвилло Е.К., Дегтярев Е.К.** Логика: учеб. для студ. высш. учеб. заведений. М., 2001. 528 с.
2. **Гегель Г.В.Ф.** Энциклопедия философских наук: в 3 т. Т. 1. Наука логики. М.: Мысль, 1975. 452 с.
3. **Коваленко В.** Розумні технології у сфері вищої фахової освіти: теоретико-методологічні та методико-технологічні основи. *Вища освіта України*. 2017. № 3. С. 57–63.
4. **Кондаков Н.И.** Логический словарь-справочник. 2-е изд., испр. М.: Наука, 1976. 720 с.
5. **Лейбниц Г.В.** Сочинения: в 4 т. М.: Мысль, 1984. Т. 3. 734 с.
6. **Ленин В.И.** ППС. 5-е изд. М.: Изд. политической литературы, 1963. Т. 29. 817 с.
7. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушенко. Вид. друге, випр. Київ: Вид. «АКОНТ», 2006. Т. 1.
8. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ, 1975. 776 с.
9. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Політичні арифметики. Київ: Укр. центр духовн. культури, 1998. 736 с.

REFERENCES

1. **Voishvillo Ye.K., Degtiarev M.G.** Logic: Manual for higher school. Moscow, 2001. 528 p. (in Russian).
2. **Hegel G.V.F.** Encyclopedia of the philosophical sciences. Volume 1. Nauka Logiki. Moscow: Mysl, 1975. 452 p. (in Russian)
3. **Kovalenko V.** Mind technology within higher professional education: theoretical methodological and methodical technological framework. *Vyshcha Osvita Ukrainy*. 2017. No. 3. P. 57–63. (in Ukrainian).
4. **Kondakov N.I.** Logical dictionary and reference book. – Second revised edition. – Moscow: Nauka, 1976. 720 p. (in Russian)
5. **Leibnits G.V.** (1984). Collected Works in four volumes. Volume 3. Moscow: Mysl. 734 p. (in Russian)
6. **Lenin V.I.** Complete collected works. 5-nd Edition. Moscow: Izdatelstvo Politicheskoi Literatury, 1963. Volume 29. 817 p. (in Russian)
7. New Explanatory Dictionary of the Ukrainian language / Compiled by V. Yaremenko, O. Slipushenko. Second revised edition. Kyiv: AKONT Publishers, 2006. Volume 1. (in Ukrainian).
8. Dictionary of Foreign Words / under the editorship of O.S. Melnychuk. Kyiv, 1975. 776 p. (in Ukrainian).
9. Sociology: Concise Encyclopedic Dictionary. Political Arithmetics. Kyiv: Tsentru Dukhovnoi Kultury, 1998. 736 p. (in Ukrainian).

Марина ЛУКАШУК
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: людина, прогрес, інновація, освіта, модернізація.

Світ нині увійшов у фазу інноваційного розвитку. Інноваційний тип прогресу є тією основною характеристикою, якою можна охопити сутність змін, що відбуваються в результаті глобалізації та інформаційної революції. Вплив означених процесів відчувається у всіх сферах суспільної життєдіяльності. Не є винятком й освіта. Реалізація інноваційних процесів у системі освіти є основним напрямом її модернізації в сучасних умовах. Тож з'ясуємо, які проблеми і суперечності позиціонування інноваційних процесів у стратегії модернізації освіти потребують першочергового визначення та осмислення.

УДК 37.013/022

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

© Лукашук М., 2018

З огляду на нові реалії глобальної інформаційної цивілізації, лідерами якої стають суспільства, що орієнтуються на модель «економіки знання», постійно актуалізується концептуально-теоретичний аналіз поняття «інновації» та «інновації в системі освіти» в контексті сучасного філософсько-педагогічного дискурсу. І це не дивно, адже лише на інноваційній основі будь-яка організація чи суспільство може бути конкурентоспроможним у будь-якій сфері. Феномен інновації сьогодні охоплює фактично повний цикл соціального, виробничого, економічного, фінансового, споживацького функціонування. Як зазначає норвезький дослідник Ян Фагерберг, для реалізації інновацій організації залучають усе «необхідне для виробництва знання, уміння, людські ресурси, маркетингові дослідження, ефективно функціонуючі системи розподілу, чітко вираховані фінансові ресурси тощо» [9, р. 5]. Як бачимо, цей комплекс містить доволі різномірні елементи, а отже, вимагає для своєї організації, розвитку та втілення дійсно компетентних та всебічно розвинених спеціалістів. Саме тому інноваційність будь-якого процесу передбачає високий рівень освіченості його головних суб'єктів, а

також здатність до навчання протягом професійної діяльності і протягом усього життя. Враховуючи це, можна стверджувати, що категорії «інновація» та «система освіти» є іманентно взаємопов'язаними. Їх визначення та структурно-функціональний аналіз вимагають інтегрованого концептуально-теоретичного підходу.

У контексті нашого дослідження найважливішою характеристикою феномену інновації є його комплексність і багатовимірність. Для свого визначення категорія «інновація» вимагає освітньо-філософського, навчально-технологічного, науково-дослідного, фінансово-економічного, управлінського, маркетингового, соціокультурного концептуально-понятійного апарату. Філософія інноваційної діяльності охоплює буквально всі сфери життя сучасної людини. «Інновація – це не просто втілення нової технології чи покращення певного продукту. Вона ніколи не є одновимірною. Інновація містить безліч факторів: знаннєвий, технологічний, маркетинговий, дистриб'юторський, споживацький. Мало створити новий продукт, необхідно також навчити споживача ним користуватися, отримувати від нього користь, покращувати з його допомогою якість власного життя» [8, р. 8]. Це особливо гостро стосується системи освіти. Інновації в системі освіти, які є метою нашого дослідження, потребують не лише педагогічної творчості. Реалізація освітньої інновації вимагає саме системного стилю мислення і дії. У ній мають бути враховані абсолютно всі аспекти освітньої системи – від управлінського до особистісно-творчого, від дослідницько-пошукового до навчально-виховного тощо. Саме тому аналіз категорій «інновація» та «інновація в системі освіти» набуває сьогодні надзвичайної актуальності, а також теоретичного обґрунтування та практичного значення.

Таким чином, визначаючи категорію «інновація», ми насамперед наголошуємо на комплексному характері цього феномену. В ньому поєднуються такі елементи: інтелектуально-освітній (необхідність отри-

мання знаннєвих компетенцій для творчо-інтелектуальної діяльності); навчально-виховний (важливість світоглядного налаштування на інноваційний тип мислення); науково-дослідний (в основі будь-якої інновації має бути закладений науковий, винахідницький компонент); креативно-творчий (будь-яка інновація – це насамперед творення нового); фінансово-економічний (важливо наперед визначити економічну ефективність інноваційного проекту, а також втілювати динамічний бізнес-план); виробничо-технологічний (інновація об'єктивується у формі технологій, технічних засобів, навчально-методичних інструментів тощо); маркетингово-споживацький (споживач має бути готовий сприйняти новостворений продукт, до якої б сфери ця новація не відносилася). Ще більше така розгалужена структура будь-якої інновації ускладнюється через необхідність її верифікації та реалізації в глобальному просторі. Сучасні інновації перестають бути локальними, вони все більше орієнтуються на транснаціональні ринки та освітні простори. «Система інновацій складається з елементів і відносин, які взаємно спрямовані на виробництво, розподіл і використання нових, економічно корисних знань і технологій. При цьому національна система інновацій може залучати елементи та відносини, що лежать як в межах країни, так і поза ними – у глобальному інноваційному просторі» [10, р. 5]. Це також ураховується в нашому дослідженні як один з основних теоретико-методичних принципів вивчення інновацій у системі освіти в контексті сучасного філософсько-педагогічного дискурсу.

Отже, визначивши структурно-функціональну матрицю будь-якої інновації, проаналізуємо сучасні визначення цього феномену. В Україні існує офіційне формулювання, яке закріплене в Законі «Про інноваційну діяльність», а саме: «інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративно-

го, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [7]. Інновації при цьому потребують правильної процесуальної організації, адекватної сучасним вимогам законодавства, високого рівня стимулювання і заохочення з боку державних і комерційних структур, розвиненої інформаційної, технологічної, соціальної інфраструктури. За згаданим законом систему освіти можна віднести до інноваційної інфраструктури, яка визначається як «сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо)» [7]. Крім того, освітня система будь-якої країни становить національний фундамент інноваційного розвитку суспільства. Тільки високий рівень освіти забезпечує значні темпи інноваційного прогресу. Про це свідчить стрімкий розвиток країн з розвиненими освітніми системами. І якщо західні країни мали потужний інтелектуально-освітній та науково-технологічний базис і раніше, то нові технологічні лідери (Південна Корея, Сінгапур, Гонг-Конг та ін.) здійснили значний інноваційний прорив саме завдяки потужному поступу в застосуванні новітніх освітніх технологій і принципів. Чи є й в Україні шанс для здійснення національного інноваційного прориву? Принаймні можемо стверджувати, що в національному філософсько-освітньому концептуально-теоретичному дискурсі активно розглядається проблематика, пов'язана з інноваційною модернізацією української системи освіти.

Так, проблематика інновацій в освіті має багато вимірів у сучасному науковому та освітньо-філософському дискурсі України. Найрізноманітніші виміри проблематики оновлення освітнього поля, його змістовної, управлінської, методологічної модернізації з метою реалізації інноваційної моделі національної освіти аналізуються у працях таких вітчизняних філософів, на-

уковців, педагогів і освітян, як В. Андрущенко, В. Астахова, В. Бакіров, Г. Васянович, В. Волович, І. Гавриленко, Л. Герасіна, Л. Губерський, О. Дубасенюк, В. Журавський, Г. Зборовський, Ф. Зіятдінова, В. Кремень, В. Курило, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, Є. Подольська, І. Прокопенко та ін. Загальна проблематика модернізації системи освіти має достатньо багато аспектів, із чим пов'язаний значний інформаційно-джерельний масив. У статті ж акцент робиться на такому актуальному питанні, як визначення найновітніших факторів і форм розвитку інновацій у національній системі освіти. Саме тут відбувається оновлення і актуалізація термінологічно-категоріального та концептуально-теоретичного поля освітніх інновацій, а також здійснюється визначення ключових тенденцій, які мають бути втіленими з метою проведення ефективних реформ та справжньої модернізації всіх рівнів української системи освіти.

У цьому аспекті надзвичайно важливо, щоб українська освіта була гармонійно вписаною в глобальні загальноцивілізаційні та загальнокультурні процеси, домінуючі тенденції яких задаються розвиненими західними країнами. Важливим концептуально-теоретичним базисом нашого дослідження є також праці зарубіжних філософів, соціологів, педагогів науковців з різних питань освіти, глобальної цивілізації, інноваційного розвитку. Проблематика інновацій представлена в концептуальних здобутках таких знаних авторів, як Ж. Аллак, Р. Акофф, Л. Барроуз, Д. Белл, Д. Д'юї, П. Друкер, М. Гайдеггер, Я. Гоцьковський, М. Квієк, Б. Кларк, Л. Кроксфорд, Ф. Кумбс, Дж. Ларклі, Х. Льоннберг, Дж. Мартін, В. Мейнхард, Я. Пуукка, Ф. Майор, Р. Мейсон, Л. Мемфорд, Т. Парсонс, Б. Саймон, Н. Смелзер, О. Тоффлер, М. Фуллан, Г. Хаберлер, Е. Хансен, Й. Шумпетер та ін. Залучення широкого наукового матеріалу, присвяченого загальним питанням розвитку глобальної інформаційної цивілізації та концептуальним питанням розвитку сучасної освіти в різ-

них країнах світу, допомагає визначитися з тими світоглядно-ціннісними та соціокультурними орієнтирами, до яких має прагнути вітчизняна система освіти в межах тих модернізаційних перетворень, що набувають сьогодні інноваційно-гуманістичного, прогресивного характеру.

Інноваційна модернізація національної системи освіти передбачає впровадження принципово нових управлінських механізмів, що дозволили б подолати надмірну бюрократизованість української освіти і рудиментарні залишки адміністрування, притаманні авторитарному стилю управління на всіх рівнях. Найрізноманітніші управлінські аспекти інноваційної освіти розглядаються в наукових працях таких українських дослідників, як О. Біловодська, Д. Бондаренко, А. Бронська, Л. Ващенко, М. Висоцька, Л. Вознюк, Т. Габрієлова, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Ільчук, І. Каленюк, Л. Калініна, О. Касьянова, Ю. Конаржевський, Н. Кривицька, О. Моїсєєв, С. Ніколаєнко, П. Третьяков, О. Савченко, О. Сиволовська та ін. У нашому дослідженні феномену освітніх інновацій на підставі системного принципу, управлінські аспекти розвитку національної освітньої системи постають як один з найважливіших структурних елементів, що може надати їй (системі) потужного імпульсу до подальшого інноваційного оновлення.

Зрештою, такий феномен, як інновації в системі освіти, обов'язково передбачає створення нових засобів для здійснення навчально-виховного процесу, упровадження педагогічних новацій, постійний розвиток культурного простору кожного навчального закладу. В цьому аспекті надзвичайно важливо постійно досліджувати психолого-педагогічні основи розвитку особистості в умовах інноваційної освіти з метою створення концептуально-теоретичного базису для інноваційної творчості педагогів і освітян. У межах цієї проблематики плідним джерельним базисом є праці таких вітчизняних науковців, як В. Андрущенко, І. Бех, Л. Карамушка, Н. Коломінський, С. Максименко, Н. Ничкало, М. Романенко, С. Подма-

зін, О. Пехота, Н. Протасова, В. Семиченко, С. Сисоєва, Т. Сорочан, Т. Сущенко, Л. Хоружа та ін. Тут загальним напрямом філософсько-освітнього дискурсу є глибока переконаність дослідників у тому, що єдиним шляхом справжньої модернізації української освіти є орієнтація на повсюдне впровадження інноваційно-гуманістичних технологій навчання і виховання. Тому в дослідженні робиться особливий акцент на актуалізації конкретних системних механізмів розвитку та практичної імплементації такого роду педагогічних технологій та навчально-виховних методологічних засобів.

Аналізуючи категорію «інновація в системі освіти», важливо наголосити, що саме освітній елемент є одним з базових у межах будь-якої інноваційної діяльності. Інакше кажучи, освітня інновація є необхідним елементом феномену інновації загалом. Саме тому, поки буде залишатися актуальним інноваційний світогляд і стиль мислення, буде існувати потреба в концептуально-теоретичному осмисленні та детальному філософському і науковому аналізі феномену освітньої інновації. «Освітня інновація є структурною одиницею “інновації”, яка своєю чергою включає педагогічну, науково-виробничу та соціально-економічну складові. Педагогічні інновації – це нововведення у навчальному й виховному процесах. Науково-виробничі – це нововведення у галузі розробки сучасних матеріально-технічних пристроїв для закладів і установ освіти (наприклад комп'ютери, мультимедійні пристрої тощо). Соціально-економічні – це нововведення у правовому та економічному забезпеченні системи освіти тощо» [4, с. 8–9]. Ускладнена структура інноваційної діяльності як такої вимагає специфічного методологічного підходу і до вивчення категорії «інновація в системі освіти». Остання, з нашої позиції, має розглядатися у нерозривному зв'язку і системній взаємодії з усіма іншими структурно-функціональними елементами цілісного процесу інноваційної активності особистості, організації, окремого суспільства і людства в цілому.

У цьому ж контексті важливо врахувати, що інноваційний процес у будь-якій сфері діяльності привносить у неї докорінні зміни (сутнісні, виробничі, організаційні, соціальні тощо). Особливо актуальною така природа інновацій є для освіти, яка традиційно вважалася феноменом з потужним консервативним компонентом. За останні десятиліття дана позиція була відкинута, а нормою освітнього простору стала перманентна інноваційність, без якої сучасна освіта не може вважатися якісною та доступною. «Інноваційна освіта – це така освіта, зміни в якій торкаються її підвалин (мети і загальної спрямованості розвитку, змісту, структури і способів управління освітою тощо), а впроваджувані інновації носять дифузний (тобто впроваджуються повсюдно), масштабний характер» [5, с. 8]. Інновація в освіті стала нормою та звичайним станом речей. Кожен суб'єкт освітньої діяльності сьогодні має прагнути реалізувати не загальні настанови, а власний креативно-творчий потенціал, щоб підтверджувати свою конкурентоспроможність. Це також враховується в межах світоглядно-методологічної, філософсько-рефлексивної матриці нашого дослідження.

Формулюючи визначення категорії «інновація в системі освіти», ми дотримуємося тієї теоретичної позиції, за якої дана категорія має комплексний характер, охоплюючи цілу низку елементів, базовими з яких є індивідуальна ініціатива суб'єктів освіти, ініціативне прагнення до вдосконалення освітнього простору, компетентне ставлення до розуміння сутності освіти, прогностична здатність щодо визначення ефективності нововведень, технологічний інструментарій упровадження нових методів навчання і виховання, організаційне забезпечення імплементації нововведень тощо. «Інновацію в освіті розглядають як реалізоване нововведення – у змісті, методах, прийомах і формах навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у змісті і формах організації управління освітньою системою, а також в організаційній структурі закладів освіти,

у засобах навчання та виховання і в підходах до соціальних послуг в освіті, що суттєво підвищує якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу» [2]. Категорії якості, ефективності, результативності навчально-виховної діяльності в межах сучасного філософсько-освітнього дискурсу є важливими, але відносними з урахуванням інноваційної динаміки освітнього простору. Із реалізацією нових технологій і методик навчання і виховання з'являються і нові критерії оцінювання ефективності освітньої діяльності, що також має враховуватися при побудові нової концептуально-теоретичної парадигми інноваційної системи освіти в нашій державі.

Для України сьогодні вкрай актуально якнайактивніше впроваджувати інноваційні технології освіти, адже за цим показником наша країна значно відстає від європейських. Це означає, що більшість суб'єктів національної системи освіти є неконкурентоспроможні на відкритому європейському ринку знань і компетенцій. Окрім того, саме інноваційна освіта є тією системою, що найадекватніше відображає творчий і духовний потенціал українського народу, особливо молодого покоління. «Інновації в освіті розглядаються в теорії як носії духовної й інтелектуальної перспективи розвитку України, як нові знання і вміння, в основі яких лежать прогресивні наукові ідеї, пов'язані з реформами; інноваційний розвиток системи освіти – як механізм сприяння активному пошуку нових форм і методів управління, забезпечення приєднання держав до високотехнологічних країн світу та підтримки процесів випереджувального характеру в усіх галузях її життєдіяльності» [6, с. 13]. В останні десятиліття Україна швидкими темпами втрачала власну науково-технологічну перспективність, що поступово призвело до мінімізації інноваційної конкурентоспроможності нашого суспільства. Сьогодні є очевидним той факт, що без справжньої інноваційно орієнтованої модернізації національної системи освіти Україна залишиться безнадійним аутсайдером цивілізаційного розвитку. Ак-

туальність теоретико-методологічних досліджень інноваційних процесів у системі української освіти полягає ще й у тому, що вони необхідні для запобігання такої негативної перспективи.

Складність дослідження та аналізу феномену «інновації в системі освіти» полягає ще й у тому, що він поєднує в собі явища, які є абсолютно різними за природою: матеріальні і духовні. Тут важливі й екзистенціальні властивості особистості (прагнення до творчості, самореалізації, пошуку власних смислів тощо), і загальні структурні особливості соціуму (виробничі характеристики промисловості, широко застосовувані на певному етапі історії технології, здатність широких мас сприймати певні нововведення тощо). Освітні інновації поєднують у собі і культуру, і цивілізацію, і суспільство, і людину, і ту матеріально-технічну реальність, що оточує нас у повсякденному житті. Водночас «освітні інновації стосуються системи освіти, її структур, освітніх процесів, що в ній відбуваються, тому спрямовані на реалізацію цілей і завдань освітнього рівня – поліпшення якості освіти, освітніх послуг. Вони охоплюють всі сторони й процеси, пов'язані з цією системою та її структурами. Це управлінські, організаційні, економічні, соціальні, культурні, наукові, педагогічні, психолого-педагогічні аспекти й проблеми в освіті» [9]. Така багатовимірність феномену вимагає застосування всієї повноти філософсько-категоріального та рефлексійно-методологічного апарату для його дослідження. Одним з методологічних завдань нашої роботи є саме уточнення категоріального базису загальнопарадигмальної проблематики інновацій у системі освіти.

У межах сучасного світового філософсько-освітнього дискурсу склався доволі широкий консенсус щодо необхідності постійного інноваційного оновлення освітнього простору. Сформульовано базовий перелік факторів, що визначають таку необхідність. Такі фактори носять різноспрямований характер: від особистого цілепокладання до визначення телеологічних

орієнтирів загальносуспільного прогресу. Експерти виділяють кілька фундаментальних причин, через які інновації в освітніх системах є сьогодні нагальною необхідністю: «По-перше, освітні інновації можуть покращувати навчальні результати та якість освітніх здобутків. По-друге, інновації можуть сприяти в різних країнах встановленню більш відкритої освіти з рівним доступом до якісних освітніх послуг. По-третє, інновації допомагають освітнім установам витримувати жорстку конкуренцію, яка подекуди є не менш потужною, ніж серед виробничих та комерційних суб'єктів. Нарешті, по-четверте, тільки інноваційна освіта може давати адекватні відповіді на ті виклики, що постають у сучасному глобальному і швидко змінному соціальному середовищі» [11, р. 21]. Таким чином, актуальність нашого дослідження носить як філософсько-світоглядний, так і практично орієнтований характер. Без рефлексійного аналізу інноваційної специфіки сучасного навчання і виховання неможливо реалізувати національну стратегію системної модернізації освіти, без якої українське суспільство не зможе перетворитися на конкурентоспроможний та прогресивний соціум європейського типу.

Слід наголосити, що актуальність дослідження полягає ще й у тому, що концептуально-теоретичний аналіз інноваційних процесів у системі освіти є необхідною умовою розбудови сучасної системи моніторингу якості та оцінювання результативності всіх вимірів навчально-виховного процесу. Тільки на основі такого аналізу можна в подальшому здійснювати ефективну організаційну, адміністративну, оцінювальну системно-освітню функцію. «Інноваційні процеси в системі освіти – цілеспрямована організація творення, упровадження та поширення нового (змісту, форми, методу, засобу, елемента тощо) з метою змін в освітньому середовищі (навчального закладу, освітнього регіону, держави) та переходу освіти в систему нової якості. Інноваційні процеси в системі освіти залежать від утвердження на державному рівні інноваційної

політики в освіті; інноваційного потенціалу педагогів; використання педагогічного експерименту як основної форми продукування нововведень; цілеспрямованої організації цього процесу на науково-методичній основі; оцінювання результатів інноваційного пошуку та його поширення в освіт-

ній практиці» [3, с. 81–82]. Отже, ефективне впровадження та реалізація інновацій у системі освіти можуть здійснюватися лише на основі постійного концептуально-теоретичного аналізу ключових принципів сучасного інноваційно-гуманістичного стилю педагогічного мислення та практичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Буркова Л. В.** Класифікація інновацій в освіті. *Теорія та методика управління освітою*. Електронне наукове фахове видання. 2010. № 4. URL: <http://www.umo.edu.ua/katalog/515-elektronnenaukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-42010>

2. **Вакуленко В. М.** Види інновацій в освіті та їх класифікація. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Електронне наукове фахове видання. 2010. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_4_4

3. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / уклад.: І. В. Артьомов, А. В. Шершун, С. В. П'ясецька-Устич. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015. 160 с.

4. Інновації як основа змін освітньої практики. Інформаційно-методичний збірник / упоряд. Г. О. Сиротенко. Полтава: ПОІППО, 2005. 160 с.

5. **Марущенко О. А.** Становлення інноваційної освіти в Україні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук: спец.: 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Харків, 2004. 22 с.

6. **Ніколаєнко С. М.** Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: спец.: 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою». Київ, 2009. 46 с.

7. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 36. Ст. 266.

REFERENCES

1. **Burkova L.V.** Classification of innovations in education. Theory and methodology of education management. Electronic scientific professional edition. 2010. No. 4. URL: <http://www.umo.edu.ua/katalog/515-elektronnenaukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-42010> (in Ukrainian).

2. **Vakulenko V.M.** Types of innovations in education and their classification. Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Electronic scientific professional edition. 2010. No. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_4_4 (in Ukrainian).

3. Innovation in higher education: a glossary of terms and concepts / structure: I.V. Artyomov, A.V. Shershun, S.V. Pyasetsky-Ustich. Uzhhorod: Uzhhorod National University, 2015. 160 c. (in Ukrainian).

4. Innovations as the basis for changes in educational practice. Informational and methodical collection / order. G.O. Syrotenko. Poltava: POIPPO, 2005. 160 c. (in Ukrainian).

5. **Marushchenko O.A.** The formation of innovation education in Ukraine: author's abstract. dis for obtaining the scientific degree of the candidate of sociological sciences: special: 22.00.04 "Special and branch sociology". Kharkiv, 2004. 22 c. (in Ukrainian).

6. **Nikolayenko S.M.** Theoretical and methodological foundations of management of innovative development of the education system of Ukraine: author's abstract. dis for obtaining a scientific degree of the doctor of pedagogical sciences: specialty: 13.00.06 "Theory and methodology of education management". Kyiv, 2009. 46 c. (in Ukrainian).

7. About innovation activity. Law of Ukraine dated 04.07.2002. From 40-IV. *Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2002. No 36. Ст. 266. (in Ukrainian).

8. **Dundon E.** The seeds of innovation: Cultivating the synergy that fosters new ideas. New York: Amacom, 2002. 241 p.

9. **Fagerberg J.** Innovation: A Guide to the Literature. *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 3–27.

10. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning / Edited by Lundvall Bengt-ke. London: Anthem Press, 2010. 404 p.

11. **Vincent-Lancrin S., Karkkainen K., Pfothenauer S., Atkinson A., Jacotin G., Rimini M.** (2014). Measuring Innovation in Education: A New Perspective. Paris: OECD Publishing, 2014. 332 p.

Костянтин ЗАХАРЕНКО
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

УДК 130.1+339.924

КАТЕГОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ФІЛОСОФСЬКО- ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

© Захаренко К., 2018

Ключові слова: людина, інформація, політика, безпека, інформаційна політика, інформаційні загрози, інформаційна безпека.

Як важливий показник захищеності громадян, суспільства і держави інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки. Тому її визначення переважно концентруються навколо запобігання тим шкідливим наслідкам, які можуть принести різні інформаційні загрози, а також усунення та подолання цих наслідків з якомога меншою шкодою для суспільства й людини. В цьому аспекті особливої актуальності набуває дослідження не тільки філософсько-феноменологічних і соціально-психологічних детермінант інформаційної безпеки громадян, але й політико-правових ресурсів та механізмів захисту інформаційного простору держави в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства. На жаль, в Україні ще не вироблено ефективної моделі системного гарантування інформаційної безпеки держави,

суспільства і людини, хоча така необхідність зафіксована на конституційному рівні. Тому сьогодні дуже важливо розробити цілісний кодифікаційний документ, який повноцінно охопив би різні аспекти формування державної політики у сфері національної безпеки, а також визначив би конкретний інструментарій її реалізації.

аявність в Україні активного концептуально-теоретичного дискурсу щодо проблематики інформаційної безпеки зумовлює необхідність аналізу визначень та інструментарію вивчення цієї комплексної і складної категорії. Саме враховуючи її багатовимірність, структурно-функціональну поліморфність та системну складність, слід зазначити, що існують різні підходи до формулювання сутності категорії «інформаційна безпека». Насамперед, звернемо увагу на найзагальніші визначення поняття «інформаційна безпека» суспільства в контексті сучасного філософсько-політологічного дискурсу. Наприклад, О. Баранов визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності національних інтере-

сів України в інформаційному середовищі, за якого не допускається (або зводиться до мінімуму) завдання шкоди особі, суспільству, державі через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації й несанкціоноване її поширення та використання, а також через негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій» [1, с.72]. Отже, такі визначення концентруються на проблематиці запобігання тим шкідливим наслідкам, що можуть принести різноманітні інформаційні загрози, а також усунення і подолання цих наслідків з якомога меншою шкодою для суспільства і людини.

Важливо також звернути увагу на ті визначення категорії «інформаційна безпека», де вона розглядається як системотворчий принцип нормального та захищеного функціонування конкретного соціуму в межах глобального інформаційного суспільства. Одним з таких визначень є доволі розлоге формулювання поняття «інформаційна безпека», яке дає В. Гурковський: «Національна інформаційна безпека України це суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей державотворюючої нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів» [2, с. 35]. Загалом, у багатьох українських та зарубіжних дослідників інформаційна безпека розглядається сьогодні як невід'ємна складова безпеки національної. Крім того, інформаційна безпека в такому аспекті розглядається не просто як окремий елемент національної безпеки, але як її інтегральна, наскрізна якісна характеристика та показник захищеності громадян, суспільства і держави.

Такий підхід, зокрема, є домінуючим у російській теорії та практиці забезпечення різних аспектів національної безпеки, а інформаційна безпека розглядається як один з ключових напрямків розвитку державної безпекової стратегії. Російський

вчений В. Лопатін визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності національних інтересів країни (життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави на збалансованій основі) в інформаційній сфері від внутрішніх та зовнішніх загроз» [3, с. 79], що відбиває норму права Закону Російської Федерації «Про безпеку», згідно з яким «безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [4]. Маємо визнати, що, незважаючи на конфліктогенність інформаційної політики Кремля, її агресивність і подекуди протиправність, вона є надзвичайно ефективною, що зумовлюється не лише адміністративно-управлінським ресурсом, але й значною увагою до даної проблематики з боку наукової спільноти.

Враховуючи це, дуже важливо, щоб і в Україні постійно активізувався та актуалізувався науково-теоретичний дискурс, спрямований на інтегральне та структурно-функціональне дослідження багатовимірної проблематики інформаційної безпеки. При цьому сьогодні дійсно дуже важливо коректно та ефективно вписати цю проблематику в контекст повноцінного забезпечення національної та державної безпеки. У якості національної безпеки та захищеності держави «інформаційна безпека розглядається як стан інформаційної захищеності держави (безпека об'єкта від інформаційних загроз), за якої унеможливується негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії та негласного зняття інформації (за допомогою спеціальних технічних засобів), інформаційний тероризм і комп'ютерні злочини не завдають суттєвої шкоди національним інтересам держави та не заважають стабільному розвитку інформаційної інфраструктури, належному функціонуванню національного інформаційного простору України та всіх пріоритетних сфер життєдіяльності» [5, с. 8]. У такому контексті дуже важливо звернути увагу на вироблення теоретико-методологічних засад дослідження проблеми інформаційної безпеки, орієнтованих саме на всебічне забезпечення національних ін-

тересів як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні. Окрім того, важливо формувати всебічний концептуально-теоретичний базис, який охоплював би як філософсько-політологічний, так й інформаційно-технологічний вимір проблеми.

На нашу думку, одним з ключових вимірів теоретико-методологічних засад дослідження проблеми інформаційної безпеки має також бути філософсько-аксіологічний аналіз такого поняття, як «інформаційна безпека особистості». В цьому аспекті особливої актуальності набуває вивчення філософсько-феноменологічних та соціально-психологічних детермінант інформаційної безпеки людини і суспільства. «Інформаційна безпека особистості – це захищеність психіки і свідомості людини від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонування до самогубства, образ тощо» [6, с. 41]. Такий вимір інформаційної безпеки є невід'ємним елементом структури інформаційної безпеки нації, держави і громадянського суспільства, а отже, враховується в цьому дослідженні як одна з основних детермінант проблеми інформаційної безпеки суспільства в контексті сучасного філософсько-політологічного дискурсу.

Таким чином, у нашому дослідженні різних аспектів інформаційної безпеки держави, суспільства і людини ми дотримуємося концептуально-теоретичного принципу системності, за якого жоден елемент не може бути розглянутий та визначений без взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими елементами. Це зумовлено насамперед тим, що в інформаційному суспільстві та в глобальній цивілізації інформаційна безпека відіграє інклюзивно-інтегративну функцію. «Інформаційна безпека являє собою одне з важливіших понять у науці та різних сферах людської діяльності. Сутність і комплексність цього поняття виявляється характером сучасного інформаційного суспільства. Аналіз різних підходів до визначення змісту поняття «інформаційна безпека» уможливило зауважити про недоцільність суворого обрання тієї чи іншої позиції. Сьогодні існує необхідність розглядати дану проблему більш комплексно і системно, додати знань про цей бага-

тогранний феномен. Більше того, найбільш прийнятним є інтегральний підхід, за якого інформаційна безпека визначатиметься за допомогою окреслення найбільш важливих її сутнісних ознак з урахуванням постійної динаміки інформаційних систем і становлення не лише інформаційного суспільства а й інформаційної цивілізації» [7, с. 35]. Звідси кожна теоретична праця, присвячена проблематиці інформаційної безпеки, навіть якщо вона стосується конкретної держави, спільноти чи технологічної характеристики, обов'язково має враховувати принцип глобальності інформаційного середовища, його системності і всеохопності. Тому потрібно особливо увагу приділяти саме питанням глобального характеру проблеми інформаційної безпеки.

Окрім того, комплекс проблем, пов'язаних із категорією інформаційної безпеки, містить значний масив питань, спрямованих на вивчення нових можливостей розбудови правової держави та розвитку громадянського суспільства. Саме в цьому аспекті досліджувана нами проблема є особливо актуальною для України, перед якою сьогодні постає завдання не лише забезпечення національної інформаційної безпеки, але й значної демократизації всіх сфер суспільної життєдіяльності. «Комплекс питань інформаційної безпеки людини та суспільства включає в себе такі вектори як: забезпечення інформаційних прав і свобод людини і громадянина; захист людини від неправомірного інформаційного втручання; забезпечення національної, культурної і духовної ідентичності від неправомірного втручання; забезпечення дієздатних правових та організаційних механізмів захисту відповідних прав тощо. Комплекс питань інформаційної безпеки держави включає такі вектори державної діяльності як: безпека розвитку інформаційної сфери держави; захист національного інформаційного ринку; забезпечення міжнародної інформаційної безпеки, зокрема, попередження: інформаційного тероризму, використання інформаційної зброї, інформаційної війни; захист та обмеження обігу інформації в цілях безпеки; захист інформаційної інфраструктури держави тощо» [8, с. 17–18]. Отже, особлива увага має приділятися саме ролі інформацій-

ної безпеки в сучасних українських державотворчих процесах, у становленні і захисті правової держави, у сприянні формуванню і розвитку громадянського суспільства. Це, на нашу думку, сьогодні є однією з ключових теоретико-методологічних засад, що можуть значно актуалізувати дослідження проблеми інформаційної безпеки з огляду на українську специфічну ситуацію.

Так само важливо дослідити теоретико-методологічні принципи вивчення структурно-функціональних властивостей феномену інформаційної безпеки. В цьому вимірі значна увага має бути звернена на визначення тих потреб суб'єктів інформаційного забезпечення, які відіграють головну роль у розвитку та функціонуванні інформаційного суспільства. «Суб'єкт перебуває в стані інформаційної безпеки тоді, коли ефективність його діяльності забезпечена повною, достовірною та достатньою для прийняття рішень інформацією. Такий стан досягається соціальною активністю в трьох взаємопов'язаних групах суспільних відносин, що представляють собою структурні елементи інформаційної безпеки: суспільні відносини у сфері використання інформаційних технологій, у сфері забезпечення доступу до інформаційного ресурсу й у сфері формування інформаційного ресурсу. В межах першої групи забезпечується функціонування ефективних засобів інформаційної діяльності, у межах другої – забезпечується можливість суб'єктів отримувати доступ до необхідних інформаційних ресурсів, у межах третьої – формується інформаційний ресурс, що відповідає потребам суб'єктів» [9, с. 271]. Надзвичайно важливо сьогодні на концептуально-теоретичному рівні визначити чіткі критерії інформаційної забезпеченості і безпеки різних суб'єктів соціального функціонування – від держави до кожного громадянина, від національної спільноти до кожної регіональної громади, від глобальної цивілізації до кожної людини як носія свідомості, волі, конкретних психічних особливостей.

Нарешті, ще одним головним теоретико-методологічним орієнтиром дослідження проблеми інформаційної безпеки в Україні є усвідомлення необхідності формування нової нормативно-правової бази для повноцінного функціонування в нашій дер-

жаві сучасного інформаційного суспільства. На сьогодні існуючі нормативно-правові документи в цій галузі є явно недостатніми та не вибудовані єдиними системними принципами. «Базовим правовим документом щодо створення і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки в Україні є Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р. № 74/98, у якому визначено пріоритети щодо створення інформаційного суспільства в Україні, зокрема такі: формування правової бази інформатизації, включаючи систему захисту авторських прав і особистої інформації; розробка національних стандартів у цій галузі, формування комп'ютерної мережі освіти, науки та культури як частини загальносвітової мережі Інтернет; формування механізмів щодо здійснення практичних заходів забезпечення інформаційної безпеки. Вихідні положення Національної програми інформатизації були деталізовані Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні 2007–2015 років» від 09.01.2007 р. № 537, де передбачено формування цілісної системи інформаційної безпеки та розвиток наукової бази з удосконалення діяльності державних органів шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій» [10, с. 3]. З огляду на необхідність формування нових принципів інформаційно-безпекової політики нашої держави, у дослідженні особлива увага приділяється відображенню проблеми інформаційної безпеки в системі інформаційної політики України, а також здійснюється компаративний аналіз такої політики в нашій державі та в провідних країнах світу.

Політико-правові ресурси і механізми захисту інформаційного простору держави та інформаційної безпеки громадян в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства є надзвичайно актуальною та гострою проблемою сьогодення. Особливо гостро вона постає в Україні, де досі не вироблено ефективної моделі системного забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і людини, хоча така необхідність зафіксована навіть на конституційному рівні. «Інформаційна безпека, захист якої відповідно до

ст. 17 Конституції України, поряд із суверенітетом, територіальною цілісністю та економічною безпекою, є найважливішою функцією держави, досягається шляхом розробки сучасного законодавства, впровадження сучасних безпечних інформаційних технологій, побудовою функціонально повної національної інфраструктури, формуванням і розвитком інформаційних відносин тощо» [11, с. 163]. Таким чином, у нашій державі на конституційному рівні визначена необхідність повноцінного захисту інформаційної сфери держави та гарантування інформаційної безпеки громадян. Крім того, протягом останнього десятиліття було прийнято декілька нормативних документів у цій сфері, що, однак, не привело до реального підвищення інформаційної безпеки в Україні.

Так, ще наприкінці минулого тисячоліття було на законодавчому рівні затверджено «Національну програму інформатизації», у якій значна увага приділялася і питанням інформаційної безпеки. Відповідно до Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року «інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об'єктами інформаційної безпеки є інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну та телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни. Результатом виконання Програми має стати пакет нормативних документів з усіх аспектів використання засобів обчислювальної техніки для оброблення та зберігання інформації обмеженого доступу; комплекс державних стандартів із документування, супроводження, використання, сертифікаційних випробувань програмних засобів захисту інформації; банк засобів діагностики, локалізації і профілактики вірусів, нові технології захисту інформації з використанням спектральних методів, високо надійні криптографічні методи захисту інформації» [12]. Отже, можна стверджувати, що на законодавчо-нормативному рівні в нашій державі вже понад півтора десятиліття відбувається активний пошук оптимальних механізмів гарантування

різних аспектів інформаційної безпеки суспільства. Водночас документи, що приймаються, поки що не забезпечують системного підходу в цій галузі, а також не забезпечуються реальними ресурсами для їх повноцінної реалізації.

Значним недоліком вітчизняного законодавства і політичного забезпечення у сфері інформаційної безпеки, з нашого погляду, є те, що в законах реально не виписана системотворча сутність саме інформаційної безпеки відносно безпеки національної. На такому рівні існують лише загальні формулювання, які насправді не сприяють реалізації ефективної інформаційно-безпекової політики держави як інтегративного елемента національної безпеки. У Законі України «Про основи національної безпеки України» поняття «інформаційна безпека» не знаходить свою операціоналізацію, але указується на інформаційну сферу національної безпеки [13], причому не дається визначення навіть і даного поняття, а лише перераховуються загрози та напрями державної політики у вищезазначеній сфері. «Перелік загроз, визначений законодавцем в цьому законі, дає можливість стверджувати про розуміння інформаційної безпеки не як безпеки інформації в технічному аспекті, а більш широку категорію, що дещо суперечить розумінню інформаційної безпеки у Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації»» [7, с. 27]. Як бачимо, навіть у ключових нормативно-правових документах, у яких певним чином формулюється проблема інформаційної безпеки держави і нації, закладені певні суперечності, що не сприяє ефективній безпековій політиці держави в інформаційній сфері.

Таким чином, сьогодні дуже важливо розробити цілісний кодифікаційний документ, який повноцінно охопив би різні аспекти формування державної політики у сфері національної безпеки, а також визначив би конкретний інструментарій забезпечення такої політики. При цьому дуже важливо, щоб такий документ був цілісним та системним, визначав би стратегічні пріоритети та принципи діяльності держави в інформаційно-безпековій сфері. Поки що ж у цій сфері в Україні існує значна кількість складних проблем і суперечностей. «До негативних чинників здійснення державно-

го управління у сфері інформаційної безпеки належать: відсутність сформованого цілісного уявлення про інформаційну безпеку України з позиції права та юридичної науки; комплексні проблеми розвитку інформаційного суспільства та формування нових типів (видів) правових інформаційних комунікацій і правовідносин транскордонного характеру; динамічність становлення в Україні принципово нових суспільних відносин демократичної, правової, соціальної держави в умовах геополітичних і глобалізаційних впливів, що потребують змін у вітчизняному правовому просторі. З'ясовано, що недостатній рівень інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у сфері інформаційної безпеки ускладнює прийняття керівництвом держави, на центральному і регіональному рівнях, виважених політико-управлінських рішень; породжує конфлікти владних, комерційних структур, суспільства і громадян; негативно впливає на прогнозування розвитку подій в Україні та за її межами, що ускладнює планування (середньо і довгострокове) заходів національної безпеки, адекватних реаліям державного становлення та розвитку» [14, с. 13]. Отже, на сьогодні існує ціла низка проблем у сфері інформаційної і національної безпеки в Україні, що потребують нагального вирішення як у концептуально-теоретичному та законотворчому плані, так і в плані вибудовування цілісної системи реалізації стратегічних завдань у практиці реального інформаційного суспільства.

Важливим документом, що міг значно впорядкувати політико-правове інформаційно-безпекове поле нашої країни, з нашо-

го погляду, мала стати «Доктрина інформаційної безпеки України». Реальній імплементації цього документа завадила наявна на той час політична кон'юнктура. Сьогодні ж можна повноцінно використати значний смисловий та правовий потенціал цієї Доктрини. Створити відповідні правила гри на інформаційному полі покликана була «Доктрина інформаційної безпеки України», яка з'явилась на світ у 2009 р. (затверджена Указом Президента України від 8 липня 2009 року; для порівняння: схожий документ під назвою «Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації» був затверджений Президентом В. Путіним 9 вересня 2000 р.). «Поява «Доктрини інформаційної безпеки України» встановила чіткі правила гри щодо забезпечення інформаційної безпеки держави. Доктрина чітко визначила та окреслила основні засади інформаційної безпеки України, встановила місце інформаційної безпеки в системі забезпечення національної безпеки України, виокремила реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України, сформувала напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки держави» [15, с. 81]. Враховуючи те, що доктрина була спрямована, насамперед, проти інформаційних загроз з боку Російської Федерації, а в політичній еліті України тоді панували проросійські настрої, реалізувати на законодавчому та інструментально-безпековому рівні положення Доктрини не вдалося, що й сприяло подальшій інформаційній агресії РФ проти України. Сьогодні ті стратегічні пріоритети, що зазначені в даному документі, мають бути відроджені та ефективно реалізовані.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Баранов А.** Информационный суверенитет или информационная безопасность? *Национальная безпека і оборона*. 2001. № 1 (13). С. 70–76.
2. **Гурковський В.Т.** Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.: спец.: 25.00.02 «Механізми державного управління». Київ, 2004. 225 с.
3. **Лопатин В.Н.** Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство. СПб.: Фонд «Университет», 2000. 428 с.
4. О безопасности: Закон Российской Федерации. *Ведомости Верховного Совета Российской Федерации*. 1992. № 15. Ст. 770.

REFERENCES

1. **Baranov A.** Information sovereignty or information security? *National Security and Defense*. 2001. No. 1 (13). P. 70–76. (in Russian).
2. **Gurkovskii V. T.** Organizational-legal questions of interaction of state authorities in the field of national information security: diss. for obt. a scientific degree of the candidate of jurisprudence. Specialty: 25.00.02 "Mechanisms of public administration". Kiev, 2004. 225 p. (in Ukrainian).
3. **Lopatin V.N.** Information Security of Russia: Person. Society The State / St. Petersburg: Foundation "University", 2000. 428 p. (in Russian).
4. On Safety: The Law of the Russian Federation. *Statements of the Supreme Council of the Russian Federation*. 1992. No. 15. Art. 770. (in Russian).

5. **Абакумов В.М.** Правове регулювання протидії інформаційним війнам в Україні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спец.: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2011. 22 с.

6. **Богущ В.М., Юдін О.К.** Інформаційна безпека. Київ: «МК-Прес», 2005. 431 с.

7. **Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М.** Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 280 с.

8. **Кормич Б.А.** Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спец.: 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2004. 42 с.

9. **Карчевський М.В.** До питання визначення інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): науково-практичний журнал*. 2012. № 1 (27). С. 267–272.

10. **Субіна Т.В.** Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в органах Державної податкової служби України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спец.: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ірпінь, 2010. 24 с.

11. **Косогов О.М.** Методика визначення пріоритетів показників, що характеризують рівень загроз інформаційній безпеці держави. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Харків: ХУПС ім. Івана Кожедуба, 2014. Вип. 2 (39). С. 163–166.

12. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 27–28. Ст. 182.

13. Про основи національної безпеки України: Закон України. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст. 1433.

14. **Євдоченко Л.О.** Удосконалення системи державного забезпечення інформаційної безпеки України в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління: спец.: 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». Львів, 2011. 24 с.

15. **Малик І.** Народження «Доктрини інформаційної безпеки України»: від теорії до практики. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2010. Вип. 22. С. 76–81.

5. **Abakumov V.M.** Legal regulation of counteraction to information wars in Ukraine: author's abstract. diss. for obtaining a scientific degree of the candidate of law sciences: specialty: 12.00.07 "Administrative law and process; finance law; information law". Zaporozhye, 2011. 22 p. (in Ukrainian).

6. **Bogush V.M., Yudin O.K.** Informational security. Kyiv: MK-Press, 2005. 431 p. (in Ukrainian).

7. **Lipkan V.A, Maksimenko Yu.E., Zhelihovsky V.M.** Information security of Ukraine in the conditions of European integration: manual Kyiv: CST, 2006. 280 p. (in Ukrainian).

8. **Kormich B.A.** Organizational and legal bases of the information security policy of Ukraine: author's abstract. diss. for obtaining a scientific degree of the Doctor of Law: Specialty: 12.00.07 "Theory of management; administrative law and process; finance law; information law". Kharkiv, 2004. 42 p. (in Ukrainian).

9. **Karchhevsky M.V.** On the issue of determining information security as an object of criminal law protection. *Fighting Organized Crime and Corruption (theory and practice): a scientific and practical journal*. 2012. No. 1 (27). P. 267–272. (in Ukrainian).

10. **Subina T.V.** Administrative and legal support of information security in the bodies of the State Tax Service of Ukraine: author's abstract. diss. for obtaining a scientific degree of the candidate of law sciences: specialty: 12.00.07 "Administrative law and process; finance law; information law". Irpin, 2010. 24 p. (in Ukrainian).

11. **Kosogov O.M.** Methodology for determining the priorities of indicators that characterize the level of threats to state information security. *Collection of scientific works of Kharkiv University of Air Forces*. Kharkiv: HUPPS them. Ivana Kozheduba, 2014. 2 (39). P. 1631–66. (in Ukrainian).

12. The Law of Ukraine "On the Concept of the National Program of Informatization" of February 4, 1998. *Information from the Verkhovna Rada*. 1998. No. 27–28. Art. 182. (in Ukrainian).

13. On the basis of national security of Ukraine: Law of Ukraine. *Official Bulletin of Ukraine*. 2003. No. 29. Art. 1433. (in Ukrainian).

14. **Evdochenko L.O.** Improvement of the system of state security of Ukraine's information security in the conditions of globalization: author's abstract. diss. for obtaining the scientific degree of the Candidate of Sciences in Public Administration: special: 25.00.01 "Theory and History of Public Administration". Lviv, 2011. 24 p. (in Ukrainian).

15. **Malik I.** Birth of the "Doctrine of Information Security of Ukraine": from theory to practice. / *Ukrainian national idea: realities and prospects of development*: Sb. sciences works. Lviv: Edit. of Lviv Polytechnic, 2010. 22. S. 76–81. (in Ukrainian).

Юлія ОПАНАСЮК

докторант НПУ імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, прогрес, соціальний прогрес.

Ідея прогресу має давню історію, її витоки закорінені ще в давньогрецькій філософській традиції. Проте з давніх часів і дотепер міркування про прогрес тісно пов'язані з переконаннями філософів та науковців у необхідності інноваційного розвитку суспільства. Адже інновації – це одна із засад докорінних перетворень в різних сферах суспільного життя. Тому філософи й науковці протягом багатьох століть намагалися знайти визначальні чинники соціального прогресу. Їх спроби визначити критерії прогресу іноді зводилися до пошуку матеріальних або духовних факторів як засадничих детермінант соціального розвитку. Не можна ігнорувати й те, що суспільний прогрес тісно пов'язаний з прогресом науково-технічним. А останній своєю чергою – із соціально-економічним розвитком людства, одним із основних чинників якого є інноваційна діяльність.

УДК 130.123.3+17.023.36

ІННОВАЦІЙНИЙ ТИП ПРОГРЕСУ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЛОСОФІЇ І НАУКИ

© Опанасюк Ю., 2018

а сьогодні динаміку розвитку та економічного зростання демонструють країни, державна політика яких базується на інноваційній моделі розвитку і яка передбачає створення надсучасних виробництв на основі використання принципово нових прогресивних технологій та випуску високотехнологічної продукції, активного техніко-технологічного переоснащення та енергозбереження, інтелектуалізацію виробничої діяльності, софтизацію та сервізацію економіки, удосконалення системи управління фінансовими ринками, оптимізацію системи освіти та охорони здоров'я, вирішення проблем екологічного стану довкілля, здійснення політики ресурсозбереження, створення технопарків, технополісів, дослідження навколишнього середовища, у тому числі в неземних умовах.

Отже, формується нова парадигма економічного зростання на базі використання нових знань та інновацій як найважливіших ресурсів. У розвинених країнах скорочуються обсяги виробництва у традиційних галузях. Наука стає головним джерелом нововведень і органічно впливає на економічні процеси, які відбуваються в межах національних держав, у галузях, корпораціях, малих підприємствах. У промислово розвинених країнах спостерігається заміна інтенсивного типу економі-

ки на інноваційний тип, перехід від експорту капіталів до трансферу технологій. Для розвитку інноваційних процесів держави створюють сприятливе інноваційне середовище, яке формує цивілізовані ринкові відносини у сфері обігу об'єктів інтелектуальної власності, концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках науково-технічного розвитку, створення певних організаційно-правових умов для інноваційного підприємництва. Інновації – це основа радикальних перетворень, які повинні здійснюватися на шляху забезпечення інноваційного типу прогресу.

Загалом, ідея прогресу увійшла в науку як секуляризована версія християнської віри в провидіння. У біблійних сподіваннях пророків знайшов відображення образ майбутнього як священного, зумовленого і незворотного процесу розвитку людства, реалізованого Божественною волею. Але витoki цієї ідеї можна виявити значно раніше в давньогрецькій філософській традиції. Платон у «Законах» і Аристотель у «Політиці» міркували про вдосконалення соціально-політичної організації, яка розвивається від сім'ї та первісної общини до грецького поліса або міста-держави.

Р. Бекон спробував використовувати ідею прогресу у сфері ідей. Він припустив, що наукові знання, накопичуючись з часом, усе більш удосконалюються і збагачуються. І в цьому сенсі кожне нове покоління в науці здатне бачити краще і далі своїх попередників. Широко відомі сьогодні слова Бернарда з Шартра: сучасні вчені – це карлики, що стоять на плечах гігантів.

У Новий час рушійні сили прогресу стали шукати в природі. Були навіть побудовані своєрідні «сходи прогресу», на вершині яких знаходяться найрозвиненіші і цивілізовані західні суспільства.

У новітній період вирішальну роль у прогресивному розвитку стали відводити людині. Так, М. Вебер наголосив загальну тенденцію раціоналізації в управлінні суспільними процесами, Е. Дюркгейм – тенденцію інтеграції суспільства через «органічну солідарність», яка заснована на взаємовигідному і взаємодоповнюючому внеску всіх членів суспільства. Рубіж ХІХ–ХХ століть по праву називають тріумфом ідеї прогресу, оскільки в той час дух романтичного оптимізму супроводжував загальну впевненість у тому, що наука і технологія

здатні гарантувати безперервне поліпшення суспільного життя.

Р. Нісбет, узагальнюючи уявлення про прогрес класиків соціально-політичної думки, наголошує, що в цілому класичну концепцію можна представити як ідею поступового звільнення людства від невігластва і страху на шляху до все більш високих рівнів цивілізації.

Класики вважали, що такий рух буде продовжуватися в сьогоденні і майбутньому, незважаючи на випадкові відхилення. Більшість з них була переконана в тому, що прогрес можна зберегти на всіх рівнях, у всіх основних структурах суспільства і в результаті досягти для всіх повного процвітання. Мова йшла про найбільш повну реалізацію таких цінностей, як свобода, рівність, соціальна справедливість та економічний достаток. У цей час переважна частина українських науковців-позитивістів розглядала рівень «розвитку розумової діяльності» та суспільної свідомості головним критерієм прогресу [1, с. 13].

Наприклад, київський історик П. Ардашев пов'язував суспільний прогрес з розвитком науки і виділяв три сторони прогресу в науці: наукове надбання, науковий метод, наукова самосвідомість

Свою чергою, професор Київського університету П. Павлов, який спричинив глибокий вплив на формування прогресивного світогляду багатьох студентів кінця 1850–1860 років, писав: «З освітою пов'язано все благо у житті, все справжнє благородне, християнське» [1, с. 36]. П. Павлов скеровував студентство на культурно-просвітницьку роботу серед простого народу, вважаючи, що поширення знань неминуче трансформує наше напівазіатське суспільство.

Водночас деякі українські науковці-позитивісти головним критерієм суспільного прогресу називали етичний: мораль (М. Бережков), повну зміну духовної природи людини (М. Владимирський-Буданов). Отже, вони визнавали більш правильним підхід Г. Спенсера. Останній, на відміну від О. Конта та Дж. С. Мілля, головним критерієм суспільного прогресу називав не ріст знань, а рівень моралі. Англійський учений визначив «чотири групи критеріїв суспільного прогресу: 1) техніка та матеріальна культура; 2) мова та знання; 3) звичаї та закони; 4) вірування» [2, с. 276].

Загалом серед критеріїв прогресу найбільш часто зустрічалися: удосконалення

релігії (А. Блаженний, Ж. Бусе), зростання наукових знань (Ж. Кондорсе, Дж. Віко, О. Конт), справедливість і рівність (Т. Мор, Т. Кампанелла, К. Маркс), зростання індивідуальної свободи в сукупності з розвитком моралі (І. Кант, Е. Дюркгейм), панування над природою (Г. Спенсер), розвиток техніки, індустріалізація, урбанізація (К. Сен-Сімон). І лише у ХХ ст. критерієм прогресу стає спосіб виробництва.

Саме спосіб виробництва і є емпіричним критерієм прогресу, адже він має об'єктивний характер і показує, що за допомогою більш досконалих знарядь виробництва можна в одиницю часу випускати більшу кількість продуктів, необхідних для відтворення фізичних потенцій індивіда. Заразом емпірично можна також показати, що більш розвинені виробничі відносини, безсумнівно, сприяють прояву сутнісних сил людини.

Не підлягає сумніву, що при з'ясуванні критерію суспільного прогресу не можна ігнорувати науково-технічний прогрес.

Велика кількість дослідників вивчала питання про те, яку роль відіграє науково-технічний прогрес у соціально-економічному розвитку людства. У свій час ще А. Сміт визнавав особливу роль технологічних змін як чинника економічного прогресу. У багатьох працях західноєвропейських учених розглянуті питання, що пов'язані з науково-технічним прогресом і його впливом на економічний розвиток суспільства та держави в цілому. Розглянемо, яке ж місце посідав науково-технічний прогрес в економічних теоріях різних науковців.

У трактаті «Дослідження природи та чинників багатства націй» А. Сміт стверджував, що прогрес у розвитку продуктивної сили праці є наслідком процесу поділу праці, який своєю чергою дає поштовх до винаходів машин. Хоча згодом технічний прогрес дедалі більше пов'язується вже з розвитком науки та освіти, усе ж головним висновком Сміта стало, що технічний прогрес зумовлюється характером розвитку і потребами виробництва.

К. Маркс визнавав зроблений Смітом висновок правильним і вважав науково-технічний прогрес наслідком, а не причиною розвитку виробництва. Він розглядав технологічні зміни як «надбудову», а не базис суспільства. Факторами виробництва визнавалася праця і капітал, а не науково-технічний прогрес.

Але головною постаттю серед фундаторів інноваційних теорій економічного розвитку, безперечно, є австрійський економіст Й. Шумпетер. Ще в 1930-ті роки він увів поняття інновації, трактуючи його як зміну з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації промисловості.

Поняття «інновація» уперше було запроваджено Й. Шумпетером у його книзі «Теорія економічного розвитку» (1912), де цей термін називався «нова комбінація». Під цим поняттям він розумів іншу якість засобів виробництва, яка досягається не шляхом дрібних поліпшень старого устаткування чи наявної організаційної системи, а з'являється поряд з ними, через введення нових засобів виробництва чи систем його організації. У подальших роботах Шумпетер замінює термін «нова комбінація» на «інновація» [3, с. 24].

Німецький учений Г. Менш, аналізуючи показники стану ринку праці і капіталу на початку 70-х років, розпізнав наближення нової економічної кризи, хоча ознак стагнації ще не було. Він назвав її «технологічним патом», тобто закономірною паузою у поступальному розвитку економіки, до того ж такою, що виникає регулярно. Г. Менш зауважив, що кожна країна в певний період свого розвитку опиняється в кризі, вихід з якої неможливий за наявної техніки, відсутності революційних (базисних) нововведень, які створюються за допомогою інноваційної діяльності.

Отже, одним з основних чинників економічного розвитку є інноваційна діяльність.

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність», «інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [4].

На думку В. Величко, інноваційна діяльність – це комплекс дій, спрямованих на втілення результатів наукових досліджень у нових продуктах, технологіях, устаткуванні, організаційних рішеннях тощо [5].

З погляду В. Сухораб, інноваційна діяльність промислових підприємств має бути спрямована на виконання таких основних положень:

– зростання рівня доходів та якості життя населення за рахунок створення конку-

рентоспроможної наукомісткої продукції та розвитку секторів економіки, що покликані формувати людський капітал, зокрема освіти та науки, охорони здоров'я тощо;

– технологічну модернізацію та заміну основних фондів у провідних галузях економіки країни;

– забезпечення ресурсозбереження задля послаблення залежності вітчизняної економіки від імпорту енергетичних та сировинних матеріалів [6, с. 125].

На думку Л. Чумака, «головна передумова та актуальність інноваційної діяльності підприємства полягає в тому, що все існує старіє. Тому необхідно систематично відкидати все те, що зносилось, застаріло, стало гальмом на шляху до прогресу, а також враховувати помилки, невдачі і прорахунки. Джерелом інновацій є знання, які набуває підприємство в ході своєї діяльності» [7, с. 210]. Саме знання втілюються у вигляді інновацій, реєструються у вигляді патентів, винаходів та авторських свідоцтв. Володіння знаннями є необхідною умовою здійснення інноваційної діяльності.

Інновації, як вважає І. Федулова, є необхідною умовою успіху в конкурентній боротьбі, які дозволяють передовим підприємствам мати надприбутки за рахунок монопольного використання інтелектуальної

власності, яка є результатом розробки та впровадження інновацій [8, с. 122].

Отже, існує багато теорій щодо інноваційного типу прогресу, які беруть свій початок ще з часів Аристотеля і Платона, коли прогрес асоціювався з вдосконаленням соціально-політичної організації та первісної общини. Але найбільше прогрес, який відбувається за допомогою новаторських ідей та інновацій, пов'язують зі станом розумових здібностей людей і суспільною свідомістю, від яких залежить процвітання країни. Саме освіта й наука дали поштовх до появи інноваційної діяльності як підстави суспільного прогресу. Тому й не дивно, що в глобальній економічній конкуренції виграють ті країни, які забезпечують сприятливі умови для наукових досліджень і науково-технічного прогресу. Відповідно, успіх у глобальній конкуренції тих або інших країн безпосередньо пов'язаний з їхньою державною науково-технічною політикою.

Водночас сучасна економічна практика свідчить, що високих результатів можна досягнути лише за умови інноваційної діяльності – систематичного і цілеспрямованого новаторства, націленого на забезпечення нового рівня взаємодії на підставі використання новітніх науково-економічних та науково-технічних знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Богдашина О.** Проблема цивілізації в історичній науці в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.). *Історіографічні дослідження в Україні*: зб. наук. пр. 2008. Вип. 18. С. 13–20.
2. **Спенсер Г.** Основания социологии. СПб.: Тип. Демакова, 1876. Т. 1. 496 с.
3. **Шумпетер Й.** Теорія розвитку економіки. Київ: Знання, 2005. 183 с.
4. Закон України № 40-IV «Про інноваційну діяльність». Урядовий кур'єр. 2002. № 143 (2).
5. **Величко В. В.** Економіка підприємства: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2010. 169 с.
6. **Сухораб В. П.** Тенденція розвитку та система регулювання інноваційної діяльності підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. Т. 3, № 5. С. 124–127.
7. **Чумак Л. Ф.** Інноваційна діяльність підприємства в сучасних умовах. *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 209–212.
8. **Федулова І. В.** Дослідження інноваційної активності промислового підприємства. *Технічні та прикладні питання економіки*. 2010. Вип. 26. С. 121–127.

REFERENCES

1. **Bogdashina O.** The problem of civilization in historical science in Ukraine (second half of the nineteenth and early twentieth centuries). *Historiographical research in Ukraine*: Scien. works col. 2008. Vol. 18. P. 13–20. (in Ukrainian).
2. **Spencer G.** Foundations of Sociology. Sanct-Peterburg: Typ. Demakova, 1876. Vol. 1. 496 p. (in Russian).
3. **Schumper J.** Theory of Economic Development. Kyiv: Znannya, 2005. 183 p. (in Ukrainian).
4. Law of Ukraine No. 40-IV "On Innovative Activities". *Uryadovy Courier*. 2002. № 143 (2). (in Ukrainian).
5. **Velychko V.V.** Economics of the enterprise: teaching manual. Kharkiv: KHNAMG, 2010. 169 p. (in Ukrainian).
6. **Sukhorab V.P.** Development tendency and system of regulation of innovative activity of enterprises. *Bulletin of Khmelnytsky National University*. 2010. Vol. 3, № 5. P. 124–127. (in Ukrainian).
7. **Chumak L.F.** Innovative activity of the enterprise in modern conditions *Business Inform*. 2012. № 12. P. 209–212. (in Ukrainian).
8. **Fedulova I.V.** Research of innovation activity of industrial enterprise *Technical and applied issues of economics*. 2010. Vol. 26. P. 121–127. (in Ukrainian).

Лариса ЛЯШЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Ключові слова: освіта, якість освіти, європейські стандарти, іноземні мови, універсальна англійська мова, ефективне навчання.

Досліджено якість освіти в широкому значенні цих двох слів. Указано, що сучасні держави витрачають на систему освіти більше коштів, як на оборону. Молодь навчається багато років, а на ринок праці зазвичай виходить після отримання вищої загальної чи професійної освіти. Відзначено, що у даний момент серед критеріїв якості освіти фігурує засвоєння молоддю іноземної мови (в Європі – двох мов). Пояснено перетворення англійської мови в міжнародну мову

№1. Наведено дані про рейтинг держав світу за показником «володіння англійською мовою» і відзначено погані досягнення України. Зроблено пропозиції засобів для успішного вивчення молоддю англійської мови.

УДК 37.01+372.46

**РОЛЬ ОВОЛОДІННЯ
АНГЛІЙСЬКОЮ
МОВОЮ
У ПІДВИЩЕННІ
ЯКОСТІ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ**

© Ляшенко Л., 2018

Актуальність і рівень розробки проблеми. У цій статті слово «освіта» матиме комплексне значення й охоплюватиме велику сукупність закладів, засобів і методів підготовки повного складу молодих генерацій до виходу на ринок праці разом з результатами їх діяльності – індивідуальною громадянською і виробничою компетентністю випускників. Тому в сучасних державах уся сфера освіти отримує дуже великі ресурси – значний відсоток державного бюджету і внески з прибутків тих громадян, які прагнуть надати своїм дітям освіту якомога вищої якості й гарантувати цим їх подальший життєвий успіх (явище зростання обсягів навчання дорослих у цій статті ми не розглядатимемо). Розпад воєнних блоків і поглиблення глобалізаційних явищ зумовлює мирну конкуренцію між державами, які вимушені змагатися між собою на світовому ринку торгівлі товарами і послугами. У переліку послуг усе більше значення набуває навчання іноземців, а словосполучення «якість освіти» стає важливим поняттям у багатьох національних і міжнародних документах, складником переліку характеристик сучасних держав мало не рівні понять «багатство нації», «валовий національний продукт» та ін. У

світових і національних ЗМІ, як і наукових педагогічних виданнях, у темі «якість освіти» зараз домінує оцінювання університетів з центром уваги на «університетах світового класу» ([3; 5] та ін.). Виграш від цього мають журналісти і видавці, підтримують їх провідні заклади з колосальними щорічними бюджетами (більшими від витрат України на всю вищу освіту), але не абсолютна більшість ВНЗ світу зі скромними ресурсами і невисокими можливостями для придбання дорогого обладнання з метою здійснення фундаментальних досліджень. Ми ж переконані в тому, що завданням науковців-педагогів є не підтримка цього тимчасового тренду з рисами, що поєднують його зі спортивними змаганнями, а пошуки тих характеристик якості національної освіти, які дадуть корисну інформацію для досягнення головних державних і всенародних проблем, указаних нами у першому реченні статті.

Якщо скерувати аналіз саме таким чином, то можна дійти важливого висновку: насправді у понятті «якість освіти» у якійсь державі роль показника кількості її університетів у щорічних рейтингових переліках університетів світового класу не є першорядною і не повинна визначати всю освітню політику. Загальновідомо, що з кількох причин заклади США переважають тут усіх конкурентів, але мало хто з науковців ризикує назвати американську школу (чи освіту в цілому) найкращою у світі. Нагадаємо, що в минулому США полювали за кращими випускниками зарубіжних ВНЗ й активно запрошували їх до себе в аспірантуру, а от у даний момент вони розпочали полювати за бакалаврами і навіть відстежувати кращих учнів у фізико-математичних школах і ліцеях. Ми вважаємо важливим і актуальним дослідження якості національної освіти України в широкому її значенні з акцентом на ролі цієї характеристики для прискорення нашої інтеграції у Європейський Союз.

Мета статті – аналіз сучасних європейських уявлень про якість національної освіти і внесок у це поняття отримання мо-

лоддю продуктивної компетентності у використанні англійської мови.

Результати досліджень. Якщо хоча б побіжно поглянути на причини створення тісного економічного об'єднання тих європейських держав, які з таким азартом століттями воювали між собою за малі чи більші клаптики землі й «право» мати колонії поряд із собою чи на інших континентах, то виявиться, що головні спонукальні риси йшли не з університетів від професорів-гуманітаріїв, а від великого бізнесу, який хотів більших прибутків і стабільного й вигідного для себе порядку. Тому Європейський Союз стартував з угод про квоти і ціни на сталь і вугілля, а питання освіти і виховання якось навіть не з'явилися в полі зору керівників держав-учасниць під час їх періодичних нарад.

Із значним запізненням тема «освіти» набувала все більшого значення паралельно до ліквідації кордонів між усе більшою кількістю держав і розширення міжнародної освітньої мобільності – спроб вступу абітурієнтів з одних держав у зарубіжні заклади і більш короткочасного навчання студентів за кордоном. Освітній департамент керівництва ЄС у Брюсселі отримав значні ресурси для підтримки руху студентів між ВНЗ Європи й організував цілком успішні проекти в цій сфері. Тема «якість навчання» не стала критичною, бо спершу терміни перебування за рубезем були мінімальними – один чи два семестри. Це дуже полегшувало взаємні домовленості між подібними закладами з різних держав.

На початку 1990-х років для упорядкування руху абітурієнтів між Північною Америкою і державами ЄС після складних консультацій склали спільні рекомендації щодо характеристик «якісної середньої освіти». Без вступних чи серйозних додаткових іспитів треба було захищувати тих абітурієнтів, які отримали й успішно завершили складанням екзаменів повну середню освіту тривалістю 12 років, завершальні 3–4 роки якої повинні були мати профільний характер, узгоджений з вимогами відповідних університетів чи інших ВНЗ по-

дїбного рївня. Про тривалїсть навчання в академічних годинах мови не було, а от для підсумкових екзамєнів було рекомендовано об'єктивність і таку високу якість, щоб на цїй основі можна було порівнювати між собою всі школи, нагороджувати кращі та своєчасно допомагати найменш успішним.

Очевидно, що шкільні атестати радянського періоду та українські після 1991 р. не давали право вступу на 1-й курс університетів ЄС (щоправда, був невеликий виняток – схвально оцінювали атестати успішних випускників невеликої групи спеціалізованих середніх шкіл).

Цю частину нашого викладу завершимо очевидним висновком: закон «Про освіту» в редакції 2017 року цілковито правильно передбачає перехід школи на 12 класів разом з поступовим розвитком спеціалізованого навчання в останні три роки, адже попередні варіанти нашої середньої освіти мали недостатню астрономічну тривалість і не передбачали профільну підготовку.

З настанням ХХІ ст. і поглибленням взаємодії між державами-учасницями ЄС став розвиватися тренд удосконалення систем у напрямі їх узгодження. Досить указати на Болонський процес переходу на двоступеневу вищу освіту (модель бакалавр – магістр) і перетворення аспірантури в завершальну (третю) стадію високоякісної сучасної вищої освіти. Та для ефективної і порівняно короткої підготовки бакалаврів виявилось цілковито необхідним скерування на ці програми випускників ліцеїв чи 12-річних шкіл з профільною завершальною стадією. Тому в сучасній Європі достатньо чітко визначилися зі змістом іменника «освіта» у словосполученні «якісна освіта головної частини вікової групи 30–50 років»: 16–18 років денного навчання з отриманням диплома бакалавра чи магістра. А от аспірантура і досягнення рівня «доктора філософії» (PhD) лишається привілеєм обраних, а не масовим явищем.

Останніми роками європейські країни стали більше перейматися узгодженням поняття «якість» в освітній сфері. Двісті років тому багато політиків і науковців

вважали недосяжним завдання виведення на грамотність з каліграфічним написанням текстів рідною мовою всіх підлітків, але розширення мережі шкіл, поліпшення підготовки вчителів і забезпечення підручниками та допоміжними виданнями успішно вирішило цю проблему.

Пізніше упродовж ХХ ст. зростала тривалість обов'язкового навчання від 7–8 до 12–13 років, а в сукупність критеріїв якості середньої освіти включили рівень набутих знань з математики, природничих наук, основ техніки і технологій. Саме так було в Радянській Україні. Та й зараз серед педагогів і керівників освіти багато тих, хто вважає виконання цих вимог головним критерієм якості всієї середньої освіти.

Але умови життя після розгортання інформаційно-технологічної революції і розпаду Радянського Союзу значно змінилися. Інженерно-технологічні і наукові спеціальності, які раніше були найбільш бажаними і престижними, втратили привабливість, розпався військово-оборонний комплекс, на ринку позашкільних репетиторських послуг без конкуренції лідирують викладачі англійської мови.

Ця пострадянська національна тенденція, що пов'язана зі сподіваннями молоді та їхніх батьків на роботу в зарубіжних фірмах в Україні чи за кордоном, яка зумовлює бажання оволодіти англійською чи іншою міжнародною мовою (до цієї групи входять німецька, іспанська і китайська), доволі несподівано узгоджується з європейськими реаліями початку ХХІ ст. До перелічених вище кількісних критеріїв якісної європейської середньої освіти додалось вивчення двох іноземних мов. Основну з цих двох – зазвичай це англійська – необхідно вивчити до рівня вільного спілкування і використання англомовних джерел у вищій школі, а другу можна знати «трохи гірше». Ці вимоги достатньо серйозні для впливу на навчальні плани шкіл і ВНЗ, серйозніші від вимог до комп'ютерної грамотності, яку молодь у більшості випадків набуває не в школі, а в домашніх умовах під час спілкування з однолітками чи в комп'ютерних клубах.

Доцільно звернутися до кількісних даних, що можуть придатися для оцінки англомовної грамотності загалу дорослого населення України (табл. 1 і 2).

Таблиця 1

Рейтинг рівня володіння англійською мовою осіб понад 18 років у країнах Європи і світу (2017 р.) [1]

Рівні володіння	Позиція неангломовних держав
Дуже високий	1. Нідерланди. 2. Швеція. 3. Данія. 4. Норвегія. 5. Сінгапур. 6. Фінляндія. 7. Люксембург. 8. Південно-Африканська Республіка
Високий	9. Німеччина. 10. Австрія. 11. Польща. 12. Бельгія. 13. Малайзія. 14. Швейцарія. 15. Філіппіни. 16. Сербія. 17. Румунія. 18. Португалія. 19. Угорщина. 20. Чехія. 21. Словаччина
Середній	22. Болгарія. 23. Греція. 24. Литва. 25. Аргентина. 26. Домініканська Республіка. 27. Індія. 28. Іспанія. 29. Гонконг. 30. Південна Корея. 31. Нігерія. 32. Франція. 33. Італія. 34. В'єтнам. 35. Коста-Ріка
Низький	36. Китай. 37. Японія. 38. Росія. 39. Індонезія. 40. Тайвань. 41. Бразилія. 42. Макао. 43. Уругвай. 44. Мексика. 45. Чилі. 46. Бангладеш. 47. Україна. 48. Куба. 49. Панама. 50. Перу. 51. Колумбія. 52. Пакистан. 53. Таїланд. 54. Гватемала. 55. Еквадор. 56. Туніс. 57. Об'єднані Арабські Емірати
Дуже низький	58. Сирія. 59. Катар. 60. Марокко. 61. Шрі-Ланка (Цейлон). 62. Туреччина. 63. Йорданія. 64. Азербайджан. 65. Іран. 66. Єгипет. 67. Казахстан. 68. Венесуела. 69. Сальвадор. 70. Оман. 71. Монголія. 72. Саудівська Аравія. 73. Ангола. 74. Кувейт. 75. Камерун. 76. Алжир. 77. Камбоджа. 78. Лівія. 79. Ірак. 80. Лаос

Таблиця 2

Розподіл країн Європи за рівнем володіння англійською мовою як іноземною [2]

Країна	Відсоток дорослих, які володіють англійською мовою
Данія	69,30
Нідерланди	68,98
Швеція	67,80
Фінляндія	64,39
Норвегія	64,32
Польща	64,26
Австрія	63,21

Естонія	61,39
Бельгія	61,20
Німеччина	60,88
Словенія	60,59
Латвія	59,43
Румунія	58,63
Угорщина	58,54
Швейцарія	58,29
Чехія	57,42
Іспанія	57,18
Португалія	56,83
Словаччина	55,95
Італія	52,80
Франція	52,68
Росія	50,43
Україна	48,50
Туреччина	47,80

Порівняння даних 2014 і 2017 років засвідчує певні другорядні зміни в розташуванні держав усередині вказаних п'яти груп, а загалом ці показники не потребують особливих коментарів. Невелике відставання України від Росії легко пояснити тим, що за часів існування СРСР її молоді і навіть доросле населення розглядалося «менш придатним» для участі в зарубіжних контактах не тільки з капіталістичними, але й із соціалістичними країнами. Цьому перекоосу у відстороненні ВНЗ України від взаємодії із зарубіжними аналогами сприяла централізація управління вищою освітою та науковими дослідженнями СРСР в його столиці Москві. Наслідком цього явища стало відставання України в розвитку міжнародного освітнього співробітництва від Російської Федерації, адже багато наших інновацій відбувалися після того, як ті чи інші нововведення впроваджувалися в Росії.

Зауважимо, що використання в освіті кирилиці автоматично утруднює вивчення англійської мови, адже країни з таким алфавітом (Росія та Україна) з'являються тільки серед відсталих, хоч вважаються державами з хорошим рівнем обов'язкової освіти. Бажання позбавитися вказаного не-

доліку могло у Казахстані стати основою для відмови від орієнтації на російськомовний світ та доволі швидкої зміни алфавітів.

Можливо, що додатковим аргументом на користь подібного рішення стало ознайомлення керівників Казахстану з незаперечними даними про зміни в поширенні та використанні російської та інших міжнародних мов упродовж XX ст. (рис. 1).

Очевидно, що періоди піднесення англійської мови припали на роки швидкого занепаду мов-конкурентів. Упродовж першої декади XX ст., незважаючи на масовий приплив емігрантів з Європи у США і безперервне розширення промисловості і транспорту, англійська мова занепадала і на певний час поступилася німецькій мові. Її успіхи мали причиною не розширення імперії (так загалом і зростав вплив англійської, французької і російської мови), а розвиток університетської освіти і технологій.

На початку XIX ст. німецька мова була серед міжнародних у групі аутсайдерів. Піднесення розпочалося після розгрому Наполеона на тлі глибокого культурно-

економічного зближення Росії й Франції, яке ми вважаємо головною причиною успіхів класичної російської літератури, творці якої вдало використали французькі взірці. А от у секторі вищої освіти Франція та Німеччина обрали мало не протилежні принципи. Наполеон у спадок залишив тоталітарну модель управління, а Німеччина обрала автономію університетів і майже повну свободу вибору професорами тем для фундаментальних досліджень. Винахідником кращої у світі моделі університетів для індустріальних держав став філолог і філософ Вільгельм фон Гумбольдт, який за дозволом короля Пруссії успішно реформував систему освіти і заснував Берлінський дослідницький університет, де поєднали отримання нових знань і підготовку наукової зміни. За кошти бюджету були створені спеціалізовані майстерні, які на замовлення науковців забезпечували їх надзвичайно точним і досконалим вимірювальним та іншим устаткуванням.

Поширення цього взірця на інші заклади, включаючи політехнічні, призвело до

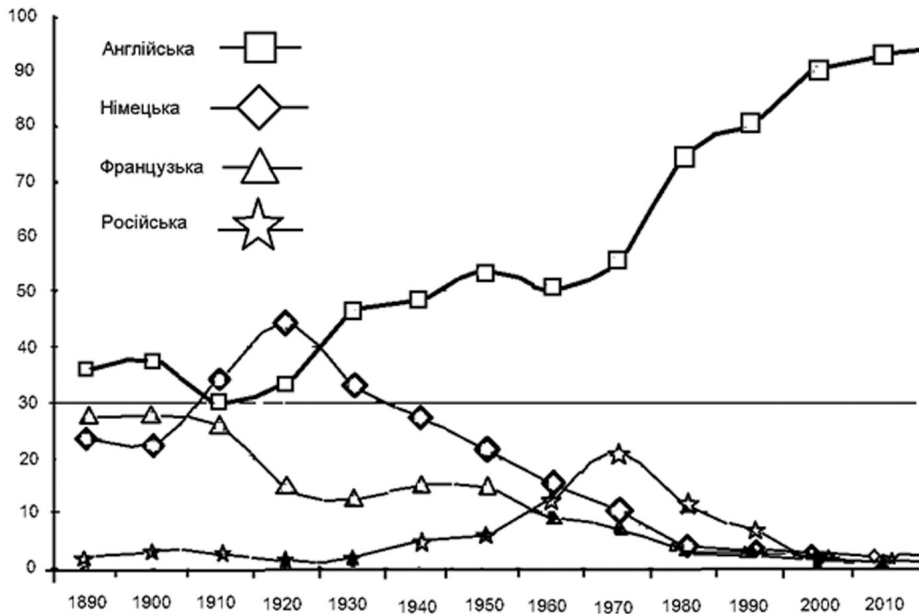

Рис. 1. Еволюція поширення і застосовності провідних міжнародних мов у XX ст. у сфері наук та культури

того, що Німеччина швидко випередила інші держави в науках і технологіях. Ті громадяни США, які претендували на викладацьку або наукову посаду в університетах, змушені були проходити аспірантуру і захищати дисертацію в Німеччині. Як показано на рис. 1, англійська мова після 1900 року занепала, наукові видання Німеччини стали лідерами світу, а тому майже всі молоді науковці намагалися опублікуватися в будь-якому з німецьких академічних видань.

Та це лідерство виявилось тимчасовим і було перерване через поширене серед загалу німців прагнення до воєнного реваншу, яке дуже вміло використав «рятівник нації» – Адольф Гітлер. Як відомо, для посилення згуртування нації він обрав ворогом євреїв, що зумовило тотальну міграцію провідних професорів і багатьох технологів у США та інші держави світу. Розгром Третього Рейху призвів до додаткового переміщення науковців та інженерів з Німеччини в країни-переможці, тому німецька мова втратила всі шанси на ренесанс навіть після значного підвищення економічної потужності держави і перетворення її в лідера сучасного Європейського Союзу.

Трохи іншими були причини піднесення і занепаду російської мови. Одразу після Другої світової війни керівники СРСР змогли сконцентрувати наявні інтелектуальні ресурси для змагання з усім західним світом у винайденні нових засобів нападу й оборони. СРСР не підписав конвенцію про авторські права, тому завозив по дипломатичних каналах 1–2 примірники наукових видань, тиражував усе важливе на газетному папері і розсилав у ВНЗ і закриті дослідницькі установи. Майже всі науковці не володіли розмовною англійською мовою, але отримували оригінали всіх якісних статей та їх розгорнуті російськомовні резюме.

Доцільно наголосити на тому, що головний внесок у піднесення наукового реноме російської мови у 1960-х роках зробив не СРСР, а США. Там були виділені великі людські і фінансові ресурси на переклад усіх наукових видань СРСР, а тому біль-

шість науковців Заходу, Сходу і держав третього світу знайомилися з радянською наукою з американських джерел. Очевидно, що це значно посилило потік абітурієнтів-іноземців у радянські університети та інститути.

Розпад Радянського Союзу, наука якого мало не на 100% була скерована на створення ракет та іншої зброї, зумовив тотальний занепад наукових досліджень, скорочення штатів, закриття багатьох установ разом з постійним зменшенням значення російської мови (рис.1). Немає жодних сумнівів у тому, що нерозумна діяльність керівників сучасної Росії знищує навіть теоретичні можливості для її руху до міжнародного статусу.

Цей уже цілковито незаперечний факт полегшує українцям болючий процес відмови від масового наукового й іншого використання російської мови. Англійська мова повинна якомога швидше стати провідною іноземною мовою. Її перспективи на майбутнє цілком хороші на найближчі 10–20 років, а от пізніше...

Як свідчить рис.1, вона вже майже досягла максимуму поширення в науковому світі та в технологічній сфері. Але в буденному житті їй дуже далеко до статусу універсальної мови, на якій міркує й балакає все населення планети. Переконані – цього не буде ніколи, бо наш прогноз політичних й інших подій виключає утворення «всепланетного США» з тоталітарним управлінням і заборонаю всіх тисяч сучасних великих і малих національних мов. Наявні конфлікти і розбрат занадто глибокі, а політика США та їх англомовних союзників недостатньо приваблива. Саме це не надає надій на автоматичне згуртування всіх мільярдів людей у дружній і радісній «американській родині».

У своїй першій публікації у часописі «Вища школа» ми зробили наголос на методиці викладання і тих засобах [4], які дають змогу підвищити результати навчання. Для цього необхідно цілковито ліквідувати тривалі перерви між уроками в школі чи заняттями у ВНЗ (як мінімум – вони мають бути щоденними), використати новіт-

ні відкриття законів діяльності людського мозку і діяльності системи пам'яті, створити умови «аудіозанурення» в англomовний світ, організувати цілодобовий англomовний канал телебачення з друком тексту на темному тлі в нижній частині кадрів тощо. Деякі інші засоби стимулювання прогресу нації в оволодінні англійською мовою можна запозичити з досвіду країн Скандинавії.

Аналіз літератури з теми «майбутнє англійської мови» свідчить про дуже тривале зацікавлення нею з боку відомих економістів, літераторів і футурологів (Г. Уеллс на початку ХХ ст. у романі «Звільнений світ» зробив удале передбачення розвитку мовного ландшафту планети, яке, щоправда, розпочало втілюватися у життя з півсторічним запізненням). Відзначено багато спроб гранично спростити дійсний англійський для полегшення вивчення іноземцями: француз Ж.П. Нер'є уславився компактним «Глобішем» (1500 слів), а німець із чеським прізвищем Й. Гжеза ущільнив граматику до 20 правил і залишив у своїй Базовій Світовій англійській мові усього 750 слів з дозволом для індивідуальних споживачів додати ще 250 згідно з особистісними потребами. Можна лише пошкодувати, що провідні англomовні держави світу не організували конгрес з легітимізації «полегшеної англійської» і не фінансували її поширення на планеті.

З розвитком інформаційно-комп'ютерної революції на її початковій стадії поширеність англійської мови помітно зростає, але в даний момент створення національних засобів і матеріалів зменшує цю перевагу. Комплексний і суперечливий тренд з оцінювання наукової продукції і порівняння науковців шляхом застосування індексу Хірша й інших показників у даний момент працює на користь англійської мови. Але все це може змінитися у разі більш розумного ставлення до вказаного й інших показників, коли науковців і викладачів не примушуватимуть витрачати значну частину заробітків на публікування у «високорейтингових англomовних часописах».

Удосконалення інформаційної сфери і швидкий розвиток штучного інтелекту вже дав перший позитивний результат: його варіант на ім'я «Ватсон» перемагає консиліуми лікарів у точності діагнозів для випадків складних і рідкісних захворювань людей. Але на сьогодні лишаються далекими від повної реалізації його спроможності в точних перекладах (з урахуванням контекстного змісту й ін.) спершу для міжнародних мов, а в майбутньому для сотень (тисяч?) різноманітних мов.

Але перші успіхи в е-перекладах цілком помітні вже зараз. Наприклад, в Інтернеті поширюється хвиля повідомлень про можливість придбання портативних універсальних і зручних багатомовних е-перекладачів Travis [6]. Кілька молодих фахівців з Нідерландів поєднали свій інтелект для створення спеціалізованого пристрою на основі використання найновіших засобів розпізнавання звуків та доступних програм для перекладу текстів. За ціни менше 200 доларів США перша модель автономно діє на 20 мовах, вислуховуючи речення володаря Travis і практично одразу відтворюючи його на якійсь із цих мов. Перехід на інтернетні мережі розширює словник аж до 80 мов, серед яких фігурує й українська.

Не заглиблюючись у технічні питання, зазначимо головне – цей і наступні варіанти е-перекладачів мають спроможність навчатися під час використання, вдосконалюючи цим результати своєї роботи. Якщо ж у недалекому майбутньому електроніка буде замінена спінтронікою, то енергетичні «апетити» перекладачів зменшаться у сотні разів, а якість роботи обов'язково перевищить досягнення сучасних варіантів штучного інтелекту.

У принципі, найбільш імовірні зміни у світовому розподілі праці через неминуче поширення 3D-принтерів та інших засобів життєзабезпечення матимуть вплив і на кількість викладачів англійської мови. Не буде потреби в безперервних зв'язках фірм з багатьох держав, майже цілковито зникне перевезення товарів, різко зменшиться потреба перекладів та ділового спілкування

англійською мовою. Науковці обов'язково позбавляться від гнітючої монополії сучасних англомовних видань на кшталт «Nature» чи «Science», які піклуються переважно про власні прибутки. Будуть доведені до логічної досконалості бази вільного доступу, а вже згаданий штучний інтелект скеруватиме споживачам і матеріал на мові автора, і на всіх інших мовах, які знатиме зацікавлений читач.

Та це все перспективи не найближчого року, а більш віддаленого майбутнього. У даний момент нам усім слід докласти особливих зусиль до опору ворожій російській пропаганді й боротися за своє майбутнє розвитком двомовної освіти на основі рідної та англійської мови. «Англономії» Україні буде важко використати зарубіжну допомогу й успішно інтегруватися в Європейський Союз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Индекс владения английским языком EF EPI. URL: <http://www.ef.com/wwru/epi/2017> (27-12-2017).
2. Индекс владения английским языком EF EPI. URL: <https://www.ef.com/wwru/epi/2014> (30-08-2015).
3. **Курбатов С.** Моделі університетської освіти XXI століття крізь призму провідних міжнародних рейтингів. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 103–110.
4. **Ляшенко Л.М.** Аналіз шляхів і засобів успішних мовних змін в Україні. *Вища школа*. – Київ, 2015. – № 9. – С. 78–89.
5. **Салми Дж.** Создание университетов мирового класса: пер. с англ. М.: Изд-во «Весь Мир», 2009. 132 с.

REFERENCES

1. The English language proficiency index EF EPI. URL: <http://www.ef.com/wwru/epi/2017> (27-12-2017).
2. The English language proficiency index EF EPI. URL: <https://www.ef.com/wwru/epi/2014> (30-08-2015).
3. **Kurbatov S.** Models of university education of the XXI century through the prism of leading international ratings. *Higher Education of Ukraine*. 2013. No. 3. P. 103–110. (in Ukrainian).
4. **Lyashenko L.M.** An analysis of the ways and means of successful linguistic changes in Ukraine. *Higher school*. Kyiv, 2015. No. 9. P. 78–89. (in Ukrainian).
5. **Salmi J.** Creation of world-class universities: trans. with English. Moskov: Publishing house "Ves Mir", 2009, 132 p. (in Russian).

6. Travis-1 speak 80 languages, so can you! URL: <https://www.indiegogo.com/projects/travis-i-speak-80-languages-so-can-you-travel#/> (Travis Translator. Rotterdam. Netherlands) (22-12-2017).

Ігор ІВАНІЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичної
культури Навчально-наукового інституту
фізичної культури Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Ключові слова: вища професійна фізкультурна освіта, професійна самосвідомість студента, критерії якості, культура якості, використання результатів оцінювання якості.

Розкрито сутність напрямків роботи ВНЗ з розвитку системи оцінювання якості професійної фізкультурної освіти. З урахуванням вітчизняного та європейського досвіду розроблено і реалізовано план роботи з оцінювання якості фізкультурної освіти, експериментально перевірено ефективність нововведень. У процесі дослідження виділено перспективні напрями роботи, які пов'язані з оцінюванням розвитку професійної самосвідомості студентів, формалізацією значущих критеріїв якості, удосконаленням культури якості, використанням результатів оцінювання для покращення і планування якості фізкультурної освіти.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

© Іваній І., 2018

Постановка проблеми та її актуальність. Підвищення якості освіти є одним із пріоритетів державної політики, важливою проблемою для вищої школи і науково-педагогічної спільноти. Якість вищої вітчизняної освіти, як одна із основних вимог Болонської декларації, повинна забезпечувати відповідальність вищого навчального закладу, довіру до нього, відповідність ринку праці, мобільність та сумісність кваліфікацій, готувати конкурентоспроможних на міжнародному рівні фахівців [10, с. 54]. В оновленому Законі України «Про вищу освіту» поняття якості освіти розкрито у статтях 1, 16, 23 [3]. Незважаючи на позитивні зрушення на законодавчому рівні (хоча в наукових колах ще досі актуальними є дискусії щодо коректності сформульованих понять [1; 9]), вимоги до якості вищої освіти України формують і перевіряють переважно профільні міністерства та самі ВНЗ (виконавці, а не реальні замовники), а між українською та європейською системами забезпечення якості вищої освіти є значні відмінності [1, с. 16]. Актуальність розвитку системи оцінювання якості вищої фізкультурної освіти обумовлена низкою об'єктивних

причин: зростанням у суспільстві соціальної цінності фахівця фізичного виховання та спорту; вимогами роботодавців до якості фізкультурної освіти як динамічному показнику, критерії якого також змінюються у зв'язку з оновленням соціального замовлення ВНЗ (змінами до Закону України від 06.06.2017 р. «Про фізичну культуру і спорт»), появою Концепції забезпечення якості вищої освіти України [5], створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [3, с. 41–42], розробкою нової редакції стандартів і рекомендацій ENQA (ESG-2015) [12].

Мета цієї статті – розкрити сутність напрямів роботи ВНЗ для розвитку системи оцінювання якості вищої фізкультурної освіти.

Методика та організація дослідження. Навчально-науковий інститут фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (далі ВНЗ) має певні традиції щодо якості підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (див. рейтинги університетів). Наявність Концепції забезпечення якості вищої освіти України, останніх редакцій ESG-2015, ISO 9001:2015 стали тими основними причинами, які спонукали нас до перегляду якості оцінювання фізкультурної освіти у ВНЗ. Взнявши за основу дослідження ці матеріали, а також результати останньої самооцінки системи якості ВНЗ, ми виділили напрями роботи з розвитку системи оцінювання якості фізкультурної освіти. Експериментальну роботу розпочали на початку 2015–2016 навчального року. У реалізації нововведень брали участь 138 студентів другого курсу спеціальностей «Фізичне виховання» і «Фізична культура і спорт». До експертного оцінювання було залучено фахівців, які за своїм функціональним призначенням більшою мірою відповідали статусу об'єкта управління (викладачі ВНЗ – 4 доктори та 8 кандидатів наук фізкультурно-спортивного профілю, вчителі фізичної культури (10 осіб), тренери-викладачі (8 осіб), керівники спортивних клубів (11 осіб). План

роботи складався відповідно до критеріїв внутрішньої і зовнішньої валідності. Статистична перевірка ефективності напрямків роботи здійснювалася за допомогою критерію χ^2 (хі квадрат) Пірсона.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, якість освіти визначається як комплексне поняття в межах квалітології – триєдиної науки, що охоплює теорію якості (Quality System), теорію оцінки якості (кваліметрію – Assesment, Evaluation), теорію управління якістю (Management and Monitoring of Quality). Кожна із зазначених складових має певний набір критеріїв і показників якості освіти, які дають змогу різнобічно оцінити будь-яку систему освіти як за зовнішніми, так і за внутрішніми параметрами [7]. Дослідники наводять різні інтерпретації сутності поняття «якість освіти» і його похідних [1]. Однак у структурному відношенні погляди вчених подібні: якість процесу і якість результату – складові якості освіти [1; 6]. У контексті сутності поняття «якість освіти» оцінювання необхідно розуміти як підтвердження виконання вимог усіх учасників відносин у галузі освіти та його результату. Інакше кажучи, оцінювання якості освіти має здійснюватися всіма зацікавленими сторонами всього, що має причинно-наслідковий зв'язок зі ступенем задоволеності їх інтересів, тобто входу, ресурсу, освітнього процесу і результату. Саме такий підхід покладено нами в основу розвитку системи оцінювання якості вищої професійної фізкультурної освіти, що відповідає Концепції [5], позбавляє замкненості системи та сприяє обґрунтуванню основних принципів управління нею.

Аналіз отриманого первинного емпіричного матеріалу показав, що для підвищення якості професійної підготовки студентів фізкультурних спеціальностей необхідно впровадити в навчальний процес систему, яка б сприяла усвідомленню студентами професійних вимог та зіставлення їх зі своїми інтелектуальними, фізичними, психологічними ресурсами, тобто впровадити систему адекватної самооцінки як рушійної

умови становлення фахівця. Для реалізації цього було розроблено і впроваджено в навчальний процес нову практико-орієнтовану дисципліну «Моніторинг та самооцінка якості професійно-педагогічної підготовки студентів фізкультурних спеціальностей» та видано відповідний навчально-методичний посібник [4]. Загальний обсяг дисципліни складає три кредити (90 годин), що об'єднує всі види навчальної діяльності студентів: лекції (12 годин), практичні заняття (14 годин), консультації (2 години), самостійна робота (30 годин), контрольні заходи (30 годин). Вивчення дисципліни завершується заліком у вигляді захисту результатів самооцінки студентом власних професійно-педагогічних якостей.

Мета навчальної дисципліни – створити умови для розвитку змістових характеристик професійної придатності фахівця до діяльності як системи професійно-педагогічних якостей і функцій, активізувати їх творчу активність і реалізацію індивідуальної стратегії саморозвитку і самореалізації у фізкультурно-освітньому процесі. Під «професійною придатністю» в акмеології фізичної культури і спорту розуміється динамічний, відносно стійкий, оптимальний рівень поєднання біологічно і соціально обумовлених передумов людини, необхідних для професійної діяльності [2, с. 339]. У змісті навчальної дисципліни студентам розкриваються основні поняття системи моніторингу та самооцінки якості професійної підготовки, структура об'єкта самооцінки – професійна придатність, яка містить професійну спрямованість, розумову (інтелектуальну) придатність, фізичну (загальнофізичну і спеціальну) придатність, індивідуально-психологічні особливості фахівця фізичного виховання та спорту. Виділяються професійно обумовлені особливості професійної придатності, які враховують професійні вимоги та професійно важливі якості фахівця, розкриваються критерії та наводиться відповідний інструментарій і інструктивно-методичні матеріали для здійснення самооцінки професійної придатності студента до діяльності.

Студентам показано, що професійна придатність до діяльності – це вихідна категорія, яку необхідно враховувати ще на етапі професійної орієнтації та професійного відбору. Під час навчання у ВНЗ професійна придатність до діяльності є головним орієнтиром для побудови «індивідуального шляху» формування майбутнього фахівця. Вона не суперечить поняттю «професійна компетентність», але є вихідною величиною, на базі якої формується компетентність (як знання у широкому сенсі), потім у процесі квазіпрофесійної діяльності у ВНЗ та етапі професійної діяльності формується професіоналізм (уміння у широкому сенсі) і професійна майстерність як явище високого рівня культури фахівця фізичного виховання та спорту.

Розглядаючи європейський досвід щодо ефективності стандартів і рекомендацій для гарантії якості у європейському просторі вищої освіти (ESG), ми розкрили специфіку їх застосування у вітчизняній фізкультурній освіті з урахуванням притаманній нашому суспільству самотунності, менталітету тощо. Підготовка фахівців фізичного виховання та спорту не схожа на підготовку майбутніх працівників освіти за іншими спеціальностями. Більшість студентів активно займаються різними видами спорту, тренерською роботою, є організаторами фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, володіють більш досконалою дисциплінованістю, відповідальністю за результат, культурою мислення. Не випадково було визначено і головний напрям нашої роботи – удосконалення культури якості. Культура якості визначена нами як кумулятивний показник, що відбиває рівень погодженості критеріїв якості й відповідальності всіх учасників у галузі фізкультурної освіти, де відповідальність ми розглядаємо, насамперед, як чинник професійно-педагогічної культури фахівця [4, с. 9]. Ми розділили відповідальність між зацікавленими сторонами й погодили вимоги до якості освіти студентів та їх законних представників (студентів, науково-педагогічних працівників, роботодавців). Заува-

жимо, що увага до цього напрямку роботи обумовлена результатами, які були отримані Європейською асоціацією університетів (EUA) у межах проекту «Розвиток внутрішньої культури якості в європейських університетах», а також EUA спільно з конфедерацією ректорів ФРН і Агенством з забезпечення якості освіти Шотландії у проекті «Дослідження культури якості у ВНЗ (EQC)». У новій редакції стандартів і рекомендацій ENQA (ESG-2015) для удосконалення культури якості з'явилися й відповідні директиви, наприклад, стандарт 1.3 «Студентоцентризоване навчання» [11; 12]. Це знайшло своє відображення і у вітчизняній педагогіці [8].

Розвиток професійної самосвідомості студентів у процесі навчання, погодженість критеріїв якості фізкультурної освіти між учасниками відносин (розглядається три групи критеріїв – організаційні, процесуальні, інтегрально-результативні, які конкретизовані в найважливіших показниках), удосконалення культури якості фізкультурної освіти та використання результатів оцінювання для покращення і планування її якості і є умовами розвитку системи оцінювання якості фізкультурної освіти. За таких умов оцінювання вищої фізкультурної освіти розглядається зацікавленими сторонами не просто як встановлення її відповідності вимогам, а як період між реалізацією плану і покращенням якості освіти в циклі постійного удосконалення основних і забезпечуючих процесів системи якості ВНЗ.

Вищезазначене підтверджується і результатами експериментального дослідження, які продемонстрували дієвість за-

пропонованих напрямків роботи з розвитку системи оцінювання якості вищої професійної фізкультурної освіти. Залучені до дослідження експерти і роботодавці на рівні – (5%-ї похибки) відзначили позитивний вектор такого розвитку, а отриманий результат не є наслідком випадкових подій. Це підтверджує причинно-наслідковий зв'язок між нововведеннями, що реалізуються, і новим станом системи оцінювання якості професійної фізкультурної освіти. Уявляється, що отриманий досвід може слугувати одним із прикладів з розвитку професійної фізкультурної освіти в цілому.

Висновки. Розкрито сутність напрямків роботи ВНЗ для розвитку системи оцінювання якості професійної фізкультурної освіти. На основі аналізу вітчизняного та європейського досвіду розроблено та реалізовано план роботи з оцінювання якості фізкультурної освіти й експериментально перевірено ефективність запропонованих нововведень. Показано, що перспективними напрямками діяльності ВНЗ для такого розвитку в сукупності є:

- 1) оцінювання розвитку професійної самосвідомості студентів у навчальному процесі як рушійної умови становлення фахівця;
- 2) формалізація значущих критеріїв якості підготовки студентів через операціональні визначення;
- 3) удосконалення культури якості як гаранта відповідності фізкультурної освіти запитам студентів, науково-педагогічних працівників, роботодавців;
- 4) використання результатів оцінювання для покращення і планування якості фізкультурної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батечко Н. Якість вищої освіти в контексті синергії наукових підходів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2017. № 3–4 (52–53). С. 12–19.
2. Дерка Т.Г. Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання: акмеологічні засади: монографія / за ред. С.О. Сисоевої. Київ: Вид-во ВП «Едельвейс», 2015. 528 с.
3. Закон України «Про вищу освіту»: офіційне видання: офіційний текст, прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 р. / Верховна Рада України. Київ: Ін Юре, 2014. 164 с.

REFERENCES

1. Batechko N. Quality of higher education in the context of synergy of scientific approaches. *Continuous professional education: theory and practice*. 2017. No 3–4 (52–53). P. 12–19 [in Ukrainian].
2. Dereka T.H. Continuous professional training of physical education specialists: akmeological bases: monograph. Kyiv: Vydavnytstvo VP "Edelweis", 2015. [in Ukrainian].
3. Law of Ukraine "On Higher Education": official publication from July 1 2014 / Verkhovna Rada Ukrainy. Kyiv: In Yure, 2014. 164 p. [in Ukrainian].

4. **Іваній І. В.** Моніторинг та самооцінка якості професійно-педагогічної підготовки студентів фізкультурно-спортивних спеціальностей: навчально-методичний посібник. Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. 142 с.
5. Концепція забезпечення якості вищої освіти України (за результатами проекту Tempus «TRUST»: Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України). Львів, 2014. С. 540–570.
6. **Курбатов С.** Проблеми вимірювання результатів навчання і вдосконалення існуючих систем університетських рейтингів. *Вища освіта України*. 2017. №2. С. 18–22.
7. **Лукіна Т.** Якість освіти. *Енциклопедія освіти / Академія наук України; голов. ред. В. Кремень*. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 1017–1018.
8. **Рашкевич Ю. М.** Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 2014. 168 с.
9. **Сисоєва С. О.** Дискусійні аспекти наукового тезаурусу нового Закону України «Про вищу освіту». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 1–2 (42–43). С. 7–13.
10. **Сікорський П.** Зовнішні чинники і їх вплив на якість вищої освіти в Україні. *Вища освіта України*. 2016. №4. С. 51–57.
11. Стандарти и рекомендации для гарантии качества в Европейском пространстве высшего образования (ESG): перевод Нацакредцентра. URL: http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Russian_by%20NCPA.pdf.
4. **Ivanii I.V.** Monitoring and self-rating of quality students' professional-pedagogical training of physical culture and sport specialties. Sumy: FOP Tsoma, 2017. 142 p. [in Ukrainian].
5. Conception of guarantee of quality of higher education of Ukraine (according to the results of project Tempus "TRUST": National system of guarantee of quality and mutual trust in the system of higher education of Ukraine). Lviv, 2014. P. 540–570. [in Ukrainian].
6. **Kurbatov S.** Problems of learning results rating and improvement of existing systems of university rates. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2017. No. 2. P. 18–22. [in Ukrainian].
7. **Lukina T.** Education quality. *Encyclopedia of education*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. P. 1017–1018. [in Ukrainian].
8. **Rashkevych Yu.M.** Bologna process and new paradigm of higher education: monograph. Lviv: Vydavnytstvo Lvivska politekhnika, 2014. 168 p. [in Ukrainian].
9. **Sysoieva S.O.** Discussion aspects of scientific thesaurus of new Law of Ukraine "On Higher Education". *Continuous professional education: theory and practice*. 2015. No 1–2 (42–43), 7–13 [in Ukrainian].
10. **Sikorskyi P.** External factors and their influence on the quality of higher education of Ukraine. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2016. No 4. P. 51–57 [in Ukrainian].
11. Standards and recommendations for quality assurance in European Higher Education (ESG)]. URL: http://www.enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Russian_by%20NCPA.pdf.

---

12. The European Quality Assurance Forum (EQAF). URL: <https://www.eurashe.eu/events/eqaf/>

УДК 37.013.73+378.147.091.31:004.738.5:5

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Володимир ФЕДІВ

доктор фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедри біологічної фізики та медичної інформатики, Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці

Анатолій ЄГОРЕНКОВ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медичної і біологічної фізики та інформатики, Національний медичний університет ім. О. Богомольця, м. Київ

Лариса ШИНКУРА

викладач коледжу Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці

© Федів В., Єгоренков А., Шинкура Л., 2018

Ключові слова: соціальні мережі, медична і біологічна фізика, біоетика, групи, опитування, гібридна мотивація.

У статті визначено роль соціальних мереж у підвищенні мотивації вивчення природничих дисциплін у медичному вищому навчальному закладі шляхом їх інтеграції з етичними сторонами медичної освіти на прикладі медичної і біологічної фізики та біоетики. Розглянуто роль гібридної мотивації у навчанні з допомогою соціальних віртуальних мереж. Аналізується взаємодія у мережевому середовищі викладача та студентів, роль інформаційно-аналітичних структур (повідомлення, аналітичні оцінки подій) у цих процесах.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем студентів медичних вищих навчальних закладів є недостатня шкільна база знань із фізики та математики, що вимагає кардинального підвищення мотивації до вивчення природничих дисциплін та ефективності їх сприйняття. Знання людини як біо-психо-соціальної істоти, потребує поряд із природничими гуманітарних і технічних знань, тобто наукове знання за своєю природою є цілісним, інтегративним і системним. Без знань природничих дисциплін неможливий цілісний опис об'єкта, системи, процесу, явища.

Аналіз останніх досліджень. Теорія реальних соціальних мереж уперше згадується у роботах Р. Соломонофф і А. Рапорт (1951). У науковій обіг термін «соціальна мережа» був уведений у 1954 році Д. Барнсом. Він розвинув ідею, за якою окремі особистості були представлені точками, зв'язки між особистостями – лініями. Це були соціограми, у яких пояснювалося, що окремі особистості мають певне коло друзів, які, своєю чергою, мають власних друзів. Деякі з друзів однієї люди-

ни знають один одного, інші – ні. Це можна назвати мережами [1, с. 13–14]. У 1970-х роках було сформовано комплекс математичних і соціологічних методів досліджень, які є фундаментом сучасного аналізу в соціальних мережах.

На сьогодні більшість людей різних вікових груп не уявляють свого життя без соціальних мереж, особливо це стосується молодого покоління, яке в режимі реального часу спілкується у соціальних віртуальних мережах. Соціальні мережі є засобом комунікації, який потребує контролю з погляду безпеки появи залежності особистості від цього методу комунікації, що може призводити до відриву особистості від реального світу. Надмірне використання соціальних мереж викликає підвищений ризик виникнення психологічних проблем молоді, іноді навіть схильності до суїциду, але при помірному спілкуванні з допомогою соціальної мережі виконується основна мета створення таких мереж – надання широких можливостей для комунікації між людьми у всіх сферах соціуму. Комунікація – це цілеспрямований обмін інформацією, що є чинником розвитку особистості та суспільства в цілому. Як відомо, ефективність навчання студента залежить від видів і засобів комунікації між студентом і викладачем, а соціальні мережі надають додаткові можливості щодо їх розвитку. Зручність, оперативність, мобільність, різноплановість (аудіо, відео, об'єктивність контролю), різновидність (міжособистісна, групова, масова) – головні переваги комунікації студента і викладача в соціальних віртуальних мережах. Роль викладача у цьому процесі – консультування, загальна координація, оцінка результатів.

Мета статті – показати роль соціальних мереж у підвищенні мотивації вивчення природничих дисциплін у медичному вищому навчальному закладі шляхом обговорення етичних аспектів медичної професії на прикладі інтеграції медичної і біологічної фізики з біоетикою. Підвищення мотивації прослідковується через анкетування студентів, а також через кількість відвідувань соціальної сторінки і коментарів.

Виклад основного матеріалу. Необхідність інтеграції можливостей соціальної мережі в навчальний процес природничих дисциплін у медичному виші викликана багатьма чинниками, зокрема:

- досить низьким рівнем знань із природничих дисциплін студентів медичних вишів, що пов'язано з відсутністю мотивації вивчення фізики та математики у школі при медичній професійній орієнтованості;

- відсутністю зовнішніх чинників у медичній професійній орієнтації, які б мотивували вивчення природничих дисциплін як основи цілісності знань;

- переважаністю інформаційними потоками студента-медика і слабкою умотивованістю вивчення природничих дисциплін.

Як відомо, мотивація до навчання може бути внутрішньою, зовнішньою, а також змішаною, або гібридною [2, с. 3–10]. Внутрішня мотивація виробляється бажаннями і потребами людини. Зовнішня мотивація є наслідком впливу зовнішніх чинників. Внутрішні мотиви мають особистісно значущий характер, вирізняються відчуттям суб'єктивної задоволеності процесом навчання та реалізацією власного потенціалу. Зовнішні мотиви характеризуються тим, що оволодіння змістом навчального матеріалу не є метою навчання, а детерміноване іншими цілями. Гібридна мотивація містить елементи внутрішньої і зовнішньої мотивацій. Факторами гібридної мотивації можуть бути публічність, конкуренція, змагання. Якраз гібридна мотивація формує его індивідуума. Водночас внутрішня мотивація залишається найстійкішою і найдієвішою на шляху отримання нових знань.

Проаналізувавши використання соціальних мереж студентами, можна зазначити, що вони відвідують свою сторінку щодня. Виникає питання, яким чином щоденне бажання студента до віртуального спілкування ефективно використати щодо збільшення гібридної мотивації вивчення природничих дисциплін? Запропоновано одночасне висвітлення (інтеграція) на сторінці соціальної мережі соціально значущих проблем, які представляє дисципліна біоетика, та досягнень природничої дисципліни медична і біологічна фізика.

Біоетика – це галузь досліджень, яка використовує методологію різних наук, предмет якої – аналіз людської поведінки у сфері науки про життя і здоров'я тією мірою, у якій ця поведінка розглядається у світлі моральних цінностей і принципів. Основною метою біоетики є раціональний ана-

ліз моральних проблем, що пов'язані з біомедициною, та їх зв'язків із сферами права і гуманітарних наук. Такі цілі формують етичні орієнтири, що базуються на цінностях людської особистості та прав людини і залежать від розвитку природничих наук, у тому числі медичної і біологічної фізики.

Біоетика постає зі своєю світоглядною позицією, у межах якої спеціалізація як північна донедавна тенденція розвитку більшості наук піддається критиці. Цим біоетика відрізняється від більшості новостворених комплексних дисциплін і вирізняється у загальній тенденції розвитку знання в цілому. Вона претендує на роль регулятора розвитку знання, а не лише на роль однієї з його галузей. Біоетичні контексти проблеми формують соціальне середовище і напрямки його розвитку, розглядаючи актуальні питання повсякденного життя [3, с. 11–45]. В цьому сенсі біоетика виступає аналогом соціальних мереж, тобто об'єднує своєю проблематикою і підходом усю сукупність біомедичних і науково-фундаментальних проблем.

У процесі дослідження була виявлена структура уявлень студентів медичних вишів про зміст фундаментальної вищої освіти. Ця структура містить очікувані студентами три взаємопов'язані компоненти: гуманітарний, природничо-науковий (фундаментальний) і прикладний (медичний). Урахування цієї структури і виявленого змісту очікуваних навчальних компонент при організації навчального процесу стає актуальним із таких причин: 1) можливість підвищення рівня фундаментальної медичної освіти за рахунок мотивації до загально-теоретичної підготовки; 2) необхідність гуманізації і гуманітаризації природничо-наукової компоненти медичної освіти; 3) необхідність формування у світогляді майбутніх лікарів біоетичної компоненти сучасної природничо-наукової парадигми; 4) можливість підвищення професійної компетентності лікаря шляхом інтеграції знань.

У нашому експерименті як соціальну мережу використано спочатку соціальну мережу ВКонтакте, а потім Фейсбук, якими користується більшість людей у віці від 10 до 45 років.

За соціологічними даними 70% тих, що зареєстровані у цих мережах, відвідують свою сторінку щодня [4]. Зрозуміло, що нас цікавила студентська аудиторія, тому спочатку під час аудиторних занять було

запропоновано студентам знайти і приєднатися до нас у ВКонтакте і у Фейсбук. Усне опитування виявило, що у виборі соціальних мереж ми не помилилися. За популярністю серед студентів соціальні мережі розподілилися таким чином: ВКонтакте, Фейсбук, Твіттер. Перевагами цих мереж є зручний інтерфейс, простота підписки і велика кількість друзів у тих же мережах. Активність учасників прослідковується через стрічку новин, що дозволяє зорієнтуватися користувачеві в інформаційних потоках і здійснювати моніторинг новин [5, с. 4–7].

У соціальній мережі було створено групу «Медична фізика, техніка та інформатика». Проблеми біоетики та фізики живого», адміністратором якої є викладач відповідної дисципліни. Водночас викладач може виконувати й роль модератора (стежити за порядком в обговореннях у межах групи) та редактора (створює та видаляє записи від імені групи) або вибрати для цього інших осіб.

Теми для обговорення в групі пропонувалися відповідно до тематики науково-популярних статей газети «Медична фізика, техніка та інформатика» (кафедра біологічної фізики та медичної інформатики ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет») та школи-семінару «Проблеми біоетики та фізики живого» (кафедра медичної і біологічної фізики та інформатики Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, м. Київ).

Таке спілкування у соціальній мережі забезпечило студенту можливість ознайомитися із прикладними біофізичними та біоетичними питаннями в контексті майбутньої професійної діяльності. Це передбачає підвищення мотиваційної складової його освітньої діяльності, що підтверджується появою пропозицій, запропонованих студентами щодо тематики матеріалів майбутніх публікацій, тем для обговорень, а також дискусій щодо матеріалів, які були представлені на сторінці і викликали питання. Кількість коментарів від студентів на біоетичні аспекти біофізичних тем була достатньою, щоб зробити висновки про те, що мета створення сторінки в соціальній мережі – своєрідний «заклик» до пізнання нового, збагачення своїх знань – була реалізована.

У студентів з'являється мотивація до вивчення медичної й біологічної фізики, коли процес навчання наближається до їх-

ньої практичної діяльності. Зміну мотивації оцінювали шляхом анкетування студентів [6].

Вивчення дисципліни продовжується і в позаурочний час, що особливо актуально в умовах вищого навчального закладу, коли на вивчення медичної і біологічної фізики відводиться обмежена кількість годин, а предмет біоетика вивчається як курс за вибором. Студенти замислюються над біоетичними аспектами біомедичних проблем. Наприклад: «Чи можлива з біоетичної позиції трансплантація органів від трупа при констатації смерті мозку останнього? З якого моменту констатується смерть мозку і як правильно визначити час, коли можна почати трансплантацію?» Біофізична сторона цієї теми – зняття електроенцефалограми і визначення стану мозку за певними параметрами. Електроенцефалограма виражає інтегральну активність великої кількості нейронів кори головного мозку й процесу поширення електричних хвиль у нейронних мережах мозку. Відповідно до міжнародних положень електроенцефалографічного дослідження смерть мозку констатується з моменту, коли:

- запис енцефалограми показує амплітуду активності (від піку до піку), що не перевищує 2 мкВ;

- електричне мовчання кори мозку повинно зберігатись не менше 30 хвилин неперервної реєстрації;

- оцінка реакції мозку на світло, гучний звук і біль не менше 10 хвилин: загальний час стимуляції світловими спалахами з частотою від 1 до 30 Гц на відстані 20 см від очей і звуковими больовими подразненнями (клаванням) з інтенсивністю 100 дБ.

Констатація смерті мозку відбувається на основі електроенцефалограми і цілого комплексу об'єктивних клінічних ознак, навіть при працюючому серці і респіраторній підтримці. Також одним із методів діагностики смерті мозку є церебральна радіоізотопна ангіографія [7, с. 6–12]. Техніка проведення дослідження:

- вводиться у периферичну або центральну вену мічений альбумін або пертехнетат у певному обсязі з фізрозчином;

- сцинтиляційна камера поміщується над головою і шиєю в передньо-задній проекції і робиться серія динамічних знімків з 2-секундним інтервалом протягом 60 секунд;

- проводиться статистичний аналіз зображень.

Завдання медичної і біологічної фізики – розробка таких методик дослідження і правильна інтерпретація результату. Завдання біоетики – як зберегти умови гідності моменту початку трансплантації, встановити момент, коли вже можна вилучати органи. Це є комплексним навчальним завданням, яке змушує студентів спеціальності «медцина» задуматися про реалії майбутньої професійної діяльності. Цей приклад показує інтеграцію двох дисциплін – медичної і біологічної фізики і біоетики. Для України ця тема є актуальною. У 2016 році був прийнятий законопроект, що вносить зміни в закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині». Тобто виникає необхідність готувати спеціалістів, які вміють працювати з електромедичною апаратурою для визначення смерті мозку і тим самим розв'язувати проблеми трансплантології в Україні.

Об'єктом науково-дослідницького інтересу є вироблення морально-правових засад збереження людського життя. Біоетика ставить моральні обмеження на ті експерименти над здоров'ям людини, що небезпечні для її життя. Виникла необхідність ширшого формулювання питань зв'язку природничих наук з етикою.

Ознайомлення у соціальній мережі з матеріалом на науково-популярному рівні мотивує студентів до глибшого вивчення дисципліни. Наприклад, було питання: «Чому нормальною температурою людини вважають 36,6°C?». Стаття в газеті «Медична фізика, техніка та інформатика» на цю тему дуже зацікавила студентів, в обговореннях вони писали, що давно замислювалися над цим питанням, але пояснити це тільки з погляду біології чи хімії не могли. Прочитавши статтю, зрозуміли фізичне пояснення питання і одночасно зросла мотивація до ознайомлення з іншими темами біофізичного напрямку. Поєднання біофізичних та біоетичних тем, висвітлених на сторінці соціальної мережі на науково-популярному рівні, спонукають студентську молодь замислитися над важливістю отримання знань у їх майбутньому житті та професійній діяльності.

Через постановку різних питань на сторінці соціальної мережі студенти мають можливість краще усвідомлювати реалії своєї майбутньої професії. Наприклад, на сторінці в соціальній мережі була запропонована інформація, присвячена письменнику

М. О. Булгакову, який за фахом був лікарем. Після ознайомлення студентів з оповіданням «Записки юного лікаря» з'явилися коментарі студентів щодо їх ставлення до майбутньої професії лікаря та про основні моральні принципи лікаря і людини загалом.

Отже, спілкування в соціальних мережах надає додаткові можливості для мотивації навчання, динамічного засвоєння матеріалу та всебічного розвитку особистості.

Сором'язливі студенти, які, зазвичай, не проявляють сміливості у спілкуванні, у мережі відчують комфорт у висвітленні власної думки. Викладач, який адмініструє сторінку, має змогу швидко й ефективно реагувати на сприйняття запропонованого матеріалу і пропонувати нову інформацію та завдання [8, с. 159–162].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

1. Інноваційний підхід, пов'язаний із використанням соціальних мереж в освітніх цілях, додатково стимулює пізнавальну активність студентів вищих навчальних закладів, що, своєю чергою, підвищує якість освіти.

2. Недостатність мотивації щодо вивчення природничих дисциплін (зокрема фізики та математики) студентами, зорієнтованими на майбутню лікарську діяльність, можна підвищувати шляхом використання соціальних мереж та інтеграцією природничих знань з біоетичними проблемами їх використання.

3. Використання соціальних мереж стимулює у студентів необхідність розвитку і накопичення знань з природничих дисциплін для ефективного опанування майбутніх професійних навичок з урахуванням біоетичних аспектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Сазанов В.М.** Социальные сети – публичная сфера. *Лаборатория СВМ.* М., 2012. 225 с.

2. **Леонтьев Д.А.** Общее представление о мотивации человека. 2016. URL: <http://motiv.smysl.ru/general.doc>.

3. **Сгоренков А.І.** Методика вивчення основ біоетики студентами медико-біологічних факультетів та учнями: методичний посібник для викладачів. Київ, 2001. 46 с.

4. Роль соціальних мереж як сучасного інструменту комунікації з цільовими аудиторіями. URL: http://stud.com.ua/64275/marketing/rol_sotsialnih_merezh_suchasnogo_instrumentu_komunikatsiyi_tsilovimi_auditoriyami.

5. **Майнаєв Ф.Я.** Використання соціальних мереж у ON-LINE навчанні. *INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE.* 2016. С. 9.

6. **Любіна Л.А.** Формування професійної компетентності майбутніх лікарів (гендерний підхід). 2015. URL: <http://int-konf.org/konf012015/989-lyubna-l-a-formuvannya-profesynoyi-kompetentnost-maybutnh-lkarv-genderniy-pdhd.html>.

7. **Пирадов М.А., Гнедовская Е.В.** Алгоритм диагностики смерти мозга. *Атмосфера. Нервные болезни.* 2010. № 1. С. 6–12.

8. **Щербаків А.В., Щербина Г.А.** Соціальна мережа для підтримки навчального процесу у ВНЗ. *Інноваційні комп'ютерні технології в освіті та медицині. Системи обробки інформації.* 2012. С. 159–162.

REFERENCES

1. **Sazanov V.M.** Social Networks – Public Sphere. *Laboratoryya SVM.* Moskov, 2012. 225 p. (in Russian).

2. **Leont'ev D.A.** General idea of human motivation. 2016. URL: <http://motiv.smysl.ru/general.doc>. (in Russian).

3. **Yehorenkov A.I.** Methodology for studying the basics of bioethics by students of medical and biological faculties and pupils. Kyiv, 2001. 46 p. (in Ukrainian).

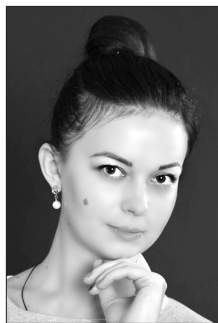
4. The role of social networks as a modern tool for communicating with target audiences. URL: http://stud.com.ua/64275/marketing/rol_sotsialnih_merezh_suchasnogo_instrumentu_komunikatsiyi_tsilovimi_auditoriyami (in Ukrainian).

5. **Maynaye F.Ya.** Social Networks usage in online study. *INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE.* 2016. P. 9. (in Ukrainian).

6. **Lyubina L. A.** Formuvannya profesiynoyi kompetentnostimaybutnikhlikariv(hendernyypidkhd). 2015. URL: <http://int-konf.org/konf012015/989-lyubna-l-a-formuvannya-profesynoyi-kompetentnost-maybutnh-lkarv-genderniy-pdhd.html> (in Ukrainian).

7. **Pyradov M.A., Hnedovskaya E.V.** Algorithm for diagnosing brain death. *Atmosfera. Nervnye bolezny.* 2010. No. 1. P. 6–12. (in Russian).

8. **Shcherbakov A.V., Shcherbyna H.A.** Social Network For Learning Support at the University. *Innovative computer technologies in education and medicine. Information processing systems.* 2012. P. 159–162. (in Ukrainian).

Ірина ОНІЩУК

асистент кафедри методики навчання іноземних мов, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського

УДК 378.016:811.111(477)

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

© Оніщук І., 2017

Ключові слова: іншомовна освіта, комунікативна компетентність, полікультурна особистість, гуманітарні спеціальності.

У статті розглядається поняття «іншомовна комунікативна компетентність» як основа успішного професійного становлення майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. Для технічних спеціальностей характерне вивчення специфічних термінів англійською мовою, а також завдання, пов'язані з перекладом технічної документації. На гуманітарних спеціальностях пишуть есе англійською мовою, різноманітні твори, а також читають і обговорюють твори художньої літератури мовою оригіналу. Також висвітлено основні положення та методологічні принципи навчання міжкультурної комунікації.

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогодні питання іншомовної освіти є актуальним, оскільки важко уявити освічену особистість, котра не володіла б іноземною мовою. Тож насамперед необхідно чітко визначити та зрозуміти відмінності у поняттях «комунікативна компетенція» та «іншомовна компетенція».

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера під час спілкування. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичує з культурного се-

редовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм [1, с. 13].

Іншомовна комунікативна компетентність – це особливість особистості, яка характеризується обсягом і характером засвоєних знань, умінь, навичок іноземної мови, що формується у процесі моделювання іншомовної професійної діяльності. Іншомовна комунікативна компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру й виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенції, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію.

Навчання студентів іноземної мови у вищих навчальних закладах України потребує ґрунтовного дослідження. Незважаючи на те, що існує велика кількість наукових робіт, у яких розглядається навчання студентів іноземній мові, тільки незначна кількість науковців акцентує увагу на особливостях іншомовної освіти саме студентів гуманітарних спеціальностей.

У сучасних дослідженнях *іншомовну комунікативну компетентність* тлумачать як необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус. Отже, метою навчання іноземної мови у ВНЗ є як оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності, що насамперед вимагає окреслення різного роду методик та підходів щодо формування іншомовної компетенції у студентів з різними базами знання та навичок.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання навчання іноземних мов стали предметом досліджень зарубіжних вчених, таких, як М. Канінгем Флорез (M. A. Cunningham Florez) та М. Бурт (M. Burt), А. Назнін (A. Naznean), М. Шле-

пегрел (M. Schleppegrell), Г. Каваліаускіене (G. Kavaliauskiene) та Д. Узпалієне (D. Uzpaliene) та ін.

Розробкою методичних засад навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки займалися К. Кенеді (C. Kennedy) та Р. Болайто (R. Bolitho), П. Стревенс (P. Strevens), Дж. Свейлз (J. Swales), Л. Трімбл (L. Trimble), Т. Хатчінсон (T. Hutchinson) та А. Вотерс (A. Waters), Т. Дадлі-Еванс (T. Dudley-Evans) та М. Джо Сент Джон (M. Jo St John), М. Хутта (M. Hutta).

Позанавчальна діяльність студентів як необхідна умова формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців виступає однією з підсистем навчально-виховного процесу ВНЗ. Погоджуючись з думкою науковців, що особистість і діяльність виступають в єдності як професійно-особистісна системна якість (В. Сластьонін, Є. Шиянов), можна стверджувати, що позанавчальна діяльність студентів повинна бути зорієнтованою насамперед на розвиток загальнокультурної компетентності особистості. Проблематика навчання іноземних мов студентів безпосередньо гуманітарного спрямування з метою їх практичного застосування у позанавчальній діяльності розглядається в працях Е. Джендрик (E. Jendryck), Г. Вісневської (H. Wisniewska), Н. Сіфакіс (N. C. Sifakis), Т. Дікей (T. Dincay), Л. Джой Меш (L. Joy Mesh) та ін.

Метою статті є розкриття особливостей навчання іноземної мови студентів гуманітарних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. У загальній стратегії навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах передбачена вимога щодо розвитку іншомовної комунікативної компетенції в різних сферах спілкування. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти визначають основні напрями підготовки студентів гуманітарного спрямування, що передбачає досягнення студентами достатнього рівня іншомовної комунікативної компетенції у сферах загальної та професійної комунікації [2, с. 14].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умови володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів. Компетентність – це стійка готовність і здатність людини до якої-небудь діяльності «зі знанням справи». У нашому випадку такою діяльністю виступає іншомовна комунікація студентів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення ними іноземної мови. Отже, іншомовну освіту можна визначити як інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру і виступає взаємодією і взаємопроникненням лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію. У нашому дослідженні експериментально встановлені основні особливості та найбільш ефективні методи викладання та формування іншомовної комунікативної компетенції серед студентів гуманітарного спрямування вищих навчальних закладів.

Варто зазначити, що іншомовна компетентність забезпечує певний культурний рівень усного й писемного мовлення та невербальної мовленнєвої поведінки. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів вищих закладів освіти різних напрямів підготовки слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки [9, с. 17].

Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної освіти доцільно розробляти нові методологічні підходи й визначати педагогічні умови їх реалізації, над чим сьогодні працюють вітчизняні вчені та педагоги-практики.

Як правило, виділяють декілька найбільш популярних підходів до викладання іноземної мови. Перший – лінгвосоціокультурний підхід, основним принципом

якого є: «вивчаючи іноземну мову, ви дізнаєтеся культуру країни мови», і навпаки: «пізнаючи культурні феномени, ви засвоюєте мову культури».

Основним завданням комунікативного підходу є навчання студентів спочатку говорити та легко сприймати усне мовлення, а вже потім писати.

Інтенсивний метод призначений для ділових людей, яким необхідно за короткий термін оволодіти конкретними мовними навичками. За невеликий період часу слухачі запам'ятовують певне коло стійких клішерованих виразів, а потім вчать користуватися ними, при цьому злегка імпровізуючи та додаючи більш емоційні розмовні фрази.

«Прямий» метод відомий як метод Берліца. Основний принцип полягає у повному виключенні рідної мови студента з процесу навчання. Мета – навчити студента думати іноземною мовою.

Розглядаючи іншомовну освіту у вищих навчальних закладах України, доцільно буде звернути увагу на комунікативний підхід [8, с.19].

Аналіз моделей комунікативної компетенції свідчить про те, що всі вони побудовані на засадах системного підходу, який передбачає дослідження комунікативної компетенції як системи, визначення її внутрішніх особливостей і зв'язків. Завважимо, що вчені розглядають іншомовну освіту як цілісну структуру, у якій виділяють окремі підструктури (компоненти, складові, елементи тощо).

Складовими системи навчання будь-якої галузі знання, у тому числі і системи навчання іноземної мови, є її цілі, зміст, принципи, методи, засоби та

апарат контролю й оцінювання результативності її функціонування.

Увесь процес навчання іноземних мов підпорядковується основній меті – формуванню комунікативної компетентності. Відповідно до змістових напрямів іншомовної освіти комунікативна компетентність передбачає сформованість:

- мовленнєвої компетентності – мовлен-

невих умінь в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі;

- мовної компетентності – знання мовного матеріалу, рецептивних та продуктивних навичок його застосування;

- соціокультурної компетентності – країнознавчих і лінгвокраїнознавчих знань.

Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти іншомовна компетентність – «це здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетенція повинна пристосуватися до прийому великого обсягу інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому робиться акцент на успішності іншомовної комунікації, яка залежить як від готовності і бажання комуніканта йти на ризик висловлювати свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо уміння користуватися власним словниковим запасом та відомими йому граматичними структурами для передачі повідомлення» [2, с. 56].

У теорії формування полікультурної особистості, на думку С. Кунанбаєвої, «визначальною рисою якої є знання суб'єктом багатьох культур і мов полікультурного спілкування і можливість формування як мінімум білінгвальної соціокультурної особистості в умовах контактного середовища, не отримано відповіді на питання, як побудувати процес формування такої особистості» [6, с. 38].

Сьогодні найбільш ефективною вважається діяльна теорія міжкультурної комунікації як сучасна і соціально зумовлена концепція навчання іноземних мов студентів саме гуманітарних спеціальностей, що визначається як сукупність методологічних принципів, таких, як комунікативний, когнітивний, концептуальний, лінгвокультурний, соціокультурний, особистісно-центричний. Тому нове трактування іншомовної освіти потребує певного відходу від класичної класифікації принципів навчання іноземних мов, виділених М. Ляховицьким, А. Миролобовим, Н. Гез, С. Шатиловим, Г. Роговою як загальнодидактич-

ні, загальнометодичні і спеціально дидактичні [7, с. 82–84].

На наш погляд, методологічні принципи визначають концептуальну серцевину сучасної теорії міжкультурної комунікації. Сучасний навчальний процес, на думку С. Кунанбаєвої, «значно складніший від традиційного процесу, що будується на загальнодидактичних принципах. Ця система принципів не може відобразити інтегративну сутність змістових настанов сучасної освіти і не може забезпечити багатовекторність навчального процесу з іноземних мов. Ось чому для визначення стратегії, тактики і реалізації сучасної концепції іншомовної освіти слід використовувати принципи, які необхідні для моделювання сучасного процесу навчання іноземних мов у межах формування міжкультурно-комунікативної компетенції» [6, с. 46–47].

Розширення предмета «Іноземна мова» до рівня «іншомовної освіти» і зміна об'єкта наукового і дидактичного вивчення мови на категорію «лінгвокультури» викликана передусім зміною цільових настанов у навчанні іноземних мов, зорієнтованих на кінцевий результат – формування міжкультурної компетенції і здібностей до міжкультурної комунікації особистості. Філософське розуміння іншомовної освіти базується на спеціальній побудові освіти, що забезпечує вторинну соціалізацію особистості і формування на цій основі іншої картини світу у мовної особистості, як суб'єкта міжкультурної комунікації, складної когнітивної структури лінгвокультурних і соціальних знань (базових та іншопольованих).

Розглядаючи питання вимог викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, насамперед, необхідно звернути увагу на питання оптимізації процесу навчання іноземних мов у ВНЗ України шляхом підвищення якості викладання, яке до сьогодні унеможлиблювалося, з одного боку, через відсутність уніфікованого підходу до формування іншомовної комунікативної професійної компетенції студентів немовних спеціальностей, а з іншого

– відсутність ефективних технічних і нетехнічних засобів навчання для студентів, у яких іноземна мова є профільним предметом. Таким чином, комплексне використання традиційних і інтенсивних методик навчання іноземних мов, яке ґрунтується на функціонально-комунікативній лінгводидактичній моделі і супроводжується цілісною системою навчання студентів спілкуванню у побутових і професійних цілях, дозволить сформувати зазначену компетенцію студентів [4, с. 20].

Зростання ролі вивчення іноземних мов пояснюється й реформуванням системи освіти в Україні у межах її участі в Болонському процесі, що висуває нові вимоги щодо вивчення іноземних мов. Так, за Рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти (1998) випускники вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування мають володіти професійно орієнтованими іншомовними навичками і вміннями в усіх видах мовленнєвої компетенції, рівень сформованості яких визначається на основі освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця. Крім того, розповсюдження інформаційно-комунікативних технологій, які відкривають широкий доступ до нових іншомовних інформаційних ресурсів для використання у навчальних і професійних цілях, а також для соціального та культурного розвитку особистості, також сприяє розумінню того, що іноземна мова є нагальною потребою сучасних студентів [5, с. 2].

Вихідним фактором реалізації цих цілей, за даними досліджень Л. Я. Зені [3, с. 29–33], є формування у студентів-філологів стійкої позитивної професійно-педагогічної мотивації учіння як передумови успішного вирішення провідних завдань становлення професійно-педагогічної спрямованості особистості студента на практичних заняттях з ІМ. До цих завдань, з огляду на комплексну практично-комунікативну, освітньо-розвивальну та виховну сутність професійно-педагогічної спрямованості особистості студента як майбутнього вчителя ІМ і здобутки сучасної тео-

рії і методики викладання ІМ та її базових і суміжних наук [11, с. 21], слід віднести такі:

1) забезпечувати умови для набуття ключових компетенцій, потрібних для вивчення ІМ упродовж усього життя й успішної самореалізації особистості студента як учителя;

2) стимулювати освітню автономію студентів у навчальній діяльності;

3) заохочувати студентів до творчої ініціативи під час виконання продуктивних творчих завдань, таких, як: дискусійне спілкування, професійно-педагогічні рольові ігри, підготовка і захист проєктів, комплектування мовного портфоліо тощо;

4) забезпечувати умови для оволодіння студентами громадянською компетентністю;

5) виховувати майбутніх учителів ІМ як типових носіїв української національної культури;

6) налаштовувати студентів на реальність і важливість здійснення обміну професійною інформацією іноземною мовою в усній і письмовій формах в умовах сучасного інформаційно розвиненого багатомовного і полікультурного суспільства [8, с. 43].

Активізувати в цьому напрямі міждисциплінарну інтеграцію, взаємодію традиційних та активних методів навчання (у тому числі й професійно орієнтованих) з метою максимізації формування іншомовної професійно спрямованої комунікативної компетенції [10, с. 4].

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що модель навчання студентів гуманітарного спрямування має відзначитися такими особливостями, а саме: підвищена мотивація учіння, зумовлена стимуляцією інтересу студентів до певних аспектів комунікативно-навчальної діяльності; більш щільний режим роботи студентів з огляду на системний характер процесу оволодіння мовленнєвими (комунікативними) і професійними вміннями; значно більша, порівняно з односпрямованим навчанням ІМ, контрольованість і керованість навчального процесу, зумовленими застосуванням різних видів контролю, у тому числі й «подвій-

ного» контролю, за якого на взаємоконтроль студентів, які взаємодіють у режимах «студент – група», «студент – студент», накладається контроль виклада-

ча; підвищена повторюваність навчального матеріалу (але кожного разу з новим завданням) у мовленнєвих і професійно орієнтованих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Вольфовська Т. О.** Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети // Шлях освіти. 2001. № 3. С. 13–16.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. **Зєня Л. Я.** Урахування особистісних характеристик студентів у процесі їх профільної підготовки у мовному вищому навчальному закладі. *Іноземні мови*. 2004. № 4. С. 29–33.
4. **Коваленко О.** Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 2. С. 20–24.
5. Концепція викладання іноземних мов у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка. К., 2009. С. 2–3/ URL: www.philology.kiev.ua/student/2012/Conception1.pdf
6. **Кунанбаєва С. С.** Современное иноязычное образование: методология и теории / Алматы: Эдельвейс, 2005. 264 с.
7. **Менская Т. Б.** Поликультурное образование: программы и методы. *Общество и образование в современном мире: сборн. материалов из заруб. опыта*. М., 1993. Вып. 2. С. 82–84.
8. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / кол. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
9. Основи наукових досліджень: навч. посібник для вищих навч. закладів / С. Ф. Артюх, І. Я. Лізан, І. В. Голопоров, Н. А. Несторук. Харків: УІПА, 2006. 278 с.
10. **Роман С. В.** Професійно орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсі практики усного та писемного мовлення. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 39–45.
11. **Щукин А. Н.** Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. М.: Филоматис, 2004. 446 с.

REFERENCES

1. **Volfovskaya T. O.** Communicative competence of youth as one of the prerequisites for the achievement of the goal of life. *Path of education*. 2001. No. 3. P. 13–16.
2. European-wide Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Evaluation / [Sciences. editor of the Ukrainian edition doctor of ped. Sciences, prof. S. Yu. Nikolayeva. Kyiv: Lentiv, 2003. 273 p.
3. **Zenna L. Ya.** Taking into account personal characteristics of students in the process of their specialized training in a language higher educational institution. *Foreign languages*. 2004. No. 4. S. 29–33.
4. **Kovalenko O.** Conceptual changes in the teaching of foreign languages in the context of transformation of foreign language education. *Foreign languages in educational institutions*. 2003. No. 2. P. 20–24.
5. Concept of teaching foreign languages at Kyiv National University named after T. Shevchenko. Kyiv, 2009. P. 2–3/ URL: www.philology.kiev.ua/student/2012/Conception1.pdf
6. **Kunanbaeva S. S.** Modern foreign language education: methodology and theories. *Almaty: Edelweiss*, 2005. 264 p.
7. **Menskaya T. B.** Polycultural education: programs and methods. *Society and education in the modern world: collection. materials from заруб. experience*. Moscow, 1993. Issue 2. P. 82–84.
8. Methods of teaching foreign languages in secondary schools: textbook / number. aut under the guidance. S. Yu. Nikolayev. Kyiv: Lentiv, 1999. 320 p.
9. Fundamentals of scientific research: teaching. manual for higher education. institutions / S.F. Artyukh, I.Ya. Lizan, I.V. Golopyorov, N.A. Nestoruk. Kharkiv: UIA, 2006. 278 p.
10. **Roman S. V.** Professional-oriented foreign language communicative competence of future foreign language teachers as a subject of formation in the course of practice of oral and written speech. *Foreign languages*. 2012. No. 2. P. 39–45.
11. **Shchukin A. N.** Education for foreign languages: Theory and practice: a manual for teachers and students. Moscow: Filomatis, 2004. 446 p.

ГОЛОВНА НАУКОВА ПОДІЯ НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

(за підсумками роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Освітні ризики: суть і підходи до вирішення»)

У Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія» (ХГУ «НУА») щороку відбуваються великі наукові заходи, одним із найважливіших серед них стало проведення 15 лютого 2018 року наукового форуму – Міжнародної науково-практичної конференції «Освітні ризики: суть і підходи до вирішення». Щорічна традиційна конференція є вже XVI за рахунком і проводиться на базі ХГУ «НУА» у межах комплексної теми «Інтелектуальний потенціал суспільства в умовах перманентних соціальних змін: шляхи збереження й розвитку». Цього року обговорювалися проблеми освітніх ризиків.

Ми проводимо цю роботу починаючи з кінця 90-х років, і інтерес до неї з кожним роком зростає, оскільки тематика цих наукових форумів завжди пов'язана з гостроактуальними, злободенними питаннями розвитку сучасних освітніх систем. Так, наприклад, у 2015 році учасники конференції обговорювали тему «Трансформація соціальних функцій освіти в сучасному світі», а з монологами метрів виступали доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії і історії соціології Російського державного гуманітарного університету Ж. Т. Тощенко та президент Українського фонду МБФ дослідження освітньої політики Т. В. Фініков.

2017 року учасники конференції обговорювали тему соціального партнерства навчальних закладів, де метром виступив доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, голова Ради ректорів Харківського вузівського центру, ректор ХНУ імені В. Н. Каразіна В. С. Бакіров. Тема 2018 року виявилася особливо гострою й дискусійною – «Освітні ризики:

суть і підходи до вирішення». Охочих взяти участь в обговоренні зазначених у програмі питань виявилось удвічі більше, ніж планували організатори.

В умовах, коли в Україні щойно було прийнято Закон «Про освіту», застосування якого практично цілком пов'язане з ризиками, а чіткого уявлення про шляхи їх подолання поки що немає, інтерес до теми, природно, був дуже високим. Оргкомітет отримав понад 150 заявок на участь, відібравши для публікації 96 матеріалів, що безпосередньо стосувалися заявленої теми, мали теоретичну й практичну значущість.

Із монологом метра перед учасниками конференції виступив доктор економічних наук, професор, завідувач сектору інституційної економіки й прогнозування НАН України, професор кафедри економіки та права ХГУ «НУА» О. Л. Яременко. Його виступ на тему «Фундаментальне, актуальне й кон'юнктурне в ризиках розвитку освітніх систем» викликав, як завжди, непідроблений інтерес, оскільки стосувався принципово нових аспектів розвитку сучасної освіти. Ішлося, зокрема, про реформування освіти у світлі нового закону України «Про освіту», про переваги та проблеми новацій, що запроваджуються, про ризики, які загрожують сьогодні освітнім системам усього світу, а Україні особливо. Доповідь метра настільки зацікавила учасників, що це дозволило досягти високого рівня дискусії, діалогу позицій.

Повідомлення експертів, як правило, пов'язані з визначенням сутності освітніх ризиків і пошуком шляхів їх запобігання й подолання, мали загострену увагу аудиторії, що засвідчували дискусії, які постійно спалахували. Найбільший інтерес викликав, на нашу думку, виступ В. С. Бакірова

«Реформування української вищої освіти: деякі ризики». Як завжди, чітко, конкретно, переконливо академік обґрунтував неминучість ризиків у складних умовах модернізації освіти й показав можливість і необхідність їх подолання.

«Прості розв'язання складних завдань як причина нестійкості системи освіти» – такий незвичайний і цікавий поворот пролунав у доповіді модератора наших конференцій доктора історичних наук, професора, ректора НУА К. В. Астахової. Доповідь Почесного професора ХГУ «НУА» Коліна Свен-Олофа (Швеція) «Стійка й відповідальна академічна свобода» викликала безліч питань і суперечливих думок. Додали гостроти в обговорення випускники НУА, які сьогодні є працевлаштувачами й спонсорами.

Загалом треба визнати, що всі доповіді й повідомлення учасників конференції гідні уваги, вивчення й узагальнення, оскільки порушують досить широкий спектр проблем, пов'язаних із новими викликами, що постають перед сучасною освітою.

Мабуть, цим пояснюються деякі особливості проведення саме цієї конференції. Насамперед, не можна не помітити зацікавленості до конференції, що постійно зростає, з боку іноземних фахівців. Разом із нашими давніми партнерами щодо вивчення проблем освіти зі Швеції, Франції, Росії, Польщі, Білорусі цього року учасниками конференції стали вчені з Німеччини, Данії, Сербії, Латвії. Були представлені дослідники з усіх вишівських центрів України і, звичайно, з харківських навчальних закладів. Причому несподівану активність

виявили не тільки викладачі вищої школи, але й учителі, і навіть працівники дошкільних закладів. Якщо 2017 року в програмі конференції таких було заявлено лише 12 осіб, переважно директорів середніх шкіл Харкова й області, то цього року їх кількість перевищила 20 осіб. І ще одна важлива деталь: якщо в попередні роки ми часто стикалися з тим, що головний сенс подання матеріалів на конференцію полягав в отриманні публікації солідного, міжнародного рівня, а виступ або участь у дискусії далеко не завжди були бажаними, то цього року все відбувалося з точністю до навпаки. Крім того, ті, хто все-таки не встиг вийти на трибуну, письмово формулювали оцінки почутого й конкретні рекомендації щодо подальшої організації роботи конференції. Зокрема, було висловлено цікаву пропозицію: опублікувати не лише раніше надіслані матеріали (вони вийшли друком до початку роботи конференції), але й хід дискусії, що відбувається безпосередньо під час конференції. А це свідчить про гостру актуальність питань, що обговорювалися на конференції, про прагнення всіх, хто так чи інакше пов'язаний із системою освіти, до її швидкого оновлення й удосконалення.

Із матеріалами конференції можна ознайомитися у репозиторії Народної української академії (<https://goo.gl/TgGni6>).

Валентина АСТАХОВА,

доктор історичних наук, професор,
радник ректора Харківського
гуманітарного університету
«Народна українська академія»

ЦІННІСНИЙ ДИСКУРС В ОСВІТІ ТА СУСПІЛЬСТВІ

(Всеукраїнська наукова конференція
у Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова 1–2 березня 2018 р.)

У стінах НПУ імені М. П. Драгоманова відбулася знакова подія – Всеукраїнська наукова конференція «Ціннісний дискурс в освіті та суспільстві», в межах якої було презентовано серію робіт колективу українських вчених, які працюють у царині філософії освіти. Авторський колектив на чолі з доктором філософських наук, професором, членкореспондентом НАН і академіком НАПН України, ректором НПУ імені М. П. Драгоманова, Президентом Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи В. П. Андрущенко представив ключові положення кожної із семи книжок.

Зміст виступів свідчить, що автори виходили з усвідомлення факту, що успіх у реформуванні будь-яких сфер суспільного життя залежить від того, наскільки дії реформаторів та впроваджувані ними практики «утворюють єдність з мотивами і переконаннями громадян» (Ю. Габермас). Спираючись на напрацьований світовою та вітчизняною наукою потенціал сучасної аксіології, вчені здійснили спробу вирішити наступні завдання: визначити особливості ціннісної коеволуції європейської та української систем освіти в глобалізованому світі; виявити особливості ціннісних змін в українському суспільстві за роки незалежності, насамперед у молодіжному середовищі; з'ясувати характер ціннісної переорієнтації української освіти, її філософських основ управлінських та педагогічних практик; визначити потенціал впливу освіти на ціннісне виховання молоді в існуючій системі соціалізації та виховання, агентами якої є також сім'я, церква, мас-медіа тощо. Розгорнуті відповіді на ці питання в авторській інтерпретації подані на сторінках наступних книг серії, презентованих фаховій спільноті в межах конференції:

Книга перша: В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Савельєв. Конституціоналізація освітнього простору Європи.

Книга друга: В. Андрущенко, В. Гончаров, В. Молодиченко, Л. Панченко. Культура як соціологічна матриця освіти.

Книга третя: В. Андрущенко, В. Савельєв, Д. Свириденко, С. Терепицій. Освіта в глобальному вимірі.

Книга четверта: В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Савельєв. Цивілізація культури.

Книга п'ята: В. Андрущенко, О. Кивлюк, О. Скубашевська. Інформаційний вимір сучасної освіти.

Книга шоста: В. Андрущенко, О. Джуря, Н. Богданова. Культура життєтворчості особистості та освіта.

Книга сьома: В. Андрущенко, Р. Вернидуб, Л. Куліненко. Наука. Педагогічна освіта. Практика.

Відповідну атмосферу для плідної дискусії під час презентації книг створювали виступи експертів, запрошених для оцінки результатів роботи творчого колективу. Виступали такі відомі вчені: доктор технічних наук, професор, академік НАПН України В. Ю. Биков; доктор філософських наук, професор М. І. Бойченко; доктор філософських наук, професор В. П. Заблоцький; доктор філософських наук, професор С. Ф. Клепко; доктор філософських наук, професор М. Д. Култаєва.

За результатами обговорення було схвалено ідею В. П. Андрущенка щодо необхідності поглиблення подальших досліджень аксіологічних вимірів сучасної освіти на основі творчої співпраці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та широкого кола вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі освіти. Проект «Ціннісний дискурс в освіті», за словами В. П. Андрущенка, має постати одним з пріоритетних напрямів наукової діяльності драгоманівської наукової спільноти в контексті масштабних модернізаційних процесів у вітчизняній освіті.

Леся ПАНЧЕНКО, кандидат філософських наук, професор, учений секретар Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Денис СВИРИДЕНКО, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри методології науки та міжнародної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

РЕФЕРАТИВНЫЙ ОБЗОР СТАТЕЙ НОМЕРА

СТРАНИЦА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Виктор АНДРУЩЕНКО, Иван СИЛАДИЙ

ПОНЯТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ..... 5

Настоящая демократизация образования возможна лишь на дискурсной основе, где каждый из участников учебно-воспитательного процесса имеет возможность выражать собственное мнение, отстаивать его во время перманентных дискуссий. Поэтому в последнее время особое внимание исследователей сосредоточено на изучении педагогического дискурса. Главной целью этих исследований является прежде всего лингвистический аспект субъект-субъектного взаимодействия участников дискурса, учитывая его толкование как ситуативно и социально определенной речевой деятельности. Но разнообразные дискурсивные практики обуславливают необходимость пересмотра такого понимания педагогического дискурса и переноса веса в его оценке с чисто лингвистического анализа на социальные факторы общения. Это побуждает к изучению экстралингвистических факторов развертывания педагогического дискурса как языковой, коммуникативной, ситуативной, личной и статусно ориентированной компетенции, определяемой принятыми в обществе сферами общения и социальными институтами.

Ключевые слова: человек, образование, дискурс, педагогический дискурс, особенности педагогического дискурса, элементы педагогического дискурса.

АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Игорь БОГДАНОВ, Сергей ЛЫСАКОВ, Сергей НЕМЧЕНКО, Василий КРЫЖКО
ИДЕЯ ПРОВОДНИЧЕСТВА В УПРАВЛЕНИИ ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ 11

Авторы изложили свое видение идеи проводничества в образовании. Идею определено как основную миссию, которую определяет национальная элита. Исследовано герменевтическое толкование понятия «проводничество в образовании» и предложена его английская транслитерация. Определены отличия менеджмента в образовании и проводничества. Предпринята попытка методологизирования идеи проводничества в образовании.

Ключевые слова: провод, проводничество в образовании, менеджмент в образовании, методологическое мышление, кентавр-система, фрейм.

Иван МОРОЗ, Александр СТАДНИК

РЕИНЖИНИРИНГ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ 21

Сформулированы практические предложения по улучшению качества управления инфраструктурой университетов за счет использования методологии реинжиниринга на различных уровнях. Отмечается необходимость постоянного поиска инновационных инструментов управления системой образования, которые позволят решать проблему обеспечения нового, более эффективного образовательного результата.

Предложено менеджерам педагогических вузов совместно с администрацией региона, на основе SWOT-анализа, разработать, обсудить, утвердить и обнародовать стратегию развития университетов региона. В стратегии определить ожидаемый результат, мероприятия по ее реализации, ответственных, указать стратегические приоритеты и инициативы развития во времени и по направлениям, создать своего рода «Видение» каким должен быть университет, и главное – добиться ее выполнения в запланированные сроки.

Ключевые слова: профессионально-педагогический инжиниринг, методология реинжиниринга бизнес-процессов вузов.

ФЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI СТОЛЕТИЯ: ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Марья НЕСТЕРОВА

ЕВРОПЕЙСКИЕ СТУДИИ СОЦИАЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ: КОГНИТИВНЫЕ ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПЛОЧЕННОСТИ.....	28
--	----

В статье рассматривается европейская политика социальных инноваций в разрезе исследования когнитивных принципов развития социальной сплоченности и перспективы их имплементации в систему высшего образования Украины. Показаны связи социальной сплоченности и трансверсальных компетенций. Рассмотрены основные примеры социальных инноваций, обозначены основные практические задачи по внедрению европейских студий в украинское образовательное пространство.

Ключевые слова: когнитивные практики, образовательное пространство, социальная сплоченность, трансверсальные компетенции.

Вильям КОВАЛЕНКО

ДИДАКТОЛОГИКА В ПОЛИТОЛОГИИ И В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ВЛАСТЬ РАЗУМА НАД ПОЛИТИЧЕСКИМИ ИДЕЯМИ	34
---	----

В статье рассмотрены политология как наука и дисциплина в контексте различий их объектов, обусловленных наличием у научных текстах учебников, статей, монографий двух онтологически различных реальностей: политических явлений и мыслей, идей, размышлений ученых-политологов о них, что требует новой дидактической стратегии образования и обучения в виде дидактологистики как теории обучения искусству размышления. Через сопоставление и противопоставление двух теоретико-методологических и методико-технологических стратегий в виде естественнонаучной и логистической парадигмы предлагается новая образовательная стратегия и теория анализа политических текстов в виде трех типов процедур универсализации: знаковая, УФСМ и парадигмовизация. И, как результат, дано определение политического разума, руководствуясь которым ученые-политологи создают новые политические идеи относительно политической власти, ее сущности и власти разума над политическими идеями.

Ключевые слова: политология, дидактологистика, типы процедур универсализации: знаковая, УФСМ, парадигмовизация, политический разум, политическая власть, власть разума над политическими идеями.

Марина ЛУКАШУК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	41
---	----

Мир сейчас вошел в фазу инновационного развития. Инновационный тип прогресса является той основной характеристикой, которой можно охватить сущность изменений, происходящих в результате глобализации и информационной революции. Влияние указанных процессов ощущается во всех сферах общественной жизнедеятельности. Не является исключением и образование. Реализация инновационных процессов в системе образования является основным направлением ее модернизации в современных условиях. В статье выясняется, какие проблемы и противоречия позиционирования инновационных процессов в стратегии модернизации образования требуют первоочередного определения и осмысления.

Ключевые слова: человек, прогресс, инновации, образование, модернизация.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Константин ЗАХАРЕНКО

КАТЕГОРИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОМ ФИЛОСОФСКО-ПОЛИТОЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ	48
---	----

Как важный показатель защищенности граждан, общества и государства информационная безопасность является неотъемлемой составляющей национальной безопасности. Поэтому ее определения преимущественно концентрируются вокруг предотвращения вредных последствий, которые могут принести различные информационные угрозы, а также устранения и преодоления этих последствий с как можно меньшим вредом для общества и человека. В этом аспекте особую актуальность приобретает исследование не только философско-феноменологических и социально-психологических детерминант информационной безопасности граждан, но и политико-правовых ресурсов и механизмов защиты информационного пространства государства в условиях функционирования глобального информационного общества. К сожалению, в Украине еще не выработано эффективной модели системного обеспечения информационной безопасности государства, общества и человека, хотя такая необходимость зафиксирована на конституционном уровне. Поэтому сегодня очень важно разработать целостный кодификационный документ, который полноценно охватил бы различные аспекты формирования государственной политики в сфере национальной безопасности, а также определил конкретный инструментарий ее реализации.

Ключевые слова: человек, информация, политика, безопасность, информационная политика, информационные угрозы, информационная безопасность.

Юлия ОПАНАСЮК

ИННОВАЦИОННЫЙ ТИП ПРОГРЕССА КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ ФИЛОСОФИИ И НАУКИ.....55

Идея прогресса имеет давнюю историю, ее истоки коренятся еще в древнегреческой философской традиции. Однако с давних времен и до сих пор рассуждения о прогрессе тесно связаны с убеждениями философов и ученых в необходимости инновационного развития общества. Ведь инновации - это одна из основ коренных преобразований в различных сферах общественной жизни. Поэтому философы и ученые на протяжении многих веков пытались найти определяющие факторы социального прогресса. Их попытки определить критерии прогресса иногда сводились к поиску материальных или духовных факторов как основных детерминант социального развития. Нельзя игнорировать и то, что общественный прогресс тесно связан с прогрессом научно-техническим. А последний в свою очередь – с социально-экономическим развитием человечества, одним из основных факторов которого является инновационная деятельность.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, прогресс, социальный прогресс.

ВРЕМЯ РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Лариса ЛЯШЕНКО

РОЛЬ ОВЛАДЕНИЯ АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ.....59

Исследовано качество образования в широком смысле этих двух слов. Указано, что современные государства тратят на систему образования больше, чем на оборону. Молодежь учится много лет, а на рынок труда обычно вступает после получения высшего общего или профессионального образования. Отмечено, что в данный момент среди критериев качества образования фигурирует усвоение молодежью иностранного языка (в Европе – двух языков). Объяснено преобразование английского языка в международный язык № 1. Приведены данные о рейтинге стран мира по показателю «владение английским языком» и отмечены плохие достижения Украины. Сделаны предложения средств для успешного изучения молодежью английского языка.

Ключевые слова: образование, качество образования, европейские стандарты, иностранные языки, универсальный английский язык, эффективное обучение.

Игорь ИВАНИЙ

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ФИЗКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ 67

Раскрыто сущность направлений работы вуза для развития системы оценки качества профессионального физкультурного образования. С учетом отечественного и европейского опыта разработан и реализован план работы по оценке качества физкультурного образования, экспериментально проверено эффективность нововведений. В ходе исследования выделены перспективные направления работы, которые связаны с оценкой развития профессионального самосознания студентов, формализацией значимых критериев качества, совершенствованием культуры качества, использованием результатов оценки для улучшения и планирования физкультурного образования.

Ключевые слова: высшее профессиональное физкультурное образование, профессиональное самосознание студента, критерии качества, культура качества, использование результатов оценки качества.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Владимир ФЕДИВ, Анатолий ЕГОРЕНКОВ, Лариса ШИНКУРА

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ К ИЗУЧЕНИЮ ЕСТЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН В ВЫСШЕМ МЕДИЦИНСКОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ 72

В статье определена роль социальных сетей в повышении мотивации изучения естественных дисциплин в медицинском высшем учебном заведении путем их интеграции с этическими сторонами медицинского образования на примере медицинской и биологической физики и биоэтики. Рассмотрена роль гибридной мотивации в обучении с помощью социальных виртуальных сетей. Анализируется взаимодействие в сетевой среде преподавателя и студентов, роль информационно-аналитических структур (сообщения, аналитические оценки событий) в этих процессах.

Ключевые слова: социальные сети, медицинская и биологическая физика, биоэтика, группы, опросы, гибридная мотивация.

СТРАНИЦА МОЛОДОГО УЧЕНОГО

Ирина ОНИЦУК

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ 77

Изучение английского языка является обязательным атрибутом успешного и образованного человека. В современных высших учебных заведениях английский язык включен в большинство программ технического и гуманитарного направления. Для технических специальностей характерно изучение специфических терминов на английском языке, а также задания, связанные с переводом технической документации. На гуманитарных специальностях пишут эссе на английском языке, разнообразные сочинения, а также читают и обсуждают произведения художественной литературы на языке оригинала. В статье рассматривается понятие «иноязычная коммуникативная компетентность», которое является основой успешного профессионального становления будущих учителей гуманитарных специальностей в высших учебных заведениях Украины. Также рассмотрены основные положения и методологические принципы обучения межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: иноязычное образование, коммуникативная компетентность, поликультурная личность, гуманитарные специальности.

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

HEAD EDITOR PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO, Ivan SILADIY

CONCEPT OF THE PEDAGOGICAL DISCUSSION

IN MODERN SCIENTIFIC RESEARCHES.....5

True democratization of education is possible only on a discursive basis, where each participant in the educational process has the opportunity to express his or her own opinion, to defend it during permanent discussions. Therefore, in recent years the special attention of researchers is directed at the study of pedagogical discourse. The main purpose of these studies is, first of all, the linguistic aspect of the subject-subjective interaction of participants in the discourse in view of its interpretation as situational and socially determined speech activity. But diverse discursive practices lead to the need to revise such an understanding of pedagogical discourse and to shift weight in its assessment with a purely linguistic analysis of social factors of communication. This leads to the study of extra-linguistic factors in the development of pedagogical discourse as a linguistic, communicative, situational, personality and status-oriented competence, which is determined by the areas of communication and social institutions established in society.

Keywords: person, education, discourse, pedagogical discourse, peculiarities of pedagogical discourse, elements of pedagogical discourse.

URGENT PROBLEM

Igor BOGDANOV, Sergey LYSAKOV, Sergey NEMCHENKO, Vasily KRYZHKO

IDENTIFICATION OF THE PROVISION IN THE MANAGEMENT OF VEHICLES..... 11

Summary: The authors have presented their vision of the idea of guidance in education. The idea is defined as a main mission of the higher education, the mission which is determined by the national elite. There have been researched the hermeneutical interpretation of the concept "guidance in education» and there have been introduced its English transliteration. The differences of management in education and guidance are outlined. There have been made attempts of the initial methodology of the idea of guidance in education.

Keywords: guide, guidance in education, management in education, methodological thinking, centaur-system, frame.

Ivan MOROZ, Alexander STADNIK

REINZHINIRING IN THE EDUCATION SYSTEM 21

Practical suggestions for improvement of quality of management of infrastructure of the universities by using the methodology of reengineering at various levels are formulated. The article highlights the need of constant search of innovative instruments of management of an education system which will allow solving a problem of ensuring new and more effective educational result.

The article suggests that managers of pedagogical higher education institutions together with administration of the region have to develop, discuss, approve and publish the development strategy of the universities of the region on the basis of SWOT-analysis. It is stressed that in the development strategy of the universities the expected result and actions for it realization and responsible persons have to be defined, strategic priorities and initiatives of development in time and in the directions have to be specified, some kind of "Vision" namely what has to be the university has to be created, and the main thing strategy execution in the planned terms has to be reached.

Keywords: professional and pedagogical engineering, reengineering methodology of business processes of higher education institutions.

EDUCATION PHILOSOPHY OF THE XXI CENTURY: SEARCH FOR PRIORITIES

Marja NESTEROVA

EUROPEAN STUDIES OF SOCIAL INNOVATIONS IN HIGHER EDUCATION:
COGNITIVE PRINCIPLES OF SOCIAL COHESION DEVELOPMENT 28

The article considers the European policies studies of social innovation in education: civic education, cognitive principles of social cohesion, transversal competences development and perspectives of their implementation in the educational dimension of Ukraine. Connections between civic education, inclusivity as social cohesion and transversal competences development have been shown. The article outlines the main practical tasks in the implementation of the principles of European educational policies and their cognitive bases in the Ukrainian educational dimension.

Keywords: cognitive practices, educational space, social cohesion, transversal competences.

William KOVALENKO

DIDACTIC LOGISTICS IN POLITICAL STUDIES AND HIGHER SCHOOL:
MIND POWER OVER POLITICAL IDEAS 34

The paper presents political studies as science and a discipline in terms of differences of their subject matters provided by two ontological different realities in scientific literature of textbooks, articles, monographs: political phenomena and thoughts, ideas, reflections of political scientists on them, which requires a new didactic education and teaching strategy in the form of didactic logistics as a theory of teaching the art of reflection. By comparison and contrast of two theoretical and methodological and methodical and technological strategies in the form of natural science and logistic paradigm, the author suggests a new educational strategy and a theory of political text analysis in terms of three types of generalization procedures: sign, universal form of content of thought (UFCT) and paradigmatisation. All of these resulted in the definition of political mind that drives political scientists to create new political ideas as to political power, its subject matter and mind power over political ideas.

Keywords: political studies, didactic logistics, types of generalization procedures: sign, universal form of content of thought (UFCT) and paradigmatisation, political mind, political power, mind power over political ideas.

Marina LUKASHUK

THEORETICAL-METHODOLOGICAL RESEARCH BASES INNOVATION
PROCESSES IN THE SYSTEM OF EDUCATION 41

The world is now in the phase of innovation development. Innovative type of progress is the main characteristic that can capture the essence of the changes that take place as a result of globalization and information revolution. The influence of these processes is felt in all spheres of social life. Education is no exception. Implementation of innovative processes in the education system is the main direction of its modernization in modern conditions. So, find out what problems and contradictions in the positioning of innovation processes in the strategy of modernization of education need to be first-rate definition and comprehension.

Keywords: person, progress, innovation, education, modernization.

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Konstantin ZAKHARENKO

CATEGORY OF INFORMATION SECURITY IN NATIONAL
PHILOSOPHICAL AND POLITICAL DISCOURSE 48

As an important indicator of the protection of citizens, society and state, information security is an integral part of national security. Therefore, its determination mainly focuses on preventing harmful effects that may result in various information threats, as well as eliminating and overcoming those effects with the least possible harm to society and humans. In this aspect, the study of not only the philosophical and phenomenological and socio-psychological determinants of information security of citizens, but also political and legal resources and mechanisms of protection of the information space of the state in the conditions of the functioning of the global information society acquires a special significance. Unfortunately, Ukraine has not yet developed an effective model of system security of information security of the state, society and person, although such a necessity is fixed at the constitutional level. Therefore, it is very important today to develop a holistic codification document that would comprehensively cover various aspects of the formation of state policy in the field of national security, as well as determine the concrete tools for its implementation.

Key words: person, information, politics, security, information policy, information threats, information security.

Yulia OPANASYUK

INNOVATIVE TYPE OF PROGRESS AS AN OBJECT OF STUDY

OF PHILOSOPHY AND SCIENCE..... 55

The concept of progress has a long history, the origins of which are rooted in the ancient Greek philosophical tradition. However, from ancient times and until now, thoughts about progress are closely linked with the beliefs of philosophers and scholars in the need for innovative development of society. Indeed, innovation is one of the fundamentals of radical transformation in various spheres of social life. Paying attention to these principles, for many centuries philosophers and scholars have been trying to find the determinants of social progress. Their attempts to determine the criteria for progress are sometimes limited to the search for material or spiritual factors as the fundamental determinants of social development. But one can not ignore the fact that social progress is closely related to the progress of scientific and technical type. And this in its turn – with the socio-economic development of humanity, one of the main factors of which is innovative activity.

Keywords: innovation, innovative activities, progress, social progress.

PERIOD OF CHANGE: EDUCATION PROCESS METHODOLOGY AND METHOD

Larysa LIASHENKO

THE ROLE OF MASTERING ENGLISH IN IMPROVING THE QUALITY

OF EDUCATION IN UKRAINE..... 59

The quality of education has been studied in the broad sense of these two words. It is indicated that modern states spend more on the education system than defense. Young people have been studying for many years, and come to the labor market usually after receiving of general high or vocational education. It is noted that at the moment, among the criteria for the quality of education, is the adoption of young people of a foreign language (in Europe, two languages). It is explained the transformation of the English language to the international language №1. The data on the rating of the countries of the world according to the indicator «English language proficiency» («knowledge of English») is given and the poor indicators of Ukraine are noted. There have been given different ways for successful study of the English language by young people.

Keywords: education, quality of education, European standards, foreign languages, universal English language, effective teaching.

Ihor IVANII

**DEVELOPMENT OF ASSESSMENT SYSTEM OF HIGHER PROFESSIONAL
PHYSICAL CULTURE EDUCATION QUALITY 67**

Development of assessment system of higher professional physical culture education quality is presented by the author as actual socio-pedagogical problem. As the result of it, the aim of the research is to reveal the essence of HEE work lines for the development of assessment system of higher professional physical culture education quality. On the basis of the Ukrainian and European experience we developed and implemented plan of work for assessment higher professional physical culture education quality and experimentally checked the effectiveness of offered innovations. In the process of the research perspective HEE work lines were distinguished. They are bound to the assessment of students' professional self-consciousness development in the learning process as motive condition of specialist formation, formalization of significant criteria of quality via operational definitions, improvement of culture quality as guaranty of physical culture correspondence with requests of students, teachers, employers to the usage of assessment results for improvement and planning of professional physical culture education quality.

Keywords: higher professional physical culture education, professional self-consciousness of students, quality criteria, quality culture, usage of quality assessment results.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Volodymyr FEDIV, Anatoliy YEGORENKOV, Larisa SHYNKURA

**SOCIAL NETWORKS AS A MEANS OF GROWTH OF MOTIVATION
TO STUDY OF NATURAL DISCIPLINES IN THE HIGHER MEDICAL
EDUCATIONAL INSTITUTION 72**

The article defines the role of social networks in increasing the motivation for studying natural disciplines in a medical institution by integrating them with the ethical, personal aspects of medical education by examining the integration of medical and biological physics with bioethics. And also the role of hybrid motivation in learning through social virtual networks. The interaction in the social network of the teacher and students, the role of informational-analytical structures (messages, analytical assessments of events) in these processes is analyzed.

Keywords: social networks, medical and biological physics, bioethics, groups, , survey, hybrid motivation.

YOUNG SCIENTISTS PAGE

Irina ONISCHUK

**FEATURES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE OF HUMANITARIAN
SPECIALTY STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL STAFF OF UKRAINE..... 77**

Learning English is an indispensable attribute of a successful and educated person. In modern institutions of higher education, English is included in most technical and humanitarian programs.

Technical specialties are characterized by the study of specific terms in English, as well as tasks related to the translation of technical documentation. On humanitarian specialties they ask essays on English, various compositions, and also read and discuss literary works in the original language.

The article deals with the concept of «Foreign languages communicative competence», which is the basis for successful professional development of future teachers of humanitarian specialties in higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: foreign language education, communicative competence, multicultural personality, humanitarian specialties.

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: wou@ukr.net

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в узвичаєній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20–22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13–14 машинописних сторінок через два інтервали включено з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторської довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300–400 знаків) українською, російською та (700–800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12–15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Теоретичний
та науково-методичний
часопис

ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ
ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Директор видавництва
Олексій ОСЬКІН

Головний редактор
редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса видавництва:
03680, Київ, вул. Олександра Довженка, 3
Тел.: (044) 456-37-32
Рекламний відділ: тел. (044) 456-37-02
E-mail: pedpressa@ukr.net

Над номером працювали:
Володимир КОЧУБЕЙ

Світлана РАДІОНОВА

© Усі права захищені. Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копіюваними чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами – електронними і фотомеханічними, зокрема через ксерокопіювання, запис чи комп'ютерне архівування без письмового дозволу видавця.

Підписано до друку 07.03.2017 р.
Формат 70 × 100^{1/16}. Папір офсет.
Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,4
Обл.-вид. арк. 11,0. Наклад 311 пр.
Зам.

Друк ТОВ фірма «АНТОЛОГІЯ»
03680, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3